

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**1973-1979 DÖNEMİNDE
AFGANİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abumoslim TALAASH

Danışman:Prof. Dr. Tanju TOSUN

İzmir-2015

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum (1973-1979 Döneminde Afganistan'ın Dış Politikası) adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiklerimi doğruluyorum.

Abumoslim talash

**T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Abumoslim TALASH
Numarası : 92-11-5361
Anabilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Tez Başlığı (Türkçe) : 1973-1979 Döneminde Afganistan'ın Dış Politikası
Tez Başlığı (İngilizce) : 1973-1979 Foreign Policy of Afganistan
Tez Savunma Tarihi : 20.02.2015

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı (Danışman)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof.Dr.Tanju TOSUN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd.Doç.Dr.Argun BAŞKAN
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd.Doç.Dr.Faruk MUTLUSU
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme
İmza :

Tez savunması sonucunda öğrenci;

- ☒ Başarılı bulunmuştur.
☐ Başarısız bulunmuştur.
☐ Tezinde Düzeltme Yapması Gerekmetedir.

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'IN COĞRAFI VE ETNİK YAPISI

1.1. Coğrafi Yapı.....	3
1.2. Dağlar.....	3
1.3. Madenler	3
1.4. Afganistan'ın Demografisi.....	4
1.5. Etnik Yapı	4
1.5.1. Peştunlar.....	6
1.5.2. Tacikler	7
1.5.3. Türkler.....	9
1.5.3.1. Özbekler	10
1.5.3.2. Türkmenler	10
1.5.3.3. Kazaklar.....	11
1.5.3.4. Karakalpaklar ve Avşarlar	12
1.5.4. Hazaralar	12
1.5.5. Nüriler	14
1.5.6. Aymaklar.....	15
1.5.7. Beluciler	16
1.5.8. Hindular	16
1.5.9. Araplar	17

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

2.1. Emanullah Han'ın Kral Olması ve İzlediği Politika	18
--	----

2.2. Beçei Sakav'ın Mücadeleleri Sonucunda Emanullah Han'ın Tahttan İndirilmesi	24
2.3. Nadir Şah'ın Kısa Sürelik İktidarı ve Zahir Şah'ın Tahta Geçmesi.....	31
2.3.1. Nadir Şah'ın İktidarı	31
2.3.2. Zahir Şah'ın 40 Yıllık Kraliyet Dönemi	32
2.4. Muhammed Davud Han	34
2.4.1. Davud Han'ın Siyasi Faaliyetleri ve Devlette Olan Yaklaşımları	34
2.4.2. Davud Han'ın İstifası	35
2.5. Afganistn'ın Demokrasiye Yönelik Adımları.....	36
2.5.1. Afganistan'ın Demokratik Halk Partisi'nin Kuruluşu	36
2.5.2. Demokrasi'den Komünizma Geçiş	37
2.5.3. Demokratik Halk Partisi'nin Önderleri.....	37
2.5.3.1. Nur Muhammed Taraki	37
2.5.3.2. Hafızullah Amin	38
2.5.3.3. Babrak Karmal.....	39
2.5.4. Demokratik Halk Partisinin İkiye Ayrılması	40
2.6. Davud Han'ın İktidara Gelmesi	41
2.6.1. Davud Han'ın Cumhuriyet İlanı	43
2.6.2. Afganistan'ın ABD ile ilişkileri.....	44
2.6.3. ABD'nin Davud Han'ın Başbakanlıktan İstifasından Sonra Afganistan'la İlişkilerini Düzeltmeye Girişimi	47
2.7. Afganistan'ın Sovyetler ile İlişkileri.....	48
2.7.1. Sovyetlerin Afganistan ve Pakistan Husümetini Oluşturması	50
2.7.2. Sovyetler ve Afganistan Arasındaki Ticaretin Gelişimi	51
2.7.3. Afganistan'ın Pakistan'la İlişkileri	51
2.7.4. Cumhuriyet İlanından İtibaren Peştunistan Sorunu	52
2.7.5. Afganistan'ın İç Siyasetindeki Değişiklikler	54
2.7.5.1 Davud Han'ın Solcularla İlişkileri.....	54
2.7.6. Afganistan'ın Dış Siyasetinde Komünist Olmayan Ülkelerle İlişkileri.....	55
2.7.7. Afganistan Dış Politikasında Yeni Dostlukların İnşası	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOSKOVA İLE KABİL ARASINDAKİ GERGİLİKLER

3.1. Sovyetlerin Davud'a Karşı Tutumu	58
3.2. Davud Han'ı İktidardan İndirmek İçin Hazırlıklar	59
3.2.1. Nisan Devrimi Veya İnkılap- Savr	62
3.3. Taraki'nin İktidarı	67
3.3.1. Afganistan'da Komünist Rejimini Kuruluşu	67
3.3.2. Taraki'nin İzlediği Dış Politika.....	68
3.3.3. Parçam Parti'sinin Halk Parti'nin Tarafından Yönetiminden Uzaklaştırılması ⁷¹	
3.3.4. Taraki'nin Islahat ve Reformları	72
3.4. Hafızullah Amin'in İktidara Gelmesi.....	74
3.4.1. Sovyetler'in Amin'i Devirme Planları ve Taraki'nin Ölümü.....	76
3.4.2. Moskova İle Kabil Gerginleşmesi ve Hafızullah Amin'in sığınmaya yer Araması.....	79
3.5. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da olan Darbelerdeki Etkisi	83
3.5.1. Sovyetlerin Zahir Şah'a Yapılan Darbedeki Etkisi.....	83
3.5.2. Sovyetler Birliği'nin Halk ve Parçam Partilerinin Birleştirilmesi ve Davud Han'ın Katledilmesi'ndeki Etkisi ⁸⁴	
3.5.3. Sovyetlerin Amin'in İktidardan İndirilmesine Yönelik Girişimleri	85
3.6. Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1973-1979 DÖNEMİNDE AFGANİSTAN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1. Siyasi Faktörler	88
4.1.1. Sovyetler Birliği Tarafından Afgan Öğrencilere Ücretsiz Eğitim Verilmesi	88
4.2. Sosyal Faktör.....	90
4.2.1. Afganistan'da Komünizm Propagandası	91

4.2.2. Afganistan’da Komünizmin Canlanması	91
4.3. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a Ekonomik Alanda Nüfuz Etmesi.....	92
4.4. Afganistan’ın Dış Politikasında ABD Faktörü	93
4.4.1. ABD Dışişleri Bakanı’nın Afganistan Ziyareti.....	93
4.5. Ekonomik Faktörler	97
4.5.1. Davud Han’ın Yabancı Ülkeleri Ziyareti ve Yapılan Anlaşmalar	97
4.5.2. Cumhuriyet İlanından Sonra Afganistan ve Sovyetler Birliği Arasındaki Anlaşmalar.....	97
4.5.3. 1952-1972 Döneminde Askeri Olmayan, Ekonomik Alanda Afganistan’a Yapılan Yardımlar	98
4.5.4. Davud Han’ın İran Ziyareti ve Afganistan’ın Dış Politikasındaki Değişiklikler	98
4.5.4.1 Davud Han’ın Pakistan’ı Birinci ve İkinci Ziyareti.....	100
4.5.4.2. Libya Ziyareti	102
4.5.4.3. Türkiye Ziyareti.....	103
4.5.4.4. Irak ve Kuveyt Ziyareti.....	103
4.5.4.5. Kuveyt Ziyareti.....	103
4.5.4.6. Mısır Ziyareti.....	103
4.5.4.7. Suudi Arabistan Ziyareti.....	104
4.5.5. Müslüman Olmayan Ülkelere Ziyareti	104
4.5.5.1. Sri Lanka Ve Yugoslaya Ziyareti	104
4.5.5.2. Hindistan Ziyareti	105
4.5.5.3. Diğer Ülkelerle Özellikle Batılı Ülkelerle Yaptığı Anlaşmalar	105
4.6. Davud Han’ın Karizmatik Nitelikleri	106
4.7. Demokratik Halk Partisi’nin Dış Politikası.....	107
SONUÇ.....	110
KAYNAKLAR	113
EKLER.....	117

ÖZGEÇMİŞ.....	132
ÖZET.....	133
ABSTRACT	134

GİRİŞ

Afganistan, tarih sahnesine çıkışından, 1743’de ülke oluşumuna ve 1979 Sovyet işgaline kadar defalarca istilaya uğramıştır. Dünyanın en büyük işgal yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, eski zamanlardan ülke’nin kuruluşuna kadar pek çok işgalci orduların güzergahı da olmuştur. M.Ö 500’ de İran hükümdarı Dara’nın ordusu bu ülkeyi işgal etmiş ve onların hakimiyetine kalmıştır. Daha sonra Makedonyalı Büyük İskender işgal etmiş, Büyük İskender’den sonra Bakterianlar bir asıra kadar Afganistan’da hüküm sürdürmüştür.

Bakterianların hükümeti yıkıldıktan sonra, Kuzey tarafından Fütühatçılar gelmeye başladı, Sakalar M.S 50’den M.S. 125’e kadar Afganistan Sakalar’ın hakimiyeti altına kalmıştır. Sakalardan sonra Kuşanlar M.S. 125-480’ döneminde hüküm sürdü. Daha sonra yine Türkler’in yönetimine girmiş Ak-Hunlar tarafından istilaya uğramıştır. Afganistan VII. asrın sonlarına doğru İslamiyeti yayma amacıyla Araplar tarafından istilaya uğramıştı.

Araplardan sonra yine Türkler hakimiyet kurdu. X. asrın sonlarında Gazne Devlet’i kurulmuş ve 1040’da çöktüğünde, başka bir Türk devletine, yani Selçuklular’a terk edilmiştir. Selçuklular’ın hükümdarı Sultan Sencer’in ölümünden sonra, 1119-1157’de Gurlular kısa süreli iktidara geldiler. Gurlular XII. asrın sonlarına doğru iktidarı yine Türklere “Harzemşahlar’a” terk etti. Her zaman istilaya uğrayan Afganistan bu kez 1220’de Moğolların işgaline uğrayıp, bir buçuk asra kadar onların da hakimiyetinde kalmıştır.

XIV. yüzyılda Moğollardan sonra yine Afganistan’da Türk devleti’nin kuruluşuna şahit oluyoruz, Timurlular bu kez iktidara geldiler. Timurluların iktidarı nesilden nesile, XVIII asrın ortalarına kadar devam etti. Timurlulardan sonra Afşar Türkmen Kabilesinden, Nadir Afşar iktidara geldi. Nadir Şah’ın ölümünden sonra Afganistan günümüze kadar hüküm sürecek olan tamamen başka bir kabilenin(Peştunların) hakimiyetine girdi.

Soğuk Savaş döneminde II.Dünya savaşıdan sonra 1947’den 1991’e kadar devam eden siyasi ve askeri gerginlik sürecinde dünyada bir çok ülkenin dış politikasında büyük değişiklikler meydana geldi. Soğuk savaş döneminde kısa bir süreci

içeren Afganistan'nın dış politikası ile ilgili, Afganistan'da diğer ülkeler gibi zaman zaman bu kutupların safına geçmiştir ve ayrıca Afgan siyasi hayatı bir çok darbeye tanıklık etmiştir. Bu darbelerin tamamında ülke üzerinde nüfuzu bulunan Sovyetlerin etkisi vardı. Bu kapsamda, tezin amacı “1973-1979 Döneminde Afganistan'nın Dış Politikası” konulu çalışmayı içeriyor. Afganistan kaynaklarından daha fazla yararlanmaya çalıştık. İlgili dönemde Afganistan Dış Politikası tarihsel bir yaklaşımla incelenmektedir. Bu tezde amacımız “1973-1979” tarihlerinde Afganistan Dış politikasında meydana gelen değişiklikleri inceleyip, nasıl bir Dış Politika izlediğini değerlendirmektir.

Bu tez kapsamında dört ana bölümden oluşan çalışmanın, birinci bölümünü Afganistan halkındaki genel bilgiler Afganistan'ın coğrafi yapısı, demografi ve etnik yapısına ayırdık. İkinci bölüm Afganistan'ın bağımsızlığı, Nadir Şah'ın tahta geçmesinden Afganistan'a “1973” cumhuriyet'in kuruluşunu ve cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Afganistan'ın izlediği dış politika. Üçüncü bölüm Kabil ile Moskova arasındaki gerginlikler ve Sovyetler'in Afganistan'ın işgalı. dördüncü bölüm ise 1973-1979 dönemler arası Afganistan'ın Dış Politikasını etkileyen faktörleri kapsamaktadır. Dördüncü Bölümde ise Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı Davud Han'ın Dünya gezisi ve Afganistan Dış Politikasında etkileyen “Siyasi, Ekonomi ve Sosyal” faktörleri Afganistan Dış Politikasının ne düzeyde etkilediği incelemektedir.

Abumoslim Talash

İzmir/2015

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN’IN COĞRAFI VE ETNİK YAPISI

1.1. Coğrafi Yapı

Orta Asya, Hindistan ve Ortadoğu’nun kesiştiği bir bölgede yer alan Afganistan,ın yüzölçümü 635,000 km²’dir. Kuzeyde Ceyhun Nehri “Amu Derya” bu ülkeyi Orta Asya Türk cumhuriyetlerinden ayırır. Doğuda Vahan koridoru Çin ile, Batıda İran ve güneyde Pakistan ile sınırı vardır. Afganistan’ın komşu ülkeleri, Tacikistan ile 1,206 km, Özbekistan ile 137 km, Pakistan ile 2,240 km, İran 900 km ve Çin ile 92 km müşterek sınırı vardır. (A Saray M 1981:13-14).

1.2. Dağlar

Afganistan dağlık bir ülkedir. Hindukuş dağları, kuzeydoğudan güneybatıya doğru Herirud Nehri’ne kadar 600 km. boyunca uzanmıştır. Hindukuş’un en yüksek noktası Salang Dağı’dır “7,697 metre”. Süleyman Dağları, kuzeyden güneye doğru uzanmış olup ülkenin doğusunda Veziristan bölgesini oluşturmaktadır. (Kacar,M, 2006: 93-95). Bu dağları ve onlardan ayrılan dereler ve nehirler Afganistan’ın genel şeklini oluşturmaktadır. Ülkenin ancak sınırlarına yakın bölgelerinde düz araziye rastlamak mümkündür. (Karacasulu N 2001: 35-36). Afganistan’ın deniz seviyesine yüksekliği kuzeydoğudan batı ve güney doğru azalmaktadır. Ortalama yüksekliği 2,200 metredir. Afganistan’ın su kaynakları da bu karlı dağlardan karşılanmaktadır.

1.3. Madenler

Afganistan büyük bir maden zenginliğine sahip ülkedir. Afganistan’da var olan maden kaynakları şunlardan ibarettir; gümüş, kurşun, demir, bakır, kürküt, tuz, lacivert taş ve değerli taşları eski çağlardan beri çıkarılmakta olduğu söyleniyor. Yukarıda yazılanlara ek olarak, manganez, antimon, kalay, çinko, ve diğer metal cevher yerleri veya madenleri tespit edilmiştir. (Mutanoğlu M 2006: 21-22). Afganistan’da maden servi ve araştırmalarına göre değerli ve yarı değerli taşlar arasında antisets, zümrüt, yakut,

türmolin, yeşim, kuvarz ve yılan taşı varlığı bilinenler arasındadır. Beyaz ve renkli mermer somaki, granit, alçı taşı, ateş çamuru, doğal çimento, çin çamuru ve sabun taşı büyük ölçüde mevcuttur. Kimyevi madenler arasında göz taşı, şap, güherçile kaba yöntemlerle elde edilmektedir. Madeni boya hammaddelerinden olan zincifre, kırmızı ve sarı toprak boya kolayca tedarik edilmektedir. (Manzar A 2001: 21-22). Afganistan'ın sahip olduğu madenlerin büyük rezervleri ise şunlardır: doğalgaz ve petrol "Şibirgan", bakır ve zümrüt taşı "Pançşir", bakır "Ferah", demir "Bamyan", petrol "Seri-Pul", kömür "Dere-i Suf", altın, lacivert taşı ve kükürt "Badehşan". Afganistan doğal maden rezervleri açısından dünyada önde gelen ülkelerden biridir.

1.4. Afganistan'ın Demografisi

Afganistan'da savaş dolayısıyla son 35 yıldan beri nüfus sayımı yapılamamıştır. 1979 yılında son sayıma göre, ülkenin nüfusu 15.5 milyon civarındaydı. (Hayrı A 2001: 48). Bu sayıdaki rakamlar savaş zamanında gerçekleştiği için pek sağlıklı sayılamaz. Ayrıca o sırada yaklaşık 1,5-2 milyon Afgan mülteci Pakistan ve İran'da bulunuyordu. Mücahitlerin kontrolündeki bölgeler de sayım dışı kalmıştı. Bütün bunları dikkate alarak, Afganistan'ın 1979 yılında yaklaşık 18 milyonluk bir nüfusa sahip olduğunu söyleyebiliriz. (Oğuz E 2001: 37-38).

1.5. Etnik Yapı

Afganistan'ın her bölgesinde değişik yerel diller konuşulmasına karşın iki resmi dil kullanılır. Bunlardan Peştü dili ülkenin güney bölgelerinde, Farsça'nın değişik bir şivesi olan Dari dili ise kuzey ve batı bölgelerinde konuşulur. Ülkenin iki resmi dilinden biri olmasına rağmen, Peştü pek geçerli bir dil değildir. Çünkü ülke nüfusunun yüzde 60 gibi önemli bir bölümü bu dili bilmez. İkinci resmi dil olan ve Taciklerin konuştuğu Dari'yi ise herkes konuşabilir. Bu yüzden Dari, genel iletişim dili olarak çeşitli etnik gruplar arasında önemli rol oynar. Afganistan'ın Alfabesinin Arapça olması komşusu İran'la aynı alfabeyi kullanması, ve Afganistan'da olan "Dari" dilinin desteklemesi, Afganistan'ın kaynak açıdan yabancı kaynaklar yerine İran'da basılan kitapların kullanmaları Dari dilini Afganistan'da yükselmesinin büyük nedenlerinden biridir.

Peştunların çoğu Dari dilini çok akıcı bir şekilde konuşabildiği halde bunun tersi pek söz konusu değildir. Yani Peştu dilini akıcı şekilde konuşabilen Tacik, Özbek veya Hazaralara seyrek rastlanır. Peştunların'da doğuda doğup ve orda büyüyen kısmı Dari dilini akıcı bir şekilde konuşamıyorlar. Afganistan'ın en büyük etnik topluluğunu Peştunlar oluştururken ikinci sırada Tacikler, üçüncü sırada Türkler yer alır. Bazı Kitaplarda büyük etnik topluluğu olarak Afganistan Türkleri ikinci sırada görülmektedir. (Esmail M 2003: 22-23). Ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 45'ini meydana getiren Peştunlar, 1747'den beri Afganistan'ın hakim zümresini oluşturuyordu, Ülkenin tüm hükümdarları Peştun'du.

Afganistan'ın bugünkü sınırlarının büyük bölümü yapaydır. Ülkenin sınırları XIX. Yüzyılın sonlarında Ruslar ve İngilizler tarafından çizilmiştir. (B Saray M 1987: 80-90). Bu yüzden de Afganistan sınırlarının her iki tarafında aynı etnik gruba mensup insanları görmek mümkündür. Örneğin, Tacikistan, Özbekistan, ve Türkmenistan'la aynı sınırı paylaşan kuzey Afganistan'da Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Doğu Türkistan sınırındaki Vahan Koridoru'nda ve Pamir Dağı eteklerinde ise Kırgızlar yaşamaktadır. Aynı şekilde güney ve güneydoğudaki Pakistan sınırının her iki tarafında önemli bir Peştun topluluğu, güney ve güneybatısında ise Beluciler yaşar. İran, Afganistan ve Pakistan sınırının kesiştiği bu bölgenin her üç ülkeye ait bölümlerinde de büyük bir beluci topluluğu bulunur. Afganistan'da "Afgan" adıyla anılan herhangi bir halk veya topluluk bulunmaz. Bununla birlikte "Afgan" sözcüğüyle Peştunlar anlaşılır.

Afganistan modern anlamda üniter bir devlet değildir. "Üniter devlet, tek bir otoriter yapının ve merkezi hükümetin olduğu devlet biçimi. Federal devletin tam tersine üniter devlet, güç ve otoritesine farklı siyasi birimlerle paylaşamaz. Dolayısıyla ülkede tek bir ulusa ait olma, yani "Afgan ulusu" bilinci gelişmemiştir. Bu yüzden herkes kendisini mensup olduğu halk, boy veya aşirete göre tanımlar. Afganistan'da insanlara "kimsiniz?" diye sorulduğunda, "Afganım" cevabını almak hemen hemen imkansızdır. Böyle bir soruyla karşılaşan Afganlar büyük ihtimalle "Taciki" "Peştunum" "Türkmenim" veya Özbekim şeklinde cevap verir.

1.5.1. Peştunlar

Afganistan'da Afgan sözcüğünden ülke nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan Peştunlar anlaşılır. Afgan veya Peştunların, bu milletin Orta Asya'dan Indus Vadisi'ne göç eden değişik kavimlerin soyundan geldikleri sanılmaktadır. Hakiki Afgan" sayılan Peştunların Gılzay (veya Galcay) boyunun, Hazreti Nuh'un soyundan geldiği iddia edilir. Rivayete göre, Nuh'un soyundan gelen Zohak'ın oğulları, Faridan Hanedanı'nın baskısından kurtulmak için İran'dan kaçarak bugünkü herirud Irmağı çevresindeki Gar ülkesine sığınmıştı.(B Saray M 1987: 20). Indus Vadisi Uygarlığı ya da Harappa Uygarlığı, Indus vadisinin bel kemiğini oluşturduğu çok geniş bir bölgeye yayılmış, Güney Asya'daki en eski kent uygarlığıdır. MÖ 3300 yılları dolaylarında bir kent uygarlığı şeklini aldığı kabul edilmektedir. Uygarlığa İlişkin ilk arkeolojik buluntular elde edilmiştir. 1921 yılında Pakistan'ın Pencap eyaletinde Harappa ve 1922 yılında Sind eyaletindeki Mohenco-Daro antik yerleşimlerinde bulunmuştur.

Peştunlar veya Gılzayların, X. Yüzyılda güney Afganistan'da yaşamış olan Halaç Türklerinin soyundan geldiği konusunda iddialar da vardır. Hudu- Ül Alam ,kuzey Afganistan'da Guzgan vilayetinden tanınmamış bir yazar tarafından 982 yılında yazımı biten daha sonra Gurluların hükümdarı Ebu Haris Muhammed ibn Ahmed'e sunulan Farsça yazılmış bir kitaptır. Gerçek el yazısı kitap 1258 yılında, 1892 yılında bu kitabın kopyesini Rus orientalist A. G. Toumansky Buhara'da bulur, ve Baha'i dini'ni öğrenmeye başlar. Hudu- Ül Alam ve Tarih-i Yemini gibi İslam kaynakları, 980 yılında bugünkü Gazne ve çevresinde çok sayıda koyunu olan göçebe Halaç Türklerinin bir kısmı Gazne ve Gar civarına yerleşmiş, diğer bir kısmı ise Hindistan'a geçerek 1288 yılında Delhi'de Hilci Hanedanı'nı kurmuştur.

Afganistan'da Gılzaylar, ancak XVII. Yüzyılda önemli bir güç olarak ortaya çıkabildi. Bu dönemde Şah Abbas'ın kandehar'daki Abdali aşiretinin önemli bir bölümünü Herat'a sürmesi, buradaki Gılzayların etkisini artırdı. Kandehar. Afganistan'ın güneyinde yer alan Peştunların yaşadığı şehirdir. Peştun Emirleri ve Kralları her zaman Kandehar'dan çıkmıştır XVIII. Yüzyılda kısa bir süre için Kandehar'ı ve Pers ülkesinin büyük bir bölümünü ele geçiren Gılzaylar, 1729'da İran'dan sürüldüler ve 1747' de bugünkü Afganistan'ın kurucusu Ahmed Şah Dürrani'ye teslim oldular. Gılzayların alt boyları olan Turan, Buran, Tokhi, Hotak, Ender ve Taraki

sözcüklerinin aslında eski Türk isimleri olması, bu gruptaki Türk etkisinin veya izinin açık bir kanıtı olsa gerekir. (Esmail M 2003: 23-24).

Peştunların Durrani boyunun Sadozay aşiretinden olan Ahmed Şah zamanından günümüze kadar Afganistan Peştunların egemenliği altında kaldı. Tarih boyunca dağınık olarak yaşayan Peştunları tek bir çatı altında toplama girişiminde bulunan ilk kişi, XVII. Yüzyılın ünlü savaşçı şairi Hoşal Han Hatak'tır. "Hoşal Han Hatak" 1613 – 1689 Hatak kasabasında doğmuş ve Hatak kasabasını reisiydi, Hoşal Han Hatak veya Hoşal Han Beg diye de adlandırılıyordu, Peştun Halk'ının büyük şairlerindendir, Peştu ve Farsça dillerde şairler yazmıştır. Hoşal Han Hatak peştu dil ve edebiyatında göreceli ilerilemeler yapmış ve bu dilda zengin miraslar bırakmıştır. Daha sonra Gılzayların lideri Mir Vais, Hotak'ın çabalarını sürdürdü. Ancak Peştunların ilk defa Ahmed Şah Dürani'in iktidara gelmesiyle büyük bir güç olarak ortaya çıktı. (Emre Caglan'ın kişiselwebsitesi,<http://emre-caglan.tr.gg/Afganistan-h-%26%23305%3Bn-N.ue.fusu-ve-Sosyal-Hayat%26%23305%3B.htm>, 17.01.2014).

Cengaver bir millet olan Peştunlar, savaşı ve savaşmayı, monoton günlük hayata hareketlilik getiren bir hobi olarak görürler. Bu yüzden de çeşitli Peştun aşiretleri yüzyıllar boyunca birbirleriyle savaşmıştır. İslam'ın büyük komutanı Halid bin Velid zamanında Müslüman olan Peştunların çoğu Sünni'dir. Sünni mezhepler, ehli-i Sünnete yaygın olan dört büyük fıkıh mezhebi bulunur: Hanefilik, Şafilik, Malikilik ve Hanbelilik-Vahabilik,İslamdaMezhepler, Ancak Veziristan bölgesinde yaşayan Peştunların yoğun olarak yaşadığı iller Kandehar, Gazne, Uruzgan, Paktia, Nangarhar ve Vardak'tır. Bunun dışında ülkenin diğer bölgelerinde, özellikle de Türkmenler ile Özbeklerin yoğun olarak yaşadığı Afganistan'ın kuzeyinde da küçük bir Peştun azınlığı bulunur. Bunların çoğu mevsimlik tarım işçisi olarak geldikleri bölgeye, sonradan temelli yerleşmişlerdir. (B Saray M 1987:17-18). Bu yüzden kuzey Afganistan'daki Peştunlar, göçmen anlamına gelen "Nakil" veya Kandari (kandeharlı) adıyla anılmaktadır.

1.5.2. Tacikler

Afganistan'da ikinci büyük etnik grubu oluşturan Tacikler, bu ülkenin en eski sakinleri sayılır. Tacik isminin Arapça "taz" veya "tac" kelimelerinden kaynaklandığı

sanılır. Pers ülkesinin güneyini ele geçiren Araplar, evlilik yoluyla başka milletlere karışan kendilerinden önceki soydaşlarına “Taz” veya “Tac” ismini vermişler. (B Saray M 1987: 16). Taciklerin Delhi’de kurduğu Gar Hanedanı, XIII. Yüzyıl başlarında Türkler tarafından yıkıldı. Moğol egemenliğinin çözülmesinden yararlanan Taciklerin kurduğu Gar Hanedanı da Timur tarafından dağıldı. Tacikler bundan sonra, bir çete reisi olan Beçei Sakav’ın 1929’da Kabil’i ele geçirişine kadar, bir daha iktidara gelemedi. Bir isyanla Kabil’i ele geçiren Beçei Sakav, iktidarada sadece dokuz ay kalabildi ve aynı yılın sonunda Peştunların Sadozay aşiretine mensup komutan Muhammad Nadir tarafından asılarak öldürüldü.

Afganistan’da Tacikler, Dağ Tacikleri ve Farsivanlar olmak üzere iki gruba ayrılır. Birinci gruba Dağ Tacikleri denmesinin nedeni, dağlık bir bölge olan Badağşan İli’nde ve ona bağlı Vahan Koridoru’unda yaşamalarıdır. Kente çok seyrek inen Dağ Tacikeri, burada çok fakir bir hayat sürerler. Afganistan, Çin, Pakistan ve Tacikistan sınırını kesiştiği Vahan koridoru’un ziyaret eden Batılı bir seyyah, buradaki Tacikleri şöyle tarif eder: “Onlar, bizim gördüğümüz en fakir insanlardı. Erkeklerin sırtında keçi derisinden yapılmış elbiseler vardı. Çocuklar ise çıplaktı. Kadınlar da çok erken yaşlanıyordu. Otuzuna gelmeden dişleri dökülmeye başlıyordu. (Gubar M 1967: 55-59).

1970’li yılların ortalarında Kunduz’da yaşayan pek çok Türkmen, Tacik kızlarıyla evlenmişti. Türkmenlerle evlenen Tacik kızları kısa sürede Türkmen dilini ve geleneklerini öğrenerek yeni hayatlarına mükemmel uyum sağlıyorlardı. Tacikler genel olarak Sünni oldukları halde Vahan koridoru’nda yaşayan Dağ Taciklerinin büyük bölümü Şii’dir. Buradaki Tacikler, Tacikistan’daki soydaşlarıyla aynı dili “Tacikçe” konuşurlar. Tacikleri ikinci grubu olan Farsivanlar, genel olarak kentlerde ve kırsal kesimlerde yaşarlar. Ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Farsivanlar gerek ekonomide gerek siyasette büyük rol oynarlar. Farsivanlara Kabil’den Herat’a kadar ülkenin dört bir yanında rastlanırsa da, yoğun olarak Kabil, Bağlan, çarikar, Pençşir’ Herat, Ferah ve Kunduzde de yaşarlar. Farsça’nın değişik bir şivesi olan Dari dilini konuşan Farsivanların tümü Sünni’dir. Afganistan’da genelde Tacik kültürünün etkisi büyüktür. Ülkenin büyük bölümünde eğitim öğretim Dari dilinde “Tacikce” yapılır. Afganistan’da Tacik olmamakla birlikte anadil olarak Tacikçe’nin değişik şivelerini konuşan başka etnik gruplar da vardır. Hazarlar ve Çaraymaklar bunların başlıcalarıdır. Ayrıca Kuzey Afganistan’da Dari’yi ikinci anadil olarak benimseyen ve evlerinde Dari

konuşan Özbeklerin sayısı da azım- sanmayacak düzeydedir. Tacikler Afganistan'ın göçebe olmayan etnik grubudur. Değişik tarihlerde bugünkü Afganistan'a göç eden etnik grupların birçoğu Taciklerle evlenerek onların kültürünü benimsemiştir.

1.5.3. Türkler

Afganistan'da Peştunlar ve Taciklerden sonra üçüncü kalabalık etnik grup Türklerdir. Türklerin yaşadığı Afganistan'ın kuzey bölgesi “Afgan Türkistanı” olarak da bilinir. Bu bölge her ne kadar Afganistan sınırları içinde kalsa da, Hazar Denizi'nden Kaşgar'a Urallardan Hindukuş Dağları'na kadar uzanan büyük Türkistan'ın doğal bir parçasıdır. Ülkenin en doğusundaki Vahan koridoru'ndan en batısındaki tarihi Herat kentine kadar uzanan Afgan Türkistanı, Katağan ve Türkistan olmak üzere iki bölgeye ayrılır. Adını bir Özbek aşiretinden alan Katağan bölgesinin merkezi kunduz, Türkistan'ın merkezi ise Şebergan'dır.

Afganistan M.S I. Yüzyılda yaşamış olan eski Türk boyu Yueh- Çi'lerden 1747' de ölen Nadir Afşar'a (Avşar) kadar hep Türklerin yönetimi altında olmuştur. Birer Türk boyu olan Akhunlar, Gazneliler, Göktürkler, Selçuklar, Timurlular, Şeybanı Özbekleri, Harezmsahlılar ve Avşarlar Afganistan' da derin izler bırakmıştır. XIX. yüzyılın sonunda da Afganistan'da çeşitli Özbek Hanları hüküm sürmüştür. (Saai M 2009: 23-24)

Afganistan'da en kalabalık iki Türk boyu Özbekler ve Türkmenlerdir. (Afganistan Türkleri, (<http://tudat.clubs.bilkent.edu.tr/afganistan.html>, 20.01.2014). Bölgede ayrıca Kazak, Kırgız ve Kızılbaş gibi diğer Türk toplulukları da bulunur. Afganistan'da Türklerin nüfusu 5 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. Bunun 2 veya 2.5 milyonu Özbekler, 1.5 veya 2 milyonu Türkmenler, geri kalanını da öteki Türk boyları oluşturur. (Hayrı, S, 2011: 5-6). Afganistan'da savaş yüzünden son 35 yıldan beri nüfus sayımı yapılmadığından yukarıdaki rakamlar daha önceki sayımlar ve nüfus artışı göz önüne alınarak, tahmini olarak verilmiştir. (B Saray M 1987: 5-6).

1.5.3.1. Özbekler

Afganistan'ın en büyük Türk topluluğu olan Özbekler, Moğol- Türk karışımı bir halktır. (Roux J 2001: 351-352). Cengiz Han'ın torunlarından Şikaban veya Şayban, Altınordu Devlet zamanında bu günkü kuzey kazakistan'da hüküm sürüyordu. Bu Şaybani Moğollarının en güçlü lideri, 1314-1340 arasında iktidarı elinde bulunduran Özbek veya Uzbek Han'dı XIV. Yüzyılın sonuna doğru Özbek Han'ın yönetimindeki Şaybani Moğolları kendilerine, liderlerinin ismi olan "Özbek" demeye başladı. Özbekler daha sonra evlilikler yoluyla bölgedeki Türklerle kaynaşp onların dilini ve kültürünü benimsediler.

1468 yılında yaşayan bir iç çatışma nedeniyle Özbekler iki gruba ayrıldı. Birinci grup Sırderya'nın (Sehun Nehri) güneyinde yerleşik hayata geçerek tarımla uğraşmaya başladı ve bugünkü modern Özbekistan'ın kurucusu oldu. İşte Özbekler, kendi topluluklarından ayrılan bu gruba, "başı boş" serbest anlamına gelen Kazak ismini verdiler. Güneyde Tacik kültürünün büyük etkisi altında kalan Özbekler, daha sonraki Yüzyıllarda Küçük Hanlıklara (Hiva, Buhara ve kokant) bölündüler. (Erman K 2013: 479-481). Genelde tarım ve ticaretle uğraşan Afgan Özbekleri yoğun olarak Tehar, Badağşan, Semengan, Şebergan, Mezarı Şerif, Kunduz ve Faryab illerinde yaşarlar. Afgan Türkistanı'nın Katağan bölgesinde yaşayan Özbekler, Özbek adıyla anılırken, Şebergan ve Faryab illerindeki Özbeklere, bilinmeyen bir nedenle Tat denir. Bununla birlikte Tatlar ile Özbekler arasında dil ve kültür açısından her hangi bir farklılık yoktur. Tıpkı Türkmenler, kırgızlar ve kazaklar gibi Özbekler de Sünni'dir. Türkistan; Kuh-i Baba dağlarının kuzeyinden Amu- Derya nehrine kadar uzanan bölgeye de Türkistan vilayeti denir. Eskiden bu bölgenin merkezi tarihi Belh şehriydi. Fakat Belh'in eski önemini önemini kaybetmesinden sonra Meymene, Mezar-ı Şerif ve Taş- Kurgan şehirleri bölgenin merkezleri haline gelmişlerdir.

1.5.3.2. Türkmenler

Afganistan'ın ikinci kalabalık Türk topluluğu olan Türkmenler, yine Afgan Türkistanı'nda, kuzeydeki Kunduz'dan en batıdaki Herat'a kadar olan bölgede yaşarlar. (Birsell H 2013: 28). İran veya Türmenistan'daki Türkmenlerden farklı olarak, Afgan

Türkmenlerinin çoğu Ersarı boyuna mensuptur. İran'ın Türkmen sahara bölgesinde Yomut Türkmenleri, Ersarılar, Türkmenlerin Tekelerinden sonraki ikinci büyük boyu sayılır. Kuzey Afganistan'da Ersarılardan başka Türkmenlerin öteki boylarına mensup küçük topluluklar da bulunur. Örneğin batıdaki Herat kentinde Teke ve Yomut boylarına mensup birkaç yüz Türkmen ailesi yaşar. Buradaki Yomutlar, 1927 yılında Afganistan'a geçerek Herat çevresine yerleşen, Türkmenlerin efsanevi lideri Cüneyt Han'ın yakın akrabalarıdır.

XIX. yüzyıla kadar göçebe bir hayat süren Türkmenlerin hemen hepsi XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren yerleşik hayat geçmiştir. Atlı süvariler olan Türkmenler, 1920'li yıllarda Bolşeviklere karşı amansız bir bağımsızlık mücadelesi sürdürmüş, ama uzun bir ölüm kalım savaşından sonra nihayet bozkırın mahrumiyetine boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Yedinci yüzyıldan beri Afgan Türkistanı'nda yaşayan Türkmenlerin önemli bir bölümü, 1887' de Afgan- Rus sınırının çizilmesinden sonra bugünkü Türmenistan'a geçti. Geride kalan Türkmenler ise yerleşik hayata geçerek, tarım ve hayvancılıkla uğraşmaya başladı. 1920'li yılların başında Bolşeviklerin Türkistan ülkelerini teker teker işgal etmelerinden sonra, Türkmenistan'dan Afganistan'a büyük bir Türkmen göçü başladı. Türk Ülkeler,Ruslar eski Türk ülkeleri, Türkmenistan, Özbekistan Kazakistan, gibi ülkeler. 1930' lu yıllarda Türkmenistan'dan Afganistan'a doğru ikinci bir göç dalgası daha yaşanmıştır. Afganistan ekonomisinde önemli bir yeri olan Türkmenler, tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşır. Ülkenin en önemli ihraç malları arasında yer alan Türkmen halıları ve "kara kum" derilerini Türkmenler üretir, Başarılı tüccarlar olan Türkmenler, maalesef bu başarılarını siyaset alanında pek sürdürememişlerdir. Bunda Afgan hükümetinin Türklere karşı izlediği sömürü siyasetinin etkisi büyüktür. (B Saray M 1987: 20).

1.5.3.3. Kazaklar

Afganistan'da bulunan bir başka Türk topluluğu Kazaklardır. Ülkenin kuzeyinde yaşayan Kazakların önemli bir bölümü, Rusya'daki iç savaş ve Bolşevik Devrimi sırasında bugünkü Kazakistan'dan kaçarak kuzey Afganistan'a sığınmıştır. Genellikle Mezarı Şerif, Kunduz ve Tehar illerindeki kent merkezlerinde Özbeklerle karışık halde yaşayan Kazaklar, esas olarak ticaretle uğraşırlar. Afganistan Kazakları, Özbeklerle bir

arada “aynı mahallelerde” yaşadıkları halde asimile olmamış, Kazak dilini ve kültürünü titizlikle korumuşlardır. Afganistan’da yaşayan kazakların sayılarının 50,000 civarında olduğu sanılmaktadır.

Konuştukları dil ve kültür açısından Kazaklara son derece benzeyen Kırgızlar ise Afganistan, Tacikistan ve Çin sınırının kesiştiği Vahan koridoru’nda yaşarlar. sayılarının 10,000 civarında olduğu tahmin edilen Kırgızlar denizden 5,000m yükseklikteki dağ eteklerinde son derece fakir bir hayat süren kırgızlar hayvancılıkla uğraşırlar. Kente çok seyrek inen Kırgızlar, üç ülke sınırını kesiştiği stratejik bir bölge olan Vahan Koridoru’nda ülkedeki diğer topluluklardan ayrı, son derece izole yaşarlar. (Oğuz E 2001: 44-45).

1.5.3.4. Karakalpaklar ve Avşarlar

Afganistan’da var olan bir başka Türk topluluğu da Karakalpaklardır. Özbekçe ve Türkmençe’den çok farklı bir dil konuşan ve 1917’ deki Bolşevik Devrimi’nden sonra Afganistan’a geldiği sanılan Karakalpakların sayısı yaklaşık 2,000 kişilik bir grubun 1950’ lerde Afgan Türkistanı’ndan göçerek, başkent Kabil ile ünlü Hayber geçidi arasında yer alan Celalabad kentine yerleştiği bilinir. (Roux J 2001:409-410). Afganistan’da Şii olan tek Türk boyu, Avşar Türklerinden gelen kızılbaşlılardır. Başlarına giydikleri kızıl şapkalardan dolayı “kızılbaş” olarak anılan grup, XVIII.Yüzyılın ortalarında Afganistan’ı işgal eden Nadir Afşar’ın geride bıraktığı askerlerin soyundan gelir. Bugün Kızılbaşların büyük bir bölümü başkent Kabil’de yaşar. Bunun dışında, Hazracat bölgesindeki Folad Vadisi’nde de küçük bir Kızılbaş topluluğu vardır. Kızılbaşların toplam sayısı yaklaşık 50-60,000 kisidir. Tacik kültürünün yoğun etkisi altında kalan Kızılbaşların bir bölümü Farsça konuşur. Artık kendi dillerini unutmuş da olsalar Türk olduklarının bilincindedirler. (Şahin S 2014: 138-150)

1.5.4. Hazaralar

Afganistan’ın dördüncü büyük etnik grubu Moğol asıllı Hazaralardır. Afganistan, bulunduğu konum itibariyle Hazaralar her zaman istilacıların akınlarına uğramıştır. Hazaracat’ın, Afganistan’ın ortasında olması sebebiyle istilacılar, ülkenin bir

tarafından diğer tarafına ulaşmak için bu bölgeden geçmek zorundaydılar. Bu sebepten dolayı Hazaracat, tarihin çeşitli dönemlerinde istilacıların hakimiyeti altında kalmış ve Hazara Hanları veya Mirleri tarafından merkezi hükümete haraç vermek suretiyle idare edilmiştir. (Oğuz E 2001: 47-48).

Cengiz Han'ın XIII. yüzyıl başlarında Afganistan'ı işgalinden sonra geride bıraktığı askerlerin, bugünkü Hazaraların ataları olduğu söylenir. Ancak tarihi kaynaklar, Cengiz Han'ın Afganistan'da asker bırakmadan gittiğini doğrular. Hazaraların Cengiz Han'ın oğullarından biri olan Çağatay'ın askerleri olduğu yolunda iddialar vardır. Buna göre, Çağataylılar, XIII. Yüzyılın sonuna doğru Hindistan'ı fethetmek için bu ülkeye üst üste ordular göndermiş ve Moğol orduların güzergahındaki Afganistan'da çok sayıda garnizon ve kale kurmuşlardır. Orta Asya'da Çağatay hakimiyeti zayıflayınca, bu Moğol ordularının büyük bir bölümü Afganistan'da kalmıştır. Daha sonra Babur Şah'ın Hindistan'da Moğol imparatorluğu'nu kurmasıyla Hazaralar büyük bir güce sahip olmuşlardır. Afganistan Emir Abdurrahman Han'ın 1880 yılında Hazaracat bölgesini ele geçirme girişimi üzerine Hazaralar ayaklandı. Başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmalardan sonra Hazaraların birçoğu, özellikle Uruzgan ve Caguri aşiretlerinin önemli bir bölümü kaçarak, bugünkü Pakistan'ın Kuette ve İran'ın Meşhed Kentine sığındı.

Abdurrahman Han'ın oğlu Habibullah Han, geldikten sonra isyancı Hazarlar için genel af ilan etti ve geri dönen Hazaraların bir kısmını Afgan Türkistan'ında bulunan Meymene ile Sar-pul kentleri arasında bölgeye yerleştirdi. (A Saray M 1981: 17). Besud, Caguri ve Uruzgan olmak üzere üç büyük aşiretten oluşan Hazaralar, Afganistan'ın ortasında yer alan dağlık Hazaracat bölgesinde yaşar. Dağlık bölgede, diğer etnik grublardan izole bir hayat süren "Besud" aşireti, saf Hazara sayılır. Buna karşılık öteki Hazaralar aşiretlerinde dış etkiller açıkça hissedilir. Özellikle Caguri aşireti, karşılıklı evlilikler yoluyla Tacikler ve Peştunlarla kaynaşmış ve belli ölçüde onların kültürel etkisi altına girmişler. Hazaraların çoğu Şii'dir ve Farsça konuşur. Hazaracat bölgesi dışında yaşayan Hazaralar da vardır. Herat çevresinde bulunan Batı Hazaraları Sünni'dir. Buna karşılık İran'da yaşayan ve "Berber" olarak bilinen Doğu Hazaraları Şii'dir. Hazaraların konuştuğu Farsçada, bugünkü modern Özbekçe'nin temeli sayılan eski Çağatay Türkçesi'ne ait çok sayıda kelime ile XIII. Yüzyılda kullanılan eski Moğolca deyimler bulunur. (B Saray M 1987: 6-7).

1.5.5. Nüriler

Afganistan'ın kuzey doğusunda, Pakistan sınırı yakınındaki dağlık bölgede yaşayan ve bölge halkı tarafından “Kafir” olarak adlandırılan veya bugünkü adıyla “Nüriler”in etnik kökeni konusunda kesin birşey söylemek zordur. Nüriler büyük İskender'in Afganistan'ı işgali sırasında geride bıraktığı askerlerin torunları olduğu yönünde bazı iddialar mevcuttur. Gazneli Sultan Mahmud ve Emir Timur dönemi tarihçileri de Nüriler'den (Kafirler'den) söz ederler. Kafirler 1839 yılında Afganistan'da bulunan İngiliz elçisi Sir William McNaghten'e bir haber göndererek açık tenli İngiliz birlikleriyle aralarında kan bağı olduğunu iddia etmişlerdir.

Nuriler (Kafirler) Afgan Emiri Abdurrahman Han'ın 1896' da Kafiristan bölgesini işgal sırasında İslamiyet'i kabul ettiler. Bu tarihten sonra Kafiristan ismi “Işık Ülkesi” anlamına gelen Nuristan olarak değiştirildi. Böylece Kafirler de Nuriler adıyla anılmaya başladı, bölge halkının islam nuruyla aydınlandığına dair görüşler ileri sürülmektedir. Nuriler, Siyahpuş ve Sefitpuş olmak üzere iki büyük gruba ayrılır. Siyapuş ve Sefitpuş grubu, “Kati” denilen bir dil konuşurlar. Afganistan'daki öteki topluluklardan çok farklı bir kültüre sahip olan Kafirler veya Nuriler, ağaçtan yapılan iki veya üç katlı evlerde yaşarlar. Keçi ve sığır besleyen Nuriler'in atları yoktur. Yakın zamanlara kadar müslüman olmayan Nuriler, Tanrıları için keçi veya inek kurban ederler. Ölülerini bir tabutun içine koyarak yaşadıkları köyün dışında bırakırlar.

Müslümanlığı kabul ettikten sonra kendi Kafir geleneklerinin büyük ölçüsünü terk ettiler veya değişiklik getirdiler, buna rağmen günümüze kadar değişmeden sürdürülen Nuri gelenekleri de vardır. (McCurry S 2011: 4-8). Örneğin Kafir kabile veya aşiretleri içinde pek kavga olmaz. Kavga olduğu zamanda görgü tanıkları olaya anında müdahale ederek olası bir çatışmayı önler. Herhangi bir çatışmada biri öldürülürse, eski yerel yönetim uygulamalarından yararlanıyorlar, mesele bir çatışmada birisi öldüğü takdirde, ölünün ailesine yüklü bir tazminat vermek ya da köyü terk ederek sürgüne gitmek zorundadır.

Afganistan'da Nuriler'in nüfusunun 100,000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kafirler veya Nuriler bölgelerinin elverişsiz coğrafi konumundan dolayı diğer gruplardan izole bir hayat yaşarlar. Bu yüzden öteki etnik gruplarla pek kaynaşmamışlardır. Nuriler öteki gruplardan farklı yaşasalar da, yeni islam yaşam

tarzını tamamıyla benimsemişlerdir. Nitekim 1928 yılında Kabil’ de Nurilerin dili konusunda batılı araştırmacı Morgenstirne tarafından incelemeler olmuştur. Nuriler hakkında ikna edici bir sonuca varamadığını söylemiştir. Daha sonraki yıllarda Nuriler konusunda birçok araştırmalar yapılmış, kitaplar yazılmıştır. Ancak Nurileri dünya kamuoyunda en etkili biçimde tanıtan eser, “**kral olacak adam**” isimli İngiliz yapımı film, XIX. Yüzyılın sonunda zengin olmak amacıyla Hindistan’dan Afganistan’a giden iki İngiliz askerin maceralarını konu edinen filmde, Nurilerin İslamiyet öncesi yaşamları sergilenir. Afganistan’da komünistlerin iktidara gelmesinden sonra öteki etnik gruplar gibi Nuriler de cihada başladılar. Hiç bir gruba katılmayan Nuriler, liderleri Enver Amin’in öncülüğünde kurdukları Nuristan İslami Cihat Cephesi adlı örgütleriyle mücadelelerini sürdürdüler.

1.5.6. Aymaklar

Aymaklar, Afganistan'da farklı kökene sahip göçebe kabilelerden oluşan bir topluluk olmasına rağmen, topluluğu oluşturan neredeyse tüm kabileler günümüzde artık Farsça dilini konuşmaktadır. Yaşadıkları bölgeler Afganistan'ın orta bölgeleridir. Nüfusları tam olarak belli olmayan Aymaklar, Afganistan'ın bir çoğu şehrinde yaşamaktadır. (Aymak weblog, <http://aimaqnation.blogspot.com/>,15.02.2014). Aymak kelimesi Türkçe Oymak veya Moğolca Aimag kelimelerinden gelir ve boy demektir. Afganistan'da Aymak anlamı daha ziyade dört aymak anlamına gelen “Çohar-Aymaq” olarak bilinmektedir. Bu dört kabilenin adları şöyledir: Firuzkuhi, Taymanı, Cemşidi ve Teymuri böyle adlandırıyor. (<http://turkistanjenubi.wordpress.com/> 2010/02 15.02.2014) Afganistan'ın batısında, Tacik kültürünün etkisi altında yaşayan Aymaklar, Moğol kökenli bir halktır. Aymaklar yukarıda da dediğim gibi kelime olarak “Dört Aşiret” anlamına gelir. Bunlar, Firuzkuhi, Taymanı, Cemşidi ve Teymuri olmak üzere aslında dört boydan oluşurlar. Bunlardan ilk üçü Şii, sonuncusu ise Sünni’dir. (Mutanoğlu M 2006: 17-19). Farsça konuşan aymakların toplam nüfusunun 450, 000, civarında olduğu thmin edilmektedir. (B Saray M 1987: 23-25).

1.5.7. Beluciler

Göçebe bir halk olan Beluciler Afganistan, Pakistan ve İran sınırının kesiştiği bölgede yaşar. “Sistan” olarak bilinen bu bölgede sınırının üç tarafından da Beluciler bulunur. Sayılarının 100,000 civarında olduğu tahmin edilen Afgan Belucilerin en önemli uğraşı ve gelir kaynağını kaçakçılıktır. Üç ülke sınırının kesiştiği bir bölgede yaşamak kaçakçılık için çok uygundur. Sınırları rahatlıkla geçebilen Beluciler, bir ülkeden aldıkları malı öteki ülkede satarak geçimlerini sağlarlar.

Tıpkı Afganistan’daki soydaşları gibi İran ve Pakistan’daki Beluciler de kaçakçılığı temel meslek edinmiştir. İranlı Beluciler İran’ın Zahidan kentinde aldıkları kaçak malları Pakistan’ın sınır kasabası Taftan veya Kuetze’ye götürerek satarlar. Orta Asya’nın Belucileri websitesi, <http://sahipkiran.org/2013/05/09/orta-asyanin-kurtleri-beluciler/20.02.2014>). Aynı şekilde Pakistan’ın Belucistan eyaletindeki Çemen kasabası da Afgan ve Pakistanlı Belucilerin buluştuğu bir kaçakçılık merkezidir. (Mutanoğlu M 2006: 18) Afganistan’da Belucilerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler batıdaki Ferah ile güneybatıdaki Hilmand İllerini kapsar. İran, Pakistan ve Afganistan’da yaşayan Belucilerin “Nohur” olarak adlandırdığı küçük bir Beluci azınlık vardır. Ancak Nohurların çoğu büyük ölçüde Türkmen Kültürü tarafından asimile edilmiştir.

1.5.8. Hindular

Afganistan’da Müslüman olmayan tek etnik grup Hindular’dır. Hindular yoğun olarak yalnızca başkent Kabil’de yaşarlar. Genellikle şehir merkezinde toplanan Hindular en çok bankacılık, eczacılık kuyumculuk ve ticaret gibi meslek dallarında çalışırlar. Hintçe’nin Landa adlı değişik bir şivesini konuşan Afgan Hindularının sayısı 50-60,000 kişi civarındadır. (Oğuz E 2001: 50-51). Hindular, Afganistan’da komünist rejimi destekleyen ve savaşa katılmayan tek etnik gruptur. Gandhi’nin liderliğindeki Hindistan hükümeti de Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı ve Kabil’deki komünist rejimi destekleyen tek bölge ülkesiydi. Afganistan’daki Hindu azınlık küçük olmasına karşın Hint kültürünün hissedilir bir etkisi vardır.

1979’da başlayan savaş öncesinde Afganistan’ın dört bir köşesindeki sinemalarda gösterilen Hint filmleri büyük rol oynamıştır. 1979’lı yıllarda Kabillilerin

en büyük eğlencelerinden biri filmlerini izlemektir. (Abid M 2012: 4-5). Aynı yıllarda Hint Müziği de en çok dinlenen yabancı müziklerden biriydi. Afganistan'da öteki etnik gruplarla yüzyıllardır barış içinde yaşayan Hindulara karşı, farklı inanç ve kültürlerinden dolayı herhangi bir tepki ya da antipati oluşmadı. Hinduların komünist rejime olan sempatileri bile, Afgan halkının onlara karşı hoşgörölü tutumunu değiştirmedir.

1.5.9. Araplar

Araplar, Afrika'daki Bedevi soydaşları gibi kara çadırlarda göçebe yaşayan Afganistan Araplarını Taciklerden ayırmak çok zordur. Fiziki olarak Taciklere benzeyen Araplar, tıpkı onlar gibi Sünni'dir ve Farsça konuşurlar. 871 civarlarında, Araplar çok uğraşıp Kabil'i tamamen ele geçirmeye başarmıştı. Aynı yıllarda Müslüman Araplar bu kentteki yerli başka dinden olan Budist Kuşan krallara İslamı kabul ettirmişlerdi. (Oğuz E 2001: 52-53). Afganistan Arapları, Türkistan'ı işgal eden Arap ordularının soyundan geldiği iddia eden Seyyidlerin de Arap ordularının bir uzantısı olduğu tahmin edilmektedir. Tacikler tarafından asimile edilen Afganistanlı Araplarda da, Arap adı dışında Arap kültüründen herhangi bir iz kalmamıştır. (Manzar A 2014: 29-30)

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN BAĞIMSIZLIĞINI KAZANMASI

2.1. Emanullah Han'ın Kral Olması ve İzlediği Politika

Afganistan 1919 yılında Kral Emanullah Han liderliğinde İngilizlere karşı bağımsızlığını resmen ilan etti. Emanullah 1892 doğumluydu. Yani Emir olduğu zaman 27 yaşındaydı, genç, reformcu, aydın bir insandı, Mustafa Kemal Atatürk ve Rıza Şah Pehlevi İran Şah'ı yaptığı gibi Emanullah Han da ülkesini geri kalmışlıktan kurtarıp muasır medeniyet seviyesine çıkarmayı hedefliyordu. Bütün bunlardan önce genç kralın tahta kalmak için iktidarını pekiştirmesi lazımdı. Bağımsızlığını ilan etmiş olsa bile karşısında güçlü İngiliz kuvvetleri vardı. Emanullah Han tahtı korumak ve iktidarı sürdürmek için Rusya'ya yakınlaşmayı Afganistan'ın ordusu için faydalı olacağını düşünüyordu, zaten yardım alabileceği başka bir ülke yoktu. (Oğuz E 2001:61-62).

Afganistan Kralı iktidara geldikten kısa bir süre sonra Moskova'ya bir mektup göndererek ilişkileri geliştirmek önersinde bulundu. Emanullah Han mektubunda Lenin'e büyük Rusya Cumhuriyeti'nin Ulu Önderi diye hitap etmiş, zaten Afganistan'da gözü olan Rusya için iyi bir fırsattı. Lenin Afganistan'ın kralına anında cevap vererek, karşılıklı ilişkileri geliştirmeye ve Afganistan'a her türlü yardıma hazır olduğunu bildirdi. Rusya ilk adım olarak da Emanullah Han'ın tahta geçmesi ve Afganistan'ın bağımsızlığını tanıdığını açıkladı. Afganistan'ın bağımsızlığının Rusya tarafından tanınması kralın çok hoşuna gitti. Emanullah Han ikinci mektubunu 27 kasım 1919'da Afganistan'a her türlü yardıma hazır olduğunu belirtip ve Rusya'ya minnettar olduğunu açıklayarak Lenin'e yolladı. Lenin'de mektubu hemen cevaplayarak, "Emanullah Han'ı dünyadaki tek bağımsız Müslüman ülkenin lideri olarak söz ediyor ve Afganistan'a esaret altındaki tüm müslüman halkları kendi etrafına toplamak ve bağımsızlığa giden yolda onlara rehberlik etmek gibi son büyük bir tarihi görevi düştüğünü belirtiyordu". (Tanwir H 2012: 10-15). Yeryüzünün en büyük emperyalist gücü İngiltere'ye karşı Afganistan ile Rusya'nın ortak mücadele sürdürmesi gerektiğini anlatan Lenin, iki ülkenin bir dostluk antlaşması imzalamasını ve İngiltere'ye karşı Afganistan'a askeri yardım sağlamayı öneriyordu.

Moskova'nın Kabil'le yakınlaşması diğer Orta Asya'da yaşayan müslümanlara karşı uyguladığı vahşet yüzünden gerçekleşmemiştir. Bolşevikler, 1917 yılında iktidara geldikten sonra Rusya'ya tabi bütün halklara, gerekirse istediklerine göre ayrılma da dahil olmak üzere kendi kaderini tayin hakkı tanıyacağını söylemişlerdi. Lenin ile Stalin bir taraftan özgürlük ve demokrasi diyerek, öte yandan Orta Asya'da bağımsızlık isteyen gruplara karşı soykırıma varan operasyonlar yürütüyorlardı.

Bolşevikler her zaman verdiği sözü tutmadığı gibi, Buhara ve Hiva Hanlıkları, Bolşevik Devrimi'nden sonra bağımsızlıklarını ilan edip Afganistan'la yakın ilişki kurmuştu. Afganistan kralı, Bolşeviklerin özellikle bu iki hanlıklara nasıl bir tutum izleyeceğini merak ettiği gibi Buhara ve Hiva Hanlıkları'nın bağımsızlıkları pek uzun sürmedi. 1920 yılında Bolşevikler iç isyanları bastırmalarından sonra, Kızıl Ordu bu iki devletin üzerine yürüdü ve bu durum Emanullah Han'ı çok üzdü, Buhara ve Hiva Hanlıklarına asker ve mühimmat göndererek dindaşlarına yardım etmeye çalıştı, fakat maalesef başaramadı. Çünkü, Afgan kralının yardımları Bolşevikleri durdurmaya yetmemiş ve 1920 yılında Buhara ile Hivaya tekrar Rusya'nın egemenliği altına girmiştir. (B Saray M 1987: 56)

Bu sıralarda Orta Asya'da "Basmacı" adıyla anılan bir bağımsızlık hareketi ortaya çıkmıştı. "Basmacı" sözü basmak fiilinden geliyordu ve Ruslar Kızıl Ordu'ya karşı ani baskınlar düzenleyen Orta Asyalı mücahitlere "yol kesen" ve "eşkiya" anlamına gelen "Basmacı" adını takmışlardı. Oysa onlar eşkiya değil, aksinde kendi ülkelerinin bağımsızlığı yolunda mücadele veren kahramanlardı. Ancak ne olsa Rusların "Basmacı" yakıştırmaları halk arasında kısa sürede yayıldı ve kabul gördü. Rusların baskısı ve yaymasıyla Orta Asyalılar arasında Basmacı sözü Rusların kasettiğinden farklı bir anlam da taşıyor, "Basmacı" "eşkiya" değil "akıncı" anlamında algılanıyordu.

Türkmenistan'da Basmacıların en büyük lideri Cüneyt Han'dı. Özbekistan'da ise İbrahim İakay liderliğindeki basmacılar, vur kaç taktikleriyle Ruslara kayıplar verdirmektedirler.(Ayetullahan M 2013: 26). 1918 Şubatında Hiva'yı işgal eden Cüneyt Han, tam iki sene burayı Türkmen egemenliğinde tutmayı başardı. (Diplomatik Gözlem,"AfganistanDeyince"<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/14163/afgan-istan-deyince.html>,06.05.2014). Ancak Hiva'nın yerli halkı Özbekistan ayaklanması ve Kızıl ordu birliklerinin Hiva üzerine yürümesiyle, Cüneyt Han, birlikleriyle Karakum

Çölü'ne çekilmek zorunda kaldı. Cüneyt Han ömrünün sonuna kadar ülkesinin bağımsızlığı uğrunda mücadele etmeye kararlıydı. Türkmen Hanı, yeniden toparlanarak İbrahim Lakay'ın yardımıyla 1924'te tekrar Hiva'ya yöneldiyse de, Rusların korkunç silah üstünlüğü karşısında başarılı olamayıp geri çekildi. Bununla birlikte bu yürüyüş, Basmacılara büyük bir moral vermiş, çünkü Basmacılar Hiva'yı alamazsalar bile çevredeki ufak- ufak pek çok kasabayı ele geçirmiş, Hiva'dan geri çekilirken de vur kaç taktiğiyle Kızıl orduya büyük kayıplar verdirmişlerdi. Ancak Cüneyt Han 1927 yılında Ruslar yaptığı son çarpışmaya Türkmenistan'ı terk etmek zorunda kalıp önce İran'a ve sonra Afganistan'a geçen Cüneyt Han, sık sık Rus birliklerine karşı akınlar düzenleyerek, 1938 yılında ölene kadar bağımsızlık uğrundaki mücadelesinden vazgeçmemiştir.

Türkmenlerin efsanevi lideri Cüneyt Han, bütün yokluklara rağmen başlattığı bağımsızlık mücadelesini son nefese kadar sürdürmüş, Bolşeviklerin “eşkıya” İngiliz uşağı gibi suçlamalarına karşın, sadece Türkmenistan'daki Türkmenler için değil, İran ve Afganistan'da yaşayan Türkmenler için de milli bir kahraman olmuştur. Bugün Afganistan Türkmenleri arasında, özellikle de Herat çevresinde, Cüneyt Han için söylenen kahramanlık türküleri, nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelmiştir.

Gerek Özbek gerek Türkmen Basmacılar tıpkı Afganistan mücahitleri gibi Bolşeviklere karşı zaman zaman akınlar ve baskınlar düzenliyor, sıkıştıklarında da Afganistan'ın kuzeyine kaçıyorlardı. Yaklaşık elli yıl sonra Afganistan mücahitleri de Kızıl orduya karşı düzenledikleri her saldırının ardından Pakistan'a geçerek toparlandıktan sonra tekrar saldıracaklardı, yani bir bakıma aynı taktikleri kullanıyorlardı. Bolşevikler uzun süren bastırma hareketlerinden sonra Orta Asya Türklerinin bağımsızlık mücadelesini bastırmayı başarmışlardı. Hayata kalabilen Basmacı gazilerin çoğu kuzey Afganistan'a yerleşmiş, ancak onların çocukları ve torunları 1979'da Kızıl Ordu'nun Afganistan'ı işgal etmesi üzerine tekrar silaha sarılmışlardı. (Basmacı ve 1916-1924 Türkistan Bağımsızlık, Mücadelesi ve Tarihini anlatımı, <http://vlib.iue.it/carrie/texts/carriebooks/paksoy-3/turk12.html> 08.05.2014).

Orta Asya'yı Ruslara kaptırmanın acısını bir türlü unutamayan Basmacı torunları, bu sefer daha deneyimli ve hazırlıklıydılar. Türkmenistan Şehirleri, Türk Ülke ve Şehirler, <http://kazakistancumhuriyeti.wordpress.com/2014/01/18/turk-ulke-ve->

sehirleri/, 08.19.-2014). Bolşeviklerin Rusya'nın Orta Asya Hanlıkları'nı tekrardan birer-birer ele geçirmesi, Afganistan kralı Emanullah Han'ı dehşete düşürmüştü. Kral, Rusya'ya gerçekten kızgındı, ancak Afganistan kralı, aynı zamanda katı bir İngiliz düşmanıydı. Bolşevikler Afganistan'la gerginleşen ilişkilerini normalleştirmek için daha önce önerilerini yinelediler ve bir takım yeni tekliflerde bulundular. Buna göre, Ruslar Buhara ve Hiva Hanlığının bağımsızlığına saygı gösterecek, XIX. Yüz yılda yılda Afganistan'dan zorla alınan ve şu anda Türkmenistan sınırları içinde bulunan Kerki ve Terek kentlerini iade edecek ve son olarak Kral Emanullah Han'a yılda bir milyon ruble para yardımında bulunacaklarını vaad etmişlerdi. Buna göre Emanullah Han Bolşeviklere ne ne kadar şüpheyle baksa da, önerilerini kabul etmekten başka çare göremiyordu. Çünkü İngiliz tehlikesine karşı mutlaka bir yerden yardım alması gerekiyordu, Ayrıca Rusların önerileri son derece cazipti.

Emanullah Han, Bolşeviklerin gerektiğinde son derece ikiyüzlü olabileceğın pek bilmiyordu. Bu nedenle kendin iktidarını sürdürmek için tek yolu olarak Bolşeviklerin önerilerini kabul edip ve böylece 1921 yılı şubat ayında Afganistan Krallığı ile Sovyet Rusya arasında ilk dostluk antlaşması imzalandı, Ruslar açısından bu antlaşmanın sağladığı avantajlarından biri, Hindistan'da halkı İngiliz sömürgecilerine karşı Afganistan Halkını kışkırtmaktı. Bolşevikler Afganistan İngilizlere karşı bir üs olarak kullanıp bu amaçla Afganistan'a Hint devrimcilerini göndererek, Geçici Hint Halk hükümetini kurdurup bundan ziyade Hindistan Kurtuluş Ordusu'nu kurma ve eğitime çalışmalarına başlamalarına yardım ettiler.

Kabil'deki Sovyet Büyükelçisi "Joseph Surits", İngiliz sömürgecilere karşı suikast eylemlerini teşvik etmek amacıyla, bugünkü Pakistan, o günkü Hindistan sınırındaki Peştun aşiretleri arasına gizlice ajanlar yollamaya başlamıştı. Pakistan Devleti: yirminci yüzyılda kurulmuş genç bir devlettir. Pakistan'ın 15 Ağustos 1947 yılından evvelki tarihi Hindistan ile aynıdır. "Pakistan" adı ilk olarak, İngiltere'de öğrenim gören Müslüman öğrenciler tarafından 1940 yılında ortaya kondu. Pakistan, Pencap, Afgan, Keşmir, Sind ve Belucistan isimlerinin başharflerinin yanyana gelmesinden meydana gelip, Mana itibariyle Temiz Ülke demektir. (Farhang S 1988: 155). Surits Sovyetlerin büyükelçisi, bununla da yetinmeyip Hint devrimci Hareketi'ni desteklemek amacıyla Afgan pilotların kullandığı Sovyet savaş uçaklarıyla hava saldırıları gerçekleştirmeyi de planlıyordu. Emanullah Han'ın istihbarat şefi Mahmud

Han Yaver'in 31 Mart 1968'de ABD'li Profesör Leon Poullada'ya verdiği mülakata göre, kral bütün bu olaylardan haberdardı ve İngilizlere karşı faaliyetleri onaylıyordu.

Emanullah Han bir taraftan Bolşevik Rusya'ya yakınlaştırmak öte yandan hala Ortaçağ karanlığında yaşayan ülkesini aydınlığa çıkarmak, geri kalmış zincirini kırmak için birtakım düzenlemelere girişti. Emanullah Han'a göre geri kalmışlık Afgan halkının kaderi değildi ve olmamalıydı, Köklü reformlarla ülkeyi medeniyete ulaştırmak mümkündü. Bu amaçla bazı reform planlarını uygulamaya koydu ve ardından halk, birtakım çevrelerin kışkırtmasıyla 1924 yılında krala karşı ayaklandılar. Her taraftan isyanlar başlamış ve Emanullah çaresiz bir vaziyete kalıp, ancak Rusya'dan yardım talebine bulunabilirdi, sovyetlerde Afgan kral'ının yardımına yetişmekte gecikmeyerek uçaklarının isyancıların üslerini bombalamasıyla isyan bastırılmıştı. Böylece Emanullah Han büyük bir tehlikeyi sovyet yardımıyla atlattı, Sovyetler bununla kalmayıp Kabil'de bir telefon ve telgraf idaresi ile bir de radyo istasyonu da kurmuşlar, hemde Kabil ile Taşkent ve Moskova arasında hava ulaşımını başlatmışlardı. Son olarak da Emanullah Han'a bir düzine uçak verip ve uçak tamiri için teknik eleman ve pilot da göndererek kralın gönlünü almayı başardılar.

Bunlara rağmen Moskova ve Kabil yakınlaşması pek uzun sürmedi, ertesi yıl yani 1925'te çıkarların çatışması nedeniyle iki ülke tekrar karşı karşıya gelip ve gerginlik küçük çaplı da olsa Afganistan'ın Kızıl ordu tarafından işgaline yol açmıştı. Amuderya Nehri Nedir, Neresi, Tarihi, Özellikleri, Amuderya Orta Asya'nın en Büyük iki Nehrinden Biridir. Filozof.net <http://www.filozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/11224-amuderya-nehri-nedir-neresi-tarihi-ozellikleri.html>, 14.05.2014). 1979 Aralık ayında Sovyetler Birliği yaklaşık 100,000 kişilik bir orduyla Afganistan'ı işgal ettiğinde, pek çok kişi bunu yeni bir olay olduğunu farkında değildi, Sovyetler daha 1925'te Afganistan'a bağlı olan Orta Tağay Adası'na asker çıkararak, ilk işgali gerçekleştirmişlerdi. Ceyhun Nehri 1872 yılından beri Afganistan ile Rusya arasında doğal sınır sayılıyordu, Ancak XIX, yüzyıl sonunda Ceyhun Nehri'nin yönünü değiştirmesiyle, daha önceden nehrin kuzeyinde kalan Orta Tağay adası Afganistan'a ait güney kesimine kalmıştı.

Ceyhun veya Amuderya, (Özbekçe: Amudaryo) Orta Asya'nın en uzun nehri. Afganistan'da güney Pamir'den Pamir ve Piyanc adlarını alarak doğar. Daha kuzeyde

Vahş kolunu aldıktan sonra Ceyhun adını alır. Tacikistan ve Kuzeydoğu Afganistan sınırı oluşturduktan sonra geniş bir delta ile Aral gölüne ulaşır. Eski SSCB'nin Orta Asya kesiminin en uzun ırmağı, Vahş ve Pyanc ırmaklarının birleşmesiyle oluşur. Kuzeybatı yönünde akarak Aral gölüne dökülen ırmak, Tacikistan ve Afganistan arasındaki sınırın bir bölümünü çizer. Uzunluğu 1.415 km'dir. Ama Doğu Pamirlerden doğan en uzun kolu Deya-yı Vahjır'ın kaynağından başlayarak ölçüldüğünde uzunluğu 2.540 km'ye ulaşır. İlkçağ'da Batı'da Oxus Irmağı olarak bilinirdi; Amuderya adını ise, bugünkü Çarcao'nun yerinde eskiden var olduğu sanılan Amul kentinden aldığı öne sürülür. Amuderya ise asilikle özdeşmiştir. Ceyhun bu yüzden asi anlamındadır. Aradan geçen yıllar boyunca Afgan vatandaşları yavaş yavaş 160km² genişliğindeki bu adaya yerleşti ve Afgan hükümeti de burayı kendi toprağa saydı.

1917'de Rusya'da Bolşevikler iktidara geldikten sonra da, Orta Asya'dan gelen yaklaşık 1000 kadar Özbek, Afganistan'a geçerek bu adaya yerleşmiş, aralarında bazı Basmacıların da vardı olduğu söyleniyor ve onlar Sovyet topraklarına saldırılar düzenlemek için adayı üs olarak kullanıyorlardı. Bu yüzden Bolşevikler 1925 yılında Kızıl Ordu'yu göndererek adayı işgal ettiler. Daha sonra Orta Tağay'ın Sovyetler Birliği'ne iltihak ettiğini açıkladılar. Dolayısıyla pek çok kişinin sandığının tersine, Kızıl Ordu'nun Afganistan'ı ilk işgali 1979'da değil, bundan yaklaşık yarım asır önce, 1925'te gerçekleşti. Sovyetler Birliği'nin o zamanki istihbarat örgütü OGPU' nun ajanı olarak Afganistan'da bulunan ve daha sonra Batı'ya sığınan Grigori Agabekov, yıllar sonra kaleme aldığı hatıralarından bu işgal olayını şöyle anlatır:

1925 yılı aralığında Taşkent'e ulaştığımda Kızıl Ordu Ceyhun nehrinin üzerindeki o adacığı daha yeni işgal etmiş, Rusların Taşkent'teki baştemsilcisi istifini bozmadan kızıl ordu'nun Afgan sınırını kesinlikle ihlal etmeyeceğini söyledi. Ama Afganistan hükümeti baskılarından bunalan ada halkının kendi başına bir sosyal devrim gerçekleştirdiğini ve adanın Sovyetler Birliği'ne ilhakını istediğini açıkladı. (Volodarsky B 2013: 890-895). Rus temsilcisi, daha sonra gülererek, benden Afganistan'a yapacağım seyahatta bu haberi her tarafta yaymamı istedi. Bu işin bizim açımızdan vahim sonuçlar doğuracağını söyleyerek itiraz ettiğimde, Ruslar ciddileşip gerçeği açıkladı. Söz konusu ada, zaman zaman sovyet topraklarına baskınlar düzenleyen Orta Asyalı çeteler tarafından üs olarak kullanılıyordu, Bu yüzden de bazı stratejik nedenlerden dolayı adanın işgal edilmesine karar verilmiş, Kızıl Ordu'da görev yapan

Orta Asyalı bir grup asker, bir gece sivil kıyafetlerle adaya çıkarak yetkilileri tutuklanmış ve adanın Sovyetler Birliği'ne iltihak ettiğini açıklamıştı. (Krasnov V 1986: 10-12).

Orta Tağay Adası'nın Kızıl Ordu tarafından işgal edilmesi Kabil'de büyük tepki yaratılmıştı. Sovyet ajanı Agabekov'un söylediğine, Tüm Afgan Halkı ayakta idi. Afgan ordusu ise açıkça Sovyetlere karşı gösteriler yapmış, Sovyetlere karşı Afganistan kamuoyunda öyle bir tepki oluşmuştu, Kabil'deki Sovyet Büyükelçiliğindeki diplomatlar korkudan sokağa çıkamıyorlardı.

Kral Emanullah Han adayı kurtarmak amacıyla ülkenin kuzeyine takviye ordu birlikleri gönderdi ve Sovyetler Birliği ile Afganistan arasında savaş çıkabileceği uyarısında bulundu. Kabil'deki İngiliz büyükelçisi de Londra'yı, bunun, Sovyetlerin Hindukuş Dağları'nın kuzeyinde kalan Afgan topraklarını yutmaya yönelik ilk adımı olabileceği konusunda uyardı. Bu tepkiler üzerinde Moskova, Orta Tağay'ın hem Afganları hem de İngilizler karşısına almaya değmeyeceğini düşünerek 1926 yılında Ordusunu adadan geri çekti ve adayı Afgan toprağı olarak kabul ettiğini dair bir protokol imzaladı.

2.2. Beçei Sakav'ın Mücadeleleri Sonucunda Emanullah Han'ın Tahttan İndirilmesi

Emanullah Han Afganistan'ın geri kalanını da karanlıktan kurtarmak çabasındaydı. Bu amaçla 1927–1928 yıllarında bir Orta Doğu ve Avrupa gezisine çıktı. (İlbeyi Ö 2013: 279-281). Bu geziler sırasında Türkiye'ye de gelerek Mustafa Kemal Atatürk'le görüşmeler gerçekleştirdi, Afgan kralı, Atatürk'ten çok etkilenmişti ve “Atatürk'ü XX. Yüzyılın başında çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları arasından yükselen yepyeni, modern bir devlet kurarak inanılmazı başardığı düşüncesindeydi. Üstelik bununla da kalmamış, art arda gerçekleştirdiği köklü reformlarla beş altı yıl gibi kısa bir sürede gelenekçi, ümmetçi bir toplumu Batı standartlarına göre uygar bir ulusa dönüştürmeyi başarmıştı”. Böylece genç Türkiye Cumhuriyeti'nin insanlarını kulluktan çıkarıp eşit haklara sahip yeni bir ulus inşa ettiği düşüncesindeydi.

Emanullah Han Gezilerine giden ülkelerden etkileyerek özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ten, kendi ülkesine de bu ülkeler tarzı reformları uygulamaya karar verdi. Ancak Afganistan–Türkiye her ne kadar Müslüman ülkeler olarak bazı ortak değerleri paylaşıyorlar da, iki ülkenin içinde bulunduğu şartlar çok farklıydı. Fakat Emanullah Han bunların farkına varamadan Müslüman bir ülke olarak genç Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği atılımların Afganistan için iyi bir örnek olarak uygulamasına inanıyordu. Emanullah Han bu gezileri sırasında dünya ülkelerini bir kaçını gördükten sonra reform ve modernleşme konusunda çok ciddiye, Kabil'e ayak basar basmaz Afgan toplumunun yapısına ve doğasına aykırı bir reform programı ilan etti.

Programda aşiret reislerin ve dini liderlerin etkisini kırılması, çok eşliliğin İslam kuralları ve Afganistan geleneklerine uygunluğunu yasaklandı, yani birden fazla kadınla evlilik olamazdı, kız çocukları için okulların açılması, askerlik yükümlülüğünü ülke çapında yayılması ve son olarak Afganların “Peştunların” geleneksel danışma kurulu Loyı Cirge'ye katılacak delegelerin batılı tarz kıyafetler giymesi öngörülmüyordu. Genç kral bunlara da yetinmeyip vergileri de artırdı ve yeni bir para birimine geçti. Bu ise Emanullah Han'ı çıkmaza soktu, vergileri artırdığından dolayı ekonomik sıkıntılar çıkıp krala karşı itirazların yükselmesine sebep oldu. (Yılmaz A 2010: 155-158).

Emanullah Han'ın her şeyi bir anda yapmaya kalkması, dış dünyada gördüklerinden ne kadar etkilendiği belli oluyor, ama, maalesefki Afganistan gibi bir ülke dış dünyaya kapalı bir statüye sahip, gelenekçi bir toplumda yeni bir adım atarken yerleşmiş geleneklere ters düşmemek, halkla fikirleri paylaşmak onların desteğiyle hareket etmek veya önce yavaş-yavaş halkı yenilik fikrine alıştırmak gerekiyordu. (Özlü H 2012: 30-35). Genç kral Emanullah Han aydın ve eğitilmiş insan olmasına karşın maalesef ileri görüşlü değildi ve deneyimsizdi, yoksa dedesi Emir Abdurrahman Han'ın uyarısını biraz olsa da hatırlayıp uygulamaya kalkardı. 1880-1901 arasında Afganistan emiri olan Abdurrahman Han, çocuklarına şu tavsiyede bulunmuştu: “oğullarım ve torunlarım, halkı reisleri ve hükümdarlarıyla karşı karşıya getirecek şekilde acele reform gibi planlarını uygulanmaktan uzak durmanıza fayda var, eğer uygulamaya kalkarsınız da yavaş-yavaş halk reisleri ile fikirleri paylaşarak ve milletleri yeniliklere alıştırarak hareket etmeniz gerekiyor” diye söylemişti.

Emir Abdurrahman Han torununu yarım asır önce uyarmasına rağmen torunu Emanullah Han halkla karşı karşıyaydı. Uyguladığı reformlarla halk arasında büyük tepkilere neden olmuştu, hemde kraliçe Sürayya'nın Avrupa turu gezisi sırasında çekilmiş fotoğraflarını dağıtarak bazı gerici insanlar halkı kışkırtmaya başlamışlardı. Bu fotoğraflarda kraliçe Batılı kıyafet içinde görülüyordu, üstelik yüzünde peçesi veya hicabı da yoktu, gerici her yerde Emanullah Han'ın Allah ve İslam'a karşı geldiğini söylüyor, iddialarına kanıt olarak da kraliçenin bu “açık” fotoğraflarını gösteriyorlardı.

Fotoğraflar yayılınca hemen halk ayaklandı, isyancıların lideri olan Beçei Sakav lakaplı “asıl adı Habibullah” aslında Tacik bir çete reisiydi. Kral Emanullah Han'ı isyancılara karşı direnemeyeceğini anlayınca, 1929 yılı ocak ayında, İngilizleri hediye ettiği Rolls Royce arabasıyla ülkenin ikinci büyük kenti olan Kandehar'a kaçtı. Bunun üzerine Beçei Sakav, Emanullah Han'ı kovduktan sonra Kabil'e kendisini Afganistan'ın yeni kralı ilan etti.

Beçei Sakav ve arkadaşlarının hiçbiri okuma yazma bilmiyordu, Beçei Sakav'ın babası, Kabil'de evlere kovalarla su taşıyarak hayatını geçimini sağlayan fakir bir köylüdü. O sırada ve hala bile Kabil'deki evlerin çoğunda su tesisatı bulunmadığından içme suyu suculardan sağlanırdı. Günümüzde de Kabil'in dağlarında yaşayan insanlar aynı yöntemi kullanmaktadırlar. (Muhammed Nasiha, Emir Habibullah Han, “Emir HabibullahHan Kala Kan-I Çeguna Ba Katil Rasid”, <http://www.habibullah.blogfa.com/>, 22.05.2014). Beçei Sakav lakabı, tacıkçada “Farsçada” Sucunun oğlu demektir bu lakabı babası tarafından edinmişti. Afganistan'da konuşulan Farsça'nın değişik bir diyalekti olan Dari dilinde “beçe” oğul, “sakav” ise Sucu demektir. Beçei Sakav, iktidarı ele geçirdikten sonra, ülkeyi bildiği tek yönetim olan çete anlayışıyla yönetmeye başladı. Yani astığı astık, kestiği kestik, ama bu anlayışla iktidarını uzun süre korumayacaktı.

Beçei Sakav'ın Emanullah Han'ı iktidardan indirmesi Sovyetler Birliğini bile şaşırmıştı ve beklenmedik bir durumla karşı karşıya kalmışlardı. Afgan kralı'nın Sovyetlerle ilişkileri iyi olduğu için Beçei Sakav gibi radikal islamcı birisinin Kral'ı devirip iktidara geçmesi onların pek hoşuna gitmemişti, İdeolojik açıdan Moskova'nın yeri Sucunun Oğlu'nun tarafı olup onu desteklemesi lazımdı. Ama her zamandaki gibi bu konuda da Rusya'nın ulusal çıkarları devreye girecek ve Moskova, rotasını dilinden

düşürmediği “proletarya masalına” göre değil, Kendi ulusal çıkarlarına göre hareket edecekti.

Sovyetler Birliği Afganistan’daki yeni duruma ilişkin tavrını belirlemeden önce, Moskova’da bu konuda ciddi bir tartışma yaşanmıştır, Sovyet istihbarat örgütü OGPU’nun ajanı Agabekov, anılarında bu konuda önemli bilgileri sunuyor: OGPU Beçei Sakav’ı destekleme yanlısıydı, çünkü Beçei Sakav’ın Afganistan’da radikal bir devrim gerçekleştireceğini ve onun sayesinde Afganistan gibi ülkenin kolayca Sovyetleştirebileceğini düşünüyordu. Sovyetler Birliği’ne katılan veya Sovyetler Birliği ülkelerin yönetme politikalarıydı. (<http://history.stackexchange.com/questions/2136/what-is-the-difference-between-nkvd-and-ogpu-ussr>,05.09.2014). Dışişleri komiserliği ise tersi düşüncedeydi, çünkü Beçei Sakav’ın taraftarları Tacik, Özbek, ve Türkmenlerden de oluşuyordu. Sovyet Asya’sında da aynı etnik halklar yaşıyordu ve Sovyetler Birliği kendi Müslüman ahalisine karşı büyük baskı uyguluyordu. Öte yandan Sovyet yönetimine karşı basmacı hareketi de devam ediyordu, Dışişleri Komiserliği Beçei Sakav’ın bu durumu dikkate alarak, basmacılara yardım edeceğinden ve böylece Sovyet aleyhtarı bir tutum içine gireceğinden endişe içindeydi.

Buna karşı devrik kral Emanullah Han Peştun’du ve esas desteği Hindistan sınırında yaşayan soydaşlarından alıyordu. Peştunlar sık sık sınırı geçerek Hindistan’daki İngiliz kuvvetlerine saldırıyordu, ayrıca Emanullah Han koyu bir İngiliz düşmanıydı. Afganistan kralı Emanullah İngilizleri ülkesine defalarca isgal ettiğini ve halkına yapılan zulümleri unutmamıştı. Buna ilaveten Moskova, genelde Peştun kralları ve soyluları tarafından yönetilen bir ülkede Beçei Sakav ve yandaşlarının uzun süre iktidara kalamayacağını düşünüyordu. Çekişmeli tartışmalardan sonra Sovyet Birliği Komünist Partisi Siyasi Bürosu “Politbüro” Dışişleri Komiserliği’nin tavsiyelerine uyarak, devrik Afgan kralına yardım etmeye karar verdi. (Oğuz E 2001:89-90).

Politbüro’nun kararında, Emanullah Han hükümetinde önemli üstlenmiş olan Çarhi kardeşlerin de büyük etkisi oldu. Politik Büro’nun kısaltılmış biçimi. SSCB tarihinde komünist partinin, politikaları belirleyen en üst karar organıydı. Rusya’da 1917 Sovyet Devrimi’nden sonra devlet yönetimi üzerinde uyguladığı sıkı denetim 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla sona ermiş, ardından varlığı fiilen sona ermiştir. Rusya’da ilk Politbüro, Ekim 1917 sonlarında Bolşevik Partisi Merkez Komitesi’nce hazırlanan

ayaklanma sırasında kesintisiz ve esnek bir yönetim mekanizması sağlamak amacıyla oluşturuldu. Bu politbüro'nun yedi üyesi arasında Vladimir İlyiç Lenin, Lev Troçki ve Josef Stalin de vardı. Bolşevik ayaklanmasının başarıya ulaşmasıyla Politbüro dağıtıldı.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Politb%C3%BCro> - cite_note-2 Mart 1919'daki VIII. Parti Kongresi, Merkez Komitesi'ne kendi üyeleri arasından beş kişilik yeni bir Politbüro seçme talimatını verdi. Bu organın resmi görevi, Merkez Komitesi'nin olağan oturumlarını bakleyemeyecek kadar acil sorunlar konusunda karara varmaktır. Çok geçmeden parti ve devlet yönetiminde önemli bir konum üstlenen Politbüro, görev açısından Merkez Komitesi'ni gölgede bıraktı. Emanullah Han'ın iktidar sırasında Çarhi Kardeşlerden Gulam Nabi Afganistan'ın Moskova büyükelçisi, Gulam Sıdık Dışişleri bakanı, Gulam Ceylani önce Mezarı Şerif valisi, sonra Ankara büyükelçisi, Abdul Aziz ise Mezarı Şerif'in Ceylanın yerine atanan yeni valisiydi. Dört Çarhi kardeşten üçü Moskova'ya giderek Sovyet hükümetinden Afgan kralına yardım talebinde bulunmuştu. Emanullah Han bu amaçla Dış İşleri Bakanı Gulam Sıdık'ı da Moskova'ya göndermişti. Gulam Nabi büyükelçi olarak Moskova'da bulunurken, Gulam Ceylani de Türkiye'den Sovyet Başkentine gelmişti. Agabekov, Çarhi kardeşlerden Gulam Ceylani'nin bir gece Stalin ve Vital Primakov'la buluştuğunu belirtiyor. Primakov bir iç savaş kahramanı ve deneyimli bir ordu komutanıydı. 1925-1926 yıllarında Çin'deki milliyetçi orduda askeri danışman olarak çalışan Primakov, 1927'den beri de Kabil'de Sovyet askeri ajansıydı.

Agabekov'un belirttiğine göre, söz konusu görüşmede, Kızıl Ordu askerlerinden oluşan bir çevik kuvvetin oluşturulması kararlaştırılmıştı. Bu birlikteki askerler Afgan kıyafeti giyerek gizlice sınırı geçtikten sonra, Kabil'e doğru hareket edeceklerdi. Çevik kuvvetin görüşündeki lideri Gulam Nebi'ydi, ancak perde arkasındaki asıl komutan Primakov'du. Böylece Sovyetler ikinci defa Afganistan'a asker çıkarmış oluyorlardı.

Afganistan uzmanların, bu ikinci Sovyet işgalini Afganların bir iç sorun olarak değerlendirirken, Agabekov ve bir başka Sovyet yetkilisi olan Aleksandar Barmine, bunun Kızıl Ordu'nun gerçekleştirdiği bir operasyon olduğunu savunuyor. Operasyona katılan askerlerin milliyetleri hakkında da farklı görüşler öne sürülür, Afganistan konusunda araştırmalarıyla tanınan Profesör Ludwig Adamec, Emanullah Han'ın Özel kalem müdürü Ali Ahmed Mohmend ve İngiliz kaynakları, çevik kuvvetteki askerlerin

Sovyet Orta Asyası'nda yaşayan Afgan vatandaşlarından oluştuğunu belirtirken, Sovyet Operasyonun tamamen Kızıl ordu Tarafından gerçekleştirildiğini iddia ederler.

Operasyona katılan askerlerin sayısına ilişkin görüşler de farklıdır, Sınır ötesi Operasyona katılan asker sayısını Agabekov 800, İngiliz Kaynakları 1,000, Ali Ahmed Mohmend ise 15,000 olarak bildirir. Bununla birlikte bütün kaynaklar, bu birliğin silah ve mühimmat ihtiyacının Ruslar tarafından karşılandığı görüşünde birleşir. İngiliz askeri ataşelerinin Peşaver'den gönderdikleri raporlarda ise, Sovyetler'in bu operasyon sırasında 42 savaş uçağıyla birlikte makineli tüfeklerle donatılmış atlı birlikler kullandıkları ifade edilir.

Kızıl Ordu tarafından oluşturulan özel kuvvet birlik, Termiz sınır kapısında toplanarak, Sovyet savaş uçakları da Afganistan'ın sınır muhafızlarının karargahlarının bombalayarak etkisiz hale getirmişti. Bunun üzerine Kızıl Ordu Birliği Ceyhun Nehri üzerinden sınırı geçerek, Mezari Şerif kentine doğru ilerlemeye başlamıştı, Gulam Nabi, Afganistan topraklarına ayak basar basmaz takviye güçleri toplamaya başlamıştı ve kısa sürede işgal gücü 8,000 kişiye ulaştı. Gulam Nabi'nin iki kardeşi daha önce Mezari Şerif'te valilik yaptığı için bölgede iyi bağlantıları vardı ve bu yüzden kendilerine adam bulmakta hiç zorlanmadı. Gulam Nabi'nin önderliğindeki birlik, şiddetli çatışma ve çarpışmaların ardından 30 Nisan 1929'da Mezari Şeri kentini ele geçirdi. Agabekov'un söylediğine göre, çatışmalar sonucunda yaklaşık 2,000 Afgan ölmüştü. Çevreden, katılan takviye birliklerle daha da genişleyip güçlenen işgal kuvveti, doğuda Holm kentine de ele geçirdikten sonra Kabil'e doğru ilerlemeye başladı. (Holm: Belh vilayet'inin ilçelerinden biridir).

Gulam Nabi liderliğindeki özel kuvvetin başkente doğru ilerlemesiyle telaşa kapılan Beçei Sakav alelacele bir açıklama yaparak halkı yardıma çağırdı. Beçei Sakav Afganistan halkına şöyle sesleniyordu: Sevgili kardeşlerim, Emanullah Han'ın Allah ve onun resulü tarafından lanetlendiğini size bir kere daha hatırlatmak istiyorum, Bundan emin olun ve Kızılılarla işbirliği yapan kafir Gulam Nabi'ye yakalamamıza yardım edin. (Se Raha-I Cumhuri, "http://3rahejomhoori.wordpress.com/2011/10/26/amir-aman/, 29.05.30).

Beçei Sakav bu arada iki basmacı liderini Sovyetler aleyhine kışkırtarak Moskova'ya misillemede bulundu: Basmacı liderleri İbrahim Lakay ile Feyzullah Han bu sırada Sovyet topraklarına ard arda başarılı baskınlar düzenleyerek Kızıl Orduyu perişan etmiş ve onlara önemli kayıplar verdirmişti. (Hidayat A 2010: 15). Gulam Nabi ile Pirmakov'un, orduları Kabil üzerine ilerlediği sırada, kral Emanullah han kaçma planını çoktan hazırlayıp ve ailesi ile birlikte Hindistan'a kaçtığı haberi gelmişti. Bir anda herşey alt üst olmuştu, operasyonun nedeni tamamen ortadan kalkmıştı, Emanullah Han'ın tahtan indirilmesi haberi üzerine Gulam Nabi'nin topladığı Afgan birlikleri da dağılmaya ve sovyetler birliklerine geri çekilmeye başladılar, geri çekilme 1929 temmuzunda tamamlanmıştı. (Beçe-Sakav Beçe-I Sakav Nest, "Safha-I Az Asyayi Miyona", <http://www.seyasi.blogfa.com/post-27.aspx>, 29.05.2014).

Moskova Emanullah Han olmadan Afganistan'da Sovyet yanlısı bir rejim kurmanın çok zor olacağını düşünmüş olmalıydı. Agabekov geri çekilme kararında, Avrupa başkentlerinde, aynı şekilde Ankara ve Tahran'da Sovyetler'e karşı oluşan yoğun tepkilerin de etkisi olduğunu belirtiyordu. Sovyetler Afganistan yüzünden dış dünyayla, özellikle de İngiltere'yle ters düşmek istemiyorlardı, Moskova İngiliz muhafazakarlarının askıya aldıkları İngiliz-Sovyet diplomatı ilişkilerini yeniden canlandırmayı umuyordu. Moskova'yı ikinci Afgan işgalını yarım bırakmaya iten bir başka etken de, herhalde Stalin'i ilan ettiği ilk beş yıllık kalkınma programıydı, Stalin 1929 yılında Sovyet ağır sanayisini geliştirmeye yönelik birtakım reformları uygulamakla meşguldü ve Afganistan türünden dış maceralara daha fazla ayıracak zamanı yoktu.¹ Ancak Moskova yine de en azından Afganistan üzerinde birtakım emelleri olduğunu göstermişti, daha sonra da göreceğimiz gibi bu emelleri gerçekleştirmek Brejnev'e nasip olacaktı.

Tacik çete reisi Beçei Sakav iktidarı dokuz ay sürdü, Afgan kraliyet ailesinin bir üyesi olan Muhammed Nadir Han, 1929 yılının ekim ayında ordusuyla Kabil üzerine yürüyerek Beçei Sakav'ın iktidarına son verdi. Nadir Han tahta geçtikten sonra

¹ Stalin 1928 yılında denetimi tümüyle ele geçirdikten sonra hemen NEP'e bir son verdi ve Beş Yıllık Plan ile tam komünizme doğru yeni bir girişim başlattı. SSCB'yi hızlı bir şekilde güçlü bir sanayileşmiş ülkeye dönüştürme amacını taşıyan bu plan bütün ülkede üretimin büyük ölçüde artırılmasını ve yaygın bir inşaa faaliyetini öngörüyordu. Seferberlik bu yılların temasıydı. 1932 yılında Stalin bütün sanatın "Toplumsal Gerçekçilik"e uyması gerektiğini buyurdu. Bu, Sovyet yaşamının ve Komünist değerlerin "gerçekçi" resmedilişine sıkı sıkıya uymayı gerektiriyordu. Toplumdaki denemeler sona erdi ve her türlü ifade biçimi devlete hizmet için seferber edildi

Emanullah Han'ın bütün ilerici reformlarını yürürlükten kaldırdı ve Afganistan üzerindeki Sovyet etkisini büyük ölçüde kırmayı başardı. (Gharji E 2006: 166-167). Nadir Han'ın iktidarı döneminde Kızıl Ordu sınırı geçerek üçüncü Afgan işgalini gerçekleştirdi. Aslında bu işgal, Basmacıların Kızıl Ordu tarafından takibi yüzünden gerçekleşti, kuzey Afganistan'da bulunan Özbek basmacıların lideri İbrahim Lakay, sık sık Ceyhun Nehri üzerinden sınırı geçerek, Sovyet topraklarına baskınlar düzenliyordu ve vur kaç taktığıyla Kızıl Ordu'yu taciz ediyordu. Basmacıların ani baskınlarından bunalan Kızıl Ordu, 1930 haziranında İbrahim Lakay'yı izleyip sınırı geçerek Afganistan'ın 65km kadar içine girmişti, sonuçta Sovyetler İbrahim Lakay'ı yakalayamadı, ama Kızıl Ordu'nun bir kez daha Afgan topraklarını işgal etmesi, doğal olarak Kabil'i alarma geçirdi. (Sağlam, Ö, Türkiye, Yazarlar, Enver Paşa ve Türkistan Milli Mücadelesi-iv, <http://www.turkishnews.com/tr/content/tag/ibrahim-lakay/>, 02.06.2014).

Ertesi yıl Afganistan hükümet kuvvetleri İbrahim Lakay'ı Afgan topraklarından çıkarıp Orta Asya'ya sürdüler. İbrahim Lakay kısa süreden sonra Bolşevikler tarafından yakalanarak idam edildi. Böylece Orta Asya bağımsızlık mücadelesinin Cüneyt Han'dan sonraki ikinci büyük yıldızı da sönmüş oldu. Ama İbrahim Lakay'ın anısı Özbek halkının kurtuluş mücadelesinin en büyük abidesi olarak Özbekistan'da yaşatıldı ve bugün de yaşatılıyor.

2.3. Nadir Şah'ın Kısa Sürelik İktidarı ve Zahir Şah'ın Tahta Geçmesi

2.3.1. Nadir Şah'ın İktidarı

Muhammad Nadir Şah Beçei Sakav'ı iktidardan indirip 1929 yılında iktidara geldikten sonra devrik Kral Emanullah Han'ın ilan ettiği bütün reformları kaldırdığını ve halka artık eskisi gibi yaşayabilecekler söylendi. Nadir Şah Sovyet Birliğinden olabildiği kadar uzaklaşma ve Moskova'yla olan ilişkilerini durdurarak, yaklaşmaya özen gösterdi. Nadir Şah'ın iktidarı maalesef çok fazla uzun sürmedi. 1933 yılında bir okul ziyareti sırasında öğrencilerden birinin bıçaklı saldırısına uğradı ve aldığı yaralardan dolayı kurtulamayarak yaşama veda etti. (Pirzada Gaznevi A 2010: 43)

2.3.2. Zahir Şah'ın 40 Yıllık Kraliyet Dönemi

Nadir Şah'ın ölümünden sonra yerine 19 yaşındaki oğlu Muhammed Zahir Şah geçti. 1933'ten 1973'e kadar 40 yıl boyunca Afganistan'ı yöneten Muhammed Zahir Şah, zayıf, tembel, dış dünyayla pek ilgisi olmayan bir hükümdardı. Bu yüzden sadece sözde sembolik bir kraldı, onun adına amcaları ve öteki akrabaları ülkeyi yönetiyorlardı. Zahir Şah dönemini Afganistan tarihinde “Duraklama dönemi” olarak nitelemek abartılı olmasa gerek, Kral Zahir iyi niyetli bir insan olmakla birlikte ülkeyi kalkındıracak ve geliştirecek hiçbir girişimde bulunmamıştı. Devlet işleriyle ilgilenmek yerine sık sık yurtiçi ve yurtdışı gezilerde çıkıyordu, eğlenmeye düşküncü, gününü gün ediyordu ülkenin en iyi şehirlerinde dinlenme mekanları vardı, fazla vaktini eğlenme ve dinlenmeye ile geçiriyordu. Afganistan kralı Zahir Şah gezileri sırasında kendisine yeni hobiler ve uğraşlar ediniyordu, kralın en çok sevdiği uğraşlarında biri atla gezinti yapmak ve ava çıkmaktı. 1963 yılındaki yurtiçi gezilerinden birinde, ülkenin kuzeyindeki Kunduz İli'nin Şirin İlçesi Aktepe'ye gelmişti. İlçenin genç belediye başkanı Muhammed Şahan da krala kentin anahtarını sunmuştu. Şu anda İstanbul'da yaşayan Muhammed Şahan bu olayla ilgili anılarını şöyle anlatır: “Kralın şehrimize geleceğini işitiğimizde çok sevindik, bütün kent büyük bir hazırlığa girişti. Kaymakamlık binasını ve kralın geçeceği yerleri kırmızı Türkmen halılarıyla sardık, Kral karşılamamızdan memnun kalmış olacak ki, bana bizzat teşekkür etti. Bize Kralın ilçemizin yakınında bulunan Tahtakuvat Ormanı'na ava gideceği ve atla geziye çıkacağı söylenmişti, bir gün kral atlı bir kaç adamıyla Tahtakuvat Ormanı'na gitmişti. Kralın geziye çıktığına etkililerin haberi yoktu, bu nedenle yokluğu bir iki saat sonra fark edildi, herkes telaşa kaplanmış olup kralı aramak için dört bir yana atlı süvariler bulması için gönderildi. (Oğuz E 2001:87). Sonunda Kralın kendisi çıkageldi, Aktepe İlçesi Tacikistan-Afganistan sınırını oluşturan Ceyhun Nehri'ne sadece 60km uzaklıktadır ve nüfusunun yüzde 95'i Türkmenlerden oluşur. İlçede “Nakil” veya “kandari” denen küçük bir Peştun göçmen azınlık dışında başka herhangi bir etnik grup yoktur”.

Kral Zahir Şah, devlet işlerinde ne kadar tembel davransa da kendi kandaşı söz konusu olduğunda birden aktifleşiyordu. (Gall S 2007: 4-5). 1960'lı yıllarda Afgan kamuoyunda Kral Zahir Şah'ın İsviçre'deki hesaplarına yüzlerce milyon dolar yatırdığına dair söylentiler yayıldı. Bir söylentiye göre kral, Afganistan'ın yurtdışına

ihraç ettiği doğal gaz, elmas altın ve kömür gibi yeraltı zenginliklerinden kazandığı dövizlerin büyük bir bölümünü ülkeye getirmek yerine, İsviçre ve İtalya'daki özel banka hesaplarına yatırılıyordu. Ülkenin büyük kentlerinden biri olan Kunduz'un Tacikistan sınırındaki bir başka ilçesi ise İmam Sahipt'i, İlçe adını burada mezarı bulunan büyük bir evliyadan almıştı, her yıl Nevruz bayramında İmam Sahip'e gelerek, söz konusu evliyanın mezarının ziyaret edip ve dileklerinin gerçekleşmesi için dua ederdi.

Afganistan'ın Ceyhun Nehri boyundaki iki limanından biri olan Benderi Şir Han, İmam Sahip İlçesi'nin sınırları içerisindeydi.² Afganistan'da kara ve deniz yoluyla Sovyetler Birliği'ne yapılan ihracat, Benderi Şir Han ve Özbekistan sınırındaki ikinci liman, Benderi Hayratan üzerinden gerçekleştirildi. Benderi Şir Han limanı'nın müdürü, Aktepe İlçesi Belediye Başkanı Muhammed Şaha'nın çok yakın arkadaşıydı. Liman müdürü Muhammed Şahan'a, kraliyet ailesi adına yurtdışına belgesiz, faturasız büyük miktarda külçe altın ve işlenmemiş elmas gönderildiğini, bu durumun da canını sıkıldığını söylemişti. Liman Müdürü, "bir daha limana böyle mallar gelirse yetkilerimi kullanarak gemilere yükleme yaptırmayacağım" dedi. Bunun üzerine belediye başkanı da, "Haydi oradan, sende o cesaret nerede?" diyerek arkadaşına takıldı. (Rapor Servis Aryana Net, "Zandagi Nama-I Mohammad Zahir Shah", 2004: 4-5

Muhammed Şahan sık sık limana gelerek arkadaşını ziyaret ederdi, belediye başkanı yine bir gün arkadaşını ziyaretine geldiğine liman işçileri, müdürün görevden alındığını söylediler, anlatığına göre kralın damadı Şah Veli Han adına yurtdışına gönderilmek üzere limana büyük miktarda mal gelmiş, müdür ise evrakların eksik ve yetersiz olduğunu söyleyerek yükleme yapılmasına izin vermemişti. Bunun üzerine Kabil'den gelen sivil kıyafetli adamlar polis ekibi, liman müdürünü ellerini kelepçeleterek götürmüş ve liman müdüründen bir daha haber alınamamıştır.

Aktepe Belediye Başkanı Muhammed Şahan'ın bir başka yakın arkadaşı da, ilçedeki devlete ait "Spinzer" adlı pamuk işleme şirketinin müdürü olan Abdullah Amin'di, Spinzer şirketi devlet adına pamuk satın alır, daha sonra toplanan pamuklar yurtdışına gönderilirdi. Abdulllah Amin, yıllar sonra 1979 da Afganistan'nın cumhurbaşkanı olacak olan Hafızullah Amin'in ağabeyiydi, Muhammed Şahan'ın

² Bender kelimesi Farsça'dan gelen bir kelimedir aslında liman anlamını vermektedir.

Abdullah Amin’le ilgili anılarına ileriki bölümler de değineceğim. Bu şekilde Kraliyet Ailesinin servetini yurtdışında götürüldüğü söylentileri yalan değildi. Böylece, “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” sözünün doğruluğu bir kez daha kanıtlıyordu. Anlaşılan Kral Zahir Şah, “Ne olur olmaz” diyerek tedbir alıyordu. Bu servet, ileriki yıllarda 1973’da tahtan indirildikten sonra da yurtdışında eski şaşalı hayatını sürdürmesini sağlayacaktı.

2.4. Muhammed Davud Han

Serdar Muhammed Aziz Han, Afganistan’ın eski kralının kardeşinin oğlu Serdar Muhammed Davud Han Ağustos 1909 da Kabil’de doğmuş. Peştun asıllı Davud Han çocukluk ve ergenlik dönemlerini Amcası Muhammed Haşim Han yanında geçirmiş, ilk okul eğitimini bitirdikten sonra daha iyi eğitim almak amacıyla 1920’li yıllarda Fransa’ya gönderilmiştir. Fransa’da eğitimini tamamladıktan sonra Afganistan’a dönüp hizmet vermiştir. Ordu ve Askerlik alanında çok istekli olduğu için kısa müddetli “bir senelik” askeri kurs eğitimi alarak ordu alanında hizmete başlamıştır. (Farhan S 1988. 682). Amcası Muhammed Haşim Han o dönemlerde Afganistan başbakanı olduğu için onun sayesinde kısa bir sürede çok ilerilemeler sağlamış, başbakan Muhammed Haşim, Han Davud Han’ın amcası “Generalik” rütbesine kadar Davud Han’ı terfi ettirmiş. Bu dönemden sonra Davud Han Afganistan siyasetine de ilgi duymaya başlamıştır.(Pirzada Gaznevi A 2010: 441).

2.4.1. Davud Han’ın Siyasi Faaliyetleri ve Devlette Olan Yaklaşımları

Davud Han Orduda hizmete girdikten kısa bir müddet sonra Ordu içine iyice nüfuz etmişti, orduda başarı ve faaliyet gösterdiğinden dolayı bir yıl sonra “komandan ummum-i semt-i meşrik” yani Afganistan’ın doğu bölgesinin genel komutanı olmuştur. 1940’da uzun süreli bir görevden Kabil’e geri döndü, Başkent’e Ordunun genel komutanı olarak atandı. Davud Han çabaları neticesinde 1946 da savunma bakanı oldu. Davud Han savunma bakanı olduğu zamanlarda yurtdışında bir kaç ülkeye Sefere düzenlemiş, Londra, Paris ve Brüksel gibi Avrupa’nın siyasi merkezlerin ziyaret etmiştir. 1950 yılında Muhammed Davud Han Afganistan’ın Başbakanı Şah Mahmud

Han’la bir tartışma nedeniyle kabineden uzaklaştırılmaya çalışıldı ve 1952 yılında bakanlıktan ayrılmaya amacıyla istifasını sundu. (Pirazada Gaznevi A 2010: 461).

Böylece Davud Han askerlik ve ordu alanından biraz uzakta kaldı, bir sene boyunca devlet kurumlarında görev yapmadı. 1953 yılında tekrar devlet çerçevesi içinde “Hilal Ahmar” kurumunun Bakanı oldu.³ Aynı yılda Davud Han Kral tarafından “Sadarat” (Başbakanlık) makamına atandı. Davud Han atandığı pozisyondan gayet memnundu ve uzun zamandan sonra yine devlette çalışmak, hemde başbakanlık görevinde, taraftarlarını da kendisini de sevindirmişti.

6 Eylül 1953 de Başbakanlığa atandı, ayın yirmisinde kendi kabinesini oluşturup kabineyi halka tanıttı. Davud Han sadece başbakanlıkla kalmayıp (1954-1963) tam dokuz yıl Savunma Bakanlığı görevini de üstlendi. Davud Han bir manada kendisi Başbakan hem de Savunma Bakanıydı. Kardeşi Muhammed Naim Han’ı Dışişler Bakanı ve kendi yardımcısı olarak görevlendirmişti. Davud Han (1953-1963) yıllar arasında on yıl boyunca Başbakanlık koltuğunda oturdu, ve bu on yıl boyunca devlet içine çok sayıda kendi taraftarını yerleştirdi. (A Saray M 1981: 146). Başbakan Muhammed Davud bazı siyasi meselelerde kendi kafasına göre karar vermesi ve sınırları aşması “örnek olarak, Peştunistan nedeniyle Afganistan Sovyet Birliği’ine giderek bağımlı yapması” büyük sorun oluşturmuştu.

2.4.2. Davud Han’ın İstifası

Afganistan Kraliyet Ailesinin en etkili ismi hiç kuşkusuz Kralın kuzeni ve kayınbiraderi olan Davud’u, Kral Zahir Şah’a göre çok daha dinamik ve enerjik bir insan olan Muhammed Davud, Başbakanlık yaptığı 1953’ten 1963’e kadarki on yıllık süre içinde Afgan hükümetine damgasını vurmuştu. Davud Aydın, refomcu ve yenilikçi bir insandı. Ülkede birtakım yenilikler veya reformlar arzusuyla yanıp tutuşuyordu, Kral Zahir Şah’a bu nedenle bir kaç mektup yazarak ülkenin yeni bir anayasa ve köklü bir reform programına ihtiyaç duyduğunu belirtmiş, ancak kral, Davud Han’ı onu sevmediğinden dolayı bu isteklerinin hiçbirine cevap vermemişti.

³ Afganistanta sağlık ve yardım hizmetleri veren Türk Kızılay’ı benzeri bir kurum.

Kral ile başbakan, yani iki kuzen arasında başta “Peştunistan” sorunu ve Sovyetler’le ilişkileri olmak üzere pek çok konuda görüş ayrılığı vardı. (Afghanistan Border, <http://www.mapsofworld.com/afghanistan/afghanistan-border.html>, 01.05.2014). Kral kuzeninin çok hırslı olduğunu düşünüyordu ve bu yüzden kendi iktidarının selametliğini sürdürmek için Davud Han’ı frenlemek istiyordu. Nasıl olduysa Muhammed Davud, 1963 yılında aniden başbakanlıktan ayrılarak köşeye çekildi, Muhammed Davud’u istifaya mı zorladığı, yoksa kendi isteğiyle mi başbakanlıktan ayrıldığı konusunda uzmanlar görüş birliğine varamamıştır. Ama bazı gerçeklere göre, Davud çok hırslı bir insan olduğu ayrıca iktidar koltuğunu da çok sevdiği için başbakanlıktan kendi isteğiyle ayrılmış olamaz, Davud’un bu ani istifasıyla ilgili olarak şöyle bir hikaye anlatılır: “Kral, Davud’a istifa etmesi gerektiğini söylediğinde, başbakan Davud Han Kral’a şu cevabı vermiş: Sen ülkeyi bensiz yönetemezsin. Çünkü ordu benim arkamda, bunun üzerine Kral Şöyle demiş: Eğer öyle düşünüyorsan, işte telefon, sor orduya kimi destekliyormuş? Bunun üzerine Davud, kralın çalışma odasından bazı generalleri arayıp kendisini destekleyip desteklemediklerini sormuş. Aldığı yanıtlar olumsuzmuş. Çünkü kral ordu komutanlarına daha önceden yakın akrabalarını göndererek kendisine olan sadakatlerine yönelik teyitler almıştı”. (Sharifi K 2013: 60-62). Afganistan’la ilgili belgelerde, kralla başbakan arasında böyle bir konuşma geçtiğine dair bilgi yoktur. Bununla birlikte Davud’un görevden alınmasını izleyen birkaç gün boyunca Kabil sokaklarında askerler bir olay çıkmaması için devriye görevlendirilmişti. (Oğuz M 2001: 101-105).

2.5. Afganistn’in Demokrasiye Yönelik Adımları

2.5.1. Afganistan’ın Demokratik Halk Partisi’nin Kuruluşu

Muhammed Davud’un 1963’te başbakanlık görevinden uzaklaştırılmasından bir yıl sonra yani 1964’te, Kral Zahir Şah ülkede yeni bir demokrasi programı ilan etmiştir. Kralın demokratikleşme programı, verebileceklerinin çok daha fazlasını halka vaat ediyordu, program çerçevesinde yeni bir anayasa kabul edildi, 1965’te de milletvekili seçimleri yapıldı. Parlementoda muhafazakar çoğunlukta idi. Bu yüzden parlamentoya liberal bir zemine dayalı yasa önerisi veya taslağı sunulduğunda, muhafazakarlar hemen büyük tepkiler gösteriyorlardı, parlamentodan geçebilen bazı yasalarda Kral veto

ediyordu. Afganistan parlamentosunun üyelerinin üçte biri okuma yazma bilmiyordu. Bu da bazı konuların görüşülüp onaylanmasını zorlaştırıyordu. (Saai M 2009: 78-80).

2.5.2. Demokrasi'den Komünizma Geçiş

Demokratikleşme programı çerçevesinde kabul edilen yeni anayasa, basın ve düşünce özgürlüğüyle birlikte siyasi parti kurma hakkı da getirmişti. Bu demokratikleşme döneminde 1 ocak 1965'te Afganistan "Demokratik Halk Partisi" adıyla Afganistan'da ilk kez bir siyasi parti kurulmuştu. Adının demokratik olmasına rağmen, bu parti komünistti, partinin tüzüğü, Sovyetler Birliği Komünist Partisi örnek alınarak hazırlanmıştı. Afganistan Demokratik Halk Partisi tüzüğü'nün ilk maddesi, bu örgütün kimliğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu: "Afganistan Demokratik Halk Partisi, Afganistan'da işçi sınıfının ve bütün Afganistan emekçilerinin hamisi ve en büyük siyasi organıdır. (Oğuz E 2001: 70). Marksist–Leninist ideolojiyi pratikte uygulamayı amaç edinen Afganistan Demokratik Halk Partisi, ülkenin ilerici ve yenilikçi halk kısmı işçi, köylü, sanatçı ve aydınların gönüllü birleşmesi sonucunda kurulmuştur".⁴

2.5.3. Demokratik Halk Partisi'nin Önderleri

2.5.3.1. Nur Muhammed Taraki

Partinin ilk kurultayında, 1978'deki komünist ihtilalden sonra Afganistan'ın Cumhurbaşkanı olacak olan Nur Muhammed Taraki, 1917 yılında Gazne İli'ne bağlı bir köyde dünyaya geldi. (Pajwak, <http://www.pajhwok.com/dr,01.03.2014>). Genç bir delikanlıyken Hindistan'a kuru yemiş ihraç eden bir firmada işe girmişti, firma tarafından Hindistan'a gönderildikten sonra, Bombay'da Hint komünistleriyle tanışıp onlardan Marksizm'i öğrenmiş, 1937 yılında Afganistan'a döndükten sonra devlet

⁴ Leninizm. Eski Sovyet Birliği lideri Vladimir İlyiç Lenin'in (1870-1924) fikirleri üzerine yükselen sol anlayış. Leninizm, Marks'ın kurumsal yapıtını örgütlenme olaylara müdahale ve tarihsel konjontürü çözümleme ilkeleri olarak anlaşılan bir siyaset görüşüyle tamamlamaya çalışır. Siyaset açıdan Leninizm, Marksizmden daha büyük ölçüde iktidarın ele geçirilmesine yönelik bir stratejidir. Buna göre parti, proleteryanın mücadelesini yönlendirmenin aracı olarak belirleyici rol oynar., Ahmet Emin Dağ, "Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü", İngilizce-Fransızca-Türkçe, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, Ağaç Kitapevi Yayınları, 2009, s. 290.

dairelerinde değişik işlere çalışmış ve bir süre Afgan resmi haberin ajansı “Bahtar’ın” baş editörlüğü “Sar Da Bir” görevinde bulunmuştur. 1952 yılında hükümet tarafından basın ateşesi olarak Washington’a gönderildmiştir. Taraki bir süre burada çalıştı. Bir basın toplantısı sırasında Başbakan Davud’u ağır sözlerle eleştirmesi, daha sonra ABD’den siyasi sığınma talebinde bulunmuştu. Ancak ABD’nin hükümeti iltica isteğini reddedince ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştı.

Taraki resmi biyografisine göre, Kabil’e döndükten sonra havaalimanından Başbakan Davud’a telefon ederek, “Ben Nur Muhammed Taraki, daha yeni geldim. Eve mi gideyim yoksa hapis haneye mi?” diye sormuştu. Nur Muhammed Taraki başbakanı eleştirmesine ve sol görüşleriyle tanınmasına rağmen tutuklanmadı, tam tersine “Bahtar’da” kendisine bir iş verildi. (Arif M 2007: 4). Taraki daha sonra Kabil’deki ABD büyükelçiliği’nde tercüman olarak çalışmaya başlamıştır. Taraki kır saçları, yumuşak ama içinden sert bakışlarıyla tipik bir komünist yöneticiden çok aydın biriydi. Bahtar’ın baş editörü olarak çalıştığı yıllarda yazdığı romanları ve şiirleri Afganistan Aydınları arasında kendine yer edinmişti. Daha sonra bir grup aydının başına geçerek çoğuna Marksizm ideolojisini aşıladı, Taraki 1978’deki komünist ihtilalden sonra Afganistan’ın ilk Komünist cumhurbaşkanı olacak, ancak bir iktidar mücadelesinde hayatını kaybedecekti. (Anomis, Hizbi Demokratik Halk Sitesi, <http://www.pdpa.4t.com/> ,01.03.2014)Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin ikinci lideri, Taraki’nin sadık öğrencisi “Şagirdi Vefadar” Hafızullah Amin’di. Amin, Taraki’yle girdiği mücadelede üstadını yastıkla boğdurtacak, böylece komünist Afganistan’ın ikinci cumhurbaşkanı olacaktı.⁵

2.5.3.2. Hafızullah Amin

Hafızullah Amin, tıpkı Taraki gibi Peştundu. Amin, Ustadından çok daha genç ve yakışıklıydı. Amin’de Taraki gibi bir süre ABD’de bulunmuştu, Marksizm-Leninizm’e büyük aşk besledikleri halde, Taraki de Amin de Sovyetler Birliği’ne hiç gitmemişlerdi. Amin 1957 yılında Kolombiya Üniversitesi “Teachers College’dan” bir burs aldı. Öğrenimini tamamlayıp ülkesine geri döndü. Sonraki birkaç yıl boyunca Kabil’deki “Yüksek Öğretmen” Okulu’nda öğretim görevlisi olarak çalıştı, 1963 yılında

⁵ Farsça dilinden gelen Şagirdi Vafadar sadık öğrenci anlamına gelmektedir.

doktora tezi için Kolombiya Üniversite’nden ikinci kez burs kazanan Amin, bu kez akademik çalışmasını tamamlayamadan ülkesine geri döndü. Aktif öğrenci olan Amin, Wisconsin Üniversitesi’nin yaz kampına katıldığı sırada Afgan Öğrenci Derneği’nin başkanlığına seçildi. Afgan öğrencileri toplayarak ateşli konuşmalar yapan ve onlara komünist ideolojisi aktarmaya çalışan Amin, 1965 yılında Kabil Üniversitesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladıktan sonra faaliyetlerini daha da hızlandırdı, çalışmalar neticesini vermiş, üniversite öğrencilerinin birçoğu komünist olmuştu. (Anomis,Nur Muhammed Taraki, http://www.taraki.org/life_pd.html ,04.03.2014).

2.5.3.3. Babrak Karmal

Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin bir başka kurucusu ise komünist ihtilalden sonra ülkenin üçüncü cumhurbaşkanı olacak olan Babrak Karmal’dı. (Huseyin Zada 2008: 44). B Tıpkı Amin ve Taraki gibi Babrak Karmal da Peştun’du, ancak onlardan farklı olarak şehir çocuğuydu, soylu ve varlıklı bir aileden geliyordu, Babrak Karmal’ın babası Muhammed Hüseyin Han, Afganistan ordusunda generaldi. Hepsi Sovyet taraftarı olmasına rağmen, Babrak Karmal’ın Taraki ve Amin’den farklı ve üstün tarafı Kızıl Ordu’yu Afganistan’a çağırma cesaretini göstermiş olmasıydı. Babrak’ın “Karmal” soyadının kaynağı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülür. Karmal’ın Karl Marx ve Lenin’nin bir kısaltması olduğu söylenir. Ancak bu çok inandırıcı değil, Afganistan’da soyadı uygulaması yoktur ve bu yüzden Afganlar genelde tek ad kullanırlar, bununla birlikte dileyen, soyadı da kullanabilir. (Muhtasar S 2008: 2).

Afganistan’da komünist partiye katılan bazı kimseler, benimsedikleri ideolojinin bir yansıması olarak “İşçi”, “İşseven” ,“Emekçi” gibi soyadları almaya başlamışlardı. “Babrak” Peştu dilinde “kaplan yavrusu” “karmal” ise işsever veya çalışkan anlamına gelmektedir. İşte Babrak da komünist partiye katıldıktan sonra o zamanki modaya uyarak, kendisine “karmal” soyadını almıştır. Babrak Karmal 1965 yılında yapılan seçimlerde milletvekili olarak parlamentoya girmiş ve yeni anayasanın hazırlanmasında aktif rol oynamıştır. Babrak’ın bir özelliği de çok iyi bir hatip olmasıydı, Dari ve Peştu dillerine hakimiyetiyle tanındı. Babrak 1960’lı yıllardan beri Kabil’deki Sovyet büyükelçiliği’yle de yakın ilişki içindeydi, yıllar sonra milletvekili olduğu dönemden

itibaren Sovyetler hesabına çalışan bir KGB ajanı olduğu anlaşılacaktı. (Khawaran websitesi <http://www.khawaran.com/%DA%AF%D9%81%D8%AA>, 06.03.2014).

2.5.4. Demokratik Halk Partisinin İkiye Ayrılması

Afganistan Demokratik Halk Partisi, Kral Zahir Şah'ın yeni Demokratikleşme Programı çerçevesinde sağlanan basın özgürlüğünden yararlanarak 1966 yılı Nisan ayında "Halk" adlı bir gazete çıkardı. (Soail S 2009: 6) Halk gazetesi içerik olarak Sovyet gazetelerine çok benziyordu, gazetenin işlediği ana konu sınıf mücadelesiydi. Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin kuruluşundan iki yıl sonra, yani 1967 yılında parti içinde bölünmeler oldu ve çeşitli fraksiyonlar ortaya çıkmıştı. Bu fraksiyonlar daha sonra iki önemli cephe etrafında toplandı, bunlardan biri, Nur Muhammed Taraki'nin liderliğindeki Halk fraksiyonu, diğeri ise Babrak Karmal'ın liderliğinde Parçam "Sancak" fraksiyonuydu. Bu iki grup arasındaki anlaşmazlık ideolojik farklılıktan çok partinin yapısı konusundaki görüş ayrılıklarından kaynaklanıyordu. Taraki sadece emekçi sınıfına dayanan Lenin modeli bir parti kurulmasını savunuyordu. Babrak karmal toplumun her kesiminden insanın katılabileceği demokratik bir cephe oluşturmak gerektiğini belirtiyordu.

Halk ve parçam fraksiyonu arasındaki bir başka farklılık da iki grubun üyelerinin etnik yapısıydı. Halk fraksiyonun üyeleri genelde kırsal köyü kasaba kesimden gelen Peştunlardan oluşurken, Parçam'ın tabanı, bazı istisnalar hariç, genelde Farsça konuşan, yüksek eğitimli kentlilere dayanıyordu. Arian, Dar Bora-I Khidamot ve İstibohot Hizb-I Demokratik Khalq-I Afganistan, <http://www.vatandar.at/arian4.html> 06.03.2014). Çünkü Parçam'ın lideri Babrak Karmal'ın kendisi de Peştun olmasına karşın kentli ve soylu bir ailenin çocuğuydu. Bu yüzden de Babrak Karmal'ın çevresine kendisi gibi kentli, varlıklı insanlar toplanmıştı. Babrak Karmal liderliğindeki fraksiyon, Halk'tan ayrı olarak Parçam adlı kendi gazetesini çıkarmaya başladı. Halk fraksiyonun yayın organı olan ve aynı ismi taşıyan Halk gazetesi, hükümet tarafından yasaklandı. Halk gazetesi yine de 11 Aralık 16 Mayıs 1966 tarihleri arasında altı sayı yayınlanmayı başardı.

Hükümetin Parçam'a daha hoşgörülü davranması, halk fraksiyonunun, Parçam'ı iktidarla işbirliği yapmakla suçlamasında neden oldu. İki fraksiyon arasındaki rekabet, sadece ve sadece iki liderin kişisel düşmanlıklarına dayanıyordu. (Daniş M 2004: 55).

ABD Büyükelçisi Neumann'a göre, Taraki ile Karmal, birbirlerinden, büyükelçinin önünde kavga edecek kadar nefret ediyorlardı. Babrak Karmal, görüşmelerinde birine Neumann'a Parçam'ın Afganistan'ın resmi komünist partisi sayıldığını söylemiş ve Sovyet Büyükelçiliği'le yakın ilişki içinde olmaktan gurur duyduğunu belirtmişti. Büyükelçi Neumann'a göre gerek Halk'ın gerekse Parçam'ın izlediği yol, resmi Sovyet tutumundan farksızdı.

Karmal'ın 1968 Martında çıkarmaya başladığı Paçam gazetesi de bir süre sonra yasaklandı. Ancak 1969 Temmuzuna kadar yayınıni sürdüren Parçam, yine de Halk gazetesinden daha uzun ömürlü olmuştu. Sovyetler, ileride ortaya çıkabilecek beklenmedik olaylar karşısında daha iyi bir oyun oynayabilmek için hem Halk hem de Parçam fraksiyonu ile yakın ilişkilerini sürdürüyor, böylece her iki seçeneği de açık tutuyordu. Ancak bu, Sovyetler'in ne Paçam'ı ne de Halk fraksiyonunu, dünya komünist hareketinde önemli bir yeri olan, tam teşekküllü birer komünist partisi olarak gördüğü anlamına gelmiyordu. Nitekim Kremlin, 1978 ihtilal öncesinde ne Taraki'yi ne de Karmal'ı Sovyet Komünist Partisi kurultaylarına çağırdı. Oysa komünist Parti'nin kurultaylarına öteki ülkelerin komünist parti liderlerini davet etmek bir Sovyet geleneğiydi. Ayrıca bu, Sovyetlerin iki lidere verdiği önemin de bir göstergesiydi. Taraki ve Karmal Doğu Bloku ülkelerinin düzenlediği uluslararası komünist konferanslarına da davet edilmediler, bütün bunlar Sovyetler'in bu iki fraksiyonu pek ciddiye almadığının açık bir kanıtıydı ve şu anlama geliyordu: "Sovyetler Afgan Komünistlerinin yakın bir gelecekte iktidara ele geçireceğini beklemiyorlardı".

Sovyetler ile Afgan Komünistleri arasındaki sınırlı ilişkinin bir başka kanıtı ise 1978 ihtilali sonrasında ilan edilen Afgan hükümetinin yapısıydı. Kabinde yer alan bakanların çoğu İngilizce bilirken, sadece dört bakan "General Abdülkadir, Şircan Muzduryar, Seyid Muhammed Gulabzoy ve Feyz Muhammed" Rusça biliyordu. Bakanlardan 10'u ABD'de 4'ü ise Sovyetler Birliği'nde öğrenim görmüştü. Bununla birlikte hepsinin gönlü Sovyetler'deydi.

2.6. Davud Han'ın İktidara Gelmesi

Kral Muhammed Zahir Şah 1964 yılında ilan ettiği yeni "Demoraktikleşme Programı" beklenenlerini vermedi. Kral Zahir Şah'ın bu ilk girişiminin başarısızlıkla

sonuçlanmasında kuşkusuz ki büyük ölçüde komünistlerin payı vardı. Kralın Demokratikleşme programını uygulamasında büyük bir engelle karşı karşıya bırakmıştı. Komünistler ikide bir parlamentoda sandalye ve nüfuz sahibi olmasından, parlamentoda ateşli konuşmalar yaparak kraliyet ailesini eleştiriyor, sık sık sokak eylemleri ve gösterileri düzenliyorlardı. Bu tür eylemler doğal olarak kralın gözünü az bile olsa korkutmuş olacaktı ki yeni anayasa çerçevesinde tanınan hak ve özgürlükler büyük ölçüde kısıtlandı. (Farhang M 1988: 680).

Bu arada 1963 yılında Başbakanlık görevinden uzaklaştırılan, kralın kuzeni Muhammed Davud tekrar iktidara gelmek için elinden gelini yapıyordu ve hep fırsat kolluyordu. Davud Han kralın kuzeni olmasına rağmen ülkeyi Zahir Şah'ın tek başına yönetmesini bir türlü hazmedemiyordu, kendisinin daha iyi yönetebileceğine inanıyordu. Gerçekten de Muhammed Davud, kral Zahir'le kıyaslandığında daha yetenekli enerjik aktif ve sert tavırlı bir yöneticiydi, Kral ise tembel, uyuşuk ve eğlenceye düşkün bir insandı. Devlet işlerini güvendiği yakın akrabalarına yani amcalarına havale etmişti. (Milliyet Gazetesi Arşivi, 10.05.2014).

1965 yılında büyük umutlarla kabul edilen yeni anayasanın bir maddesi, Davud'un keyfini kaçırıyordu. Söz konusu maddede, kraliyet ailesine mensup kişilerin kabinde veya diğer yüksek makamlarda görev alamayacağı belirtiliyordu. Davud, kendisinin hükümette geri dönmek için anayasaya böyle bir maddenin özellikle kendisine karşı eklendiğinin farkındaydı. Bu madde Davud'un yönetimden uzak tutması Kral'a karşı Davudu fazlasıyla öfkeliyordu ve iktidara geçmek için daha büyük bir çaba içerisine girdi. On yıl boyunca ülkeyi başbakan olarak yönettikten sonra böyle eli kolu bağlı oturmanın, Davud kendisi için haksızlık olduğunu düşünüyordu. (Pirzada Gaznevi A 2010: 433).

Davud Han başbakanlık dönemlerinde ordu üzerinde ve kendisinin de harp "Nizami" mesleği olduğu için ordunun içinde nüfuz etmiş ve çok sayıda general ve subay askeri kurumlara kendisi atamıştır. Davud Han kendisine yakın olmayan generalleri ve etkin kişileri askeri kurumlardan uzaklaştırmaya çalışmıştı.. Davud Han bu yaptıklarının meyvesini yıllar sonra alacaktı.

Davud Han ordu içindeki yandaşlarıyla görüşükten sonra Kralı devirme kararına vardı. Artık uygun fırsatları kollamaya başladı. Afganistan ordusundaki solcu subaylar

Davud'u destekliyorlardı, çünkü yukarıda da bahsettiğim gibi çoğu, başbakanlığı döneminde bizzat Davud'un girişimiyle eğitim için Sovyetler Birliği'ne gönderilmiş ve eğitim alıp döndüğünde Davud tarafından askeri pozisyonlara atanmıştır. Sovyetler Birliği'de eğitim gören subaylar yani solcu veya komünist “ideolojiyi” taşıyan subaylar mevcut düzenden memnun değillerdi. Kralın yeni demokratikleşme programı çerçevesinde tanınan hak ve özgürlüklerin çok geçmeden askıya alınması, onları hayal kırıklığına uğratmıştı. Subayların Davud Han'ı desteklemesinin birçok nedeni vardı. Davud başkanlığı döneminde Sovyetler'le çok yakın ilişkiler kurmuş, ayrıca Sovyetler Birliği'nden modern silahlar alarak orduyu güçlendirmişti. Bunlara ek olarak Davud'un kendisi de Tuğgeneral rütbesiyle bir süre Kabil'deki Merkez Garnizonu'nun Komutanlığı'nı yapmıştı. (A Saray M 1981:51).

2.6.1. Davud Han'ın Cumhuriyet İlanı

Davud Han ihtilal planını ordudaki solcu subayların yanı sıra sivil komünistler olan Halkiler ve Parçamlarla görüşüp onların da desteğini aldı. Artık harekete geçmek için uygun zamanı beklemek gerekiyordu. Kralın bu kritik dönemde İtalya'ya gitmesi, Davud'a beklediği fırsatı verdi. 17 Temmuz 1973 günü Kral Zahir Şah, İtalya'nın İschia kentinde çamur banyosunda dinlenirken, Davud'u destekleyen ordu birlikleri Kabil'de kraliyet köşkü, Radyo-Televizyon istasyonu gibi stratejik merkezleri işgal ederek iktidara el koyduğunu açıkladı. Ordu birlikleri hemen hemen hiçbir direnişle karşılaşmadan bütün kilit noktaları kısa sürede ele geçirdiler. Böylece Afganistan tarihindeki ilk askeri darbe bir kaç saat içinde kansız bir şekilde gerçekleştirildi. (Oğuz E 2001: 86).

Muhammad Davud 17 Temmuz akşamı Kabil Radyosu'ndan yaptığı konuşmada, krallığın kaldırıldığı ve ülkede Cumhuriyet rejiminin kurulduğunu açıkladı. Davud'un söylediğine göre, cumhuriyet rejimi hem İslam'ın gerçek ruhuna hem de modern çağın gereklerine daha uygundu. Davud konuşmasında “Hanedanı Zahir” “Zahir Hanedanı” dediği kraliyet ailesini de yerden yere vurdu. Kralı ve akrabalarını yolsuzluk yapmak rüşvet almak ve ülke kaynaklarını kişisel zevkleri için kullanmakla suçladı. Halk kendisi de kraliyet ailesinin bir üyesi olduğu halde, Davud'un Zahir Hanedanı'nı suçlamasını anlamakta zorluk çekiyordu. (PirZada Gaznevi A 2010: 291). Afganistan Halkı

cumhuriyetin ilanını karışık duygularla karşıladı. Halk için cumhuriyet , ne getireceği belli olmayan tamamen yeni bir düzendi. Oysa halk krallığa alışmış ve krala sadıktı. Çokuluslu Afganistan’da halkı birleştiren nadir unsurlardan biriydi. Darbeden bir hafta sonra herşey aydınlığa kavuştu. Muhammed Davud Afganistan Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanı ve başbakanı oldu. (B Saray M 1987: 155).

2.6.2. Afganistan’ın ABD ile ilişkileri

Afganistan, Kral Emanullah Han döneminden sonra Muhammed Davud’un başbakanlığı döneminde Sovyet Birliği’yle tekrar yakınlaşmaya başlamıştı. Afganistan’ın Sovyetler’in kucağına sürüklemesine, ABD’nin büyük rolü olmuştur. Davud Han Afganistan’ın dış politikasında yeni dostlar değişiklikler getirmek amacındaydı. Çünkü Afganistan geri kalmış bir ülke olmaktan kurtulmak istiyordu. Eylül 1953 yılında Şah Mahmud yerine başbakanlığa Davud Han’ın getirilmesi o dönemlerde alınmış doğru bir karardı. 43 yaşındaki Davud Han, hızlı ve radikal bir kalkınma taraftarı olan bir grup genç aydın tarafından da destekleniyordu.

Davud Han Afganistan’ın ilişkilerini batı ile iyi olması için çaba serf ediyordu. O dönemlerde Amerikan Birleşik Devletleri başkanlığına seçilen “General Dwight Eisenhower”ın Amerikan dış politikası ile ilgilenen “John Foster Dulles”ın Orta doğu ile Güney Asya’da Sovyet yayılmasını önlemek maksadiyle, başta Pakistan, İran ve Irak olmak üzere bu bölgedeki ülkelere büyük askeri yardımlar yaptırması, Afganistan’de Pakistan ve İran ile büyük bir rekabet içerisinde olmasından dolayı, Davud Han’ı büyük bir endişeye sevketmiştir.⁶

Eisenhower’in başkan seçilmesinden iki ay sonrasına, Moskova radyosu tarafından Sovyet diktatörü Stalin’in öldüğü ilan edilmiştir. Stalin ölmesini de bir fırsat olarak ABD Başkanı Eisenhower, değerlendirmemiş, yani Afganistan ile ilişkilerini hiç

⁶ General Dwight Eisenhower: (1890 - 1969), 14 Ekim 1890'da Teksas'da dünyaya geldi. İkinci Dünya Savaşı'nda Batı Avrupa'daki Müttefik Kuvvetler'in başkomutanlığını yaptı. 1953 yılından itibaren 8 sene ABD Başkanlığını yaptı. 1954 yılında "Barış için Atom" programını başlattı. 5 Ocak 1957'de, ünlü Eisenhower Doktrini*'ni açıkladı. Bu doktrin ile Orta Doğu ülkelerine askerî ve ekonomik yardımda bulunuldu. Yardımın amacı, komünizmin yayılmasını önlemektir. Başkanlıktan ayrıldıktan sonra Değişim İçin Yetki (1965) ve Barışı Sürdürme (1966) isimli kitapları kaleme aldı.

dikkate almamıştır. Amerikan Birleşik Devletlerini bu dönemde Afganistan’a yönelik ilgisizliği ve Sovyetlere bırakması dikkat çekicidir.⁷

Afganistan’da iktidara gelen Davud Han, herşeye rağmen, ABD ile olan münasebetlerinin bozulmasını istemiyorlardı. Ne var ki, Amerikan desteğiyle kurulan Bağdat Paktı ile bilahire ortaya çıkan CENTO’nun üyeleri arasında bulunan Pakistan ile İran’a yapılan ekonomik ve askeri yardımlar Afganistan’ı gittikçe Amerika’dan soğumasına sebep olmuştur. Amerikalılar, bilerek veya bilmeyerek, Afganistan hakkındaki politikalarında baştanberi hatalıydılar. Afganistan’ın iyi niyetle istediği ekonomik ve askeri yardımlar hiçbir zaman ciddiyetle incelenmemiş ve önerilerine sıcak bakılmamıştır. Hakikaten de Afganistan ordusu yeniden silahlanmak mecburiyetindeydi. Zira Afganistan ordusundaki, mevcut 12 uçağı da dahil, bütün silahlar I. Dünya Harbi’nden kalma, demode silahlardı. Diğer taraftan, fakir ve geri kalmış bir memleket olan Afganistan’ın, ekonomik kalkınma için müsait şartlarda krediye ihtiyacı vardı. Amerika, Afganistan’a hiçbir silah yardımı yapmazken, daha önce İngilizler tarafından silahlandırılmış olan Pakistan ordusu ile İran ordusuna bol bol silah vermesi, ve bu arada, bu memleketlere yaptığı geniş ekonomik yardımın ancak onda birini Afganistan’a vermeye kalkması, Afgan ileri gelenlerinin, Amerikalılardan soğuyuvererek ümitlerini yavaş yavaş kesmelerine sebep olmuştur.⁸

Washington, Kabil’in askeri ve ekonomik taleplerine hep olumsuz yanıt vermişti. Başbakan Muhammed Davud 1954 yılında, son bir umutla, Dışişleri Bakanı olan kardeşi Muhammed Naim’i Washington’a gönderdi. ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Naim’le görüşmesi sırasında, onu askeri yardım isteğini reddetmekle kalmamış, Afganistan Dışişleri bakanına hakaretler de yağdırmıştı. (Oğuz E 2001: 11). Washington’un Afganistan’ı dışlamasının kendine göre nedenleri vardı. Ama

⁷ Josef Stalin, Gürcü a asıllı Sovyet devlet (18 Aralık – 5 Mart, Moskova) 1922 yılında 1953’e kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nfr parti lideri ve en yüksek mevki olarak görülen genel sekreter yapmış, Bolşevik İhtilali’nde önemli rol üstlenmiş ve II Dünya Savaşı’nda savaşın gidişatını değiştirmiş Gürcü siyaset adamı Lakabı olan “ Stalin “ Rusça’da çelik anlamına gelmektedir.

⁸ CENTO (Central Treaty Organization – Merkezi Antlaşma Teşkilatı), önceki adı: Bağdat Paktı (1955-1958), Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulan güvenlik ve savunma örgütü. Şubat 1955’te Bağdat Paktı adıyla kurulmuş, 1958’de Irak’ın pakttan çekilmesi üzerine ABD’nin de dahil olduğu yeni bir antlaşma yapılmıştır. 1979’da önce İran’ın ardından da Pakistan’ın çekilmesiyle CENTO’nun varlığı sona erdi. Sessiz Tarih, <http://www.sessiztarih.net/2014/06/bagdat-pakti-cento-nedir.html> (17.07.2014).

Afganların gözünde ABD, kendilerinin yardım çağrılarına kulak vermezken, baş düşmanları Pakistan'ı silahlandırıyor. İki önemli konuda, yani Peştunistan sorunu ve askeri yardım konularında Washington kabil'i taleplerine hiç sıcak bakmayarak sırtını çevirmiş tam tersine Sovyetler Birliği her iki konuda da yardıma hazırды.

ABD hükümetinin 1950'li yıllardaki yanlış kararlarının sonucunda Afganistan hızla Sovyet etkisi altına girdi, ve bu, 1979'da ülkenin Kızıl Ordu tarafından tamamen işgal edilmesiyle sonuçlandı. ABD'nin Afganistan'ı ihmal etmesinin gerekçeleri neymiş bakalım: "1966-1973" arasında ABD'nin Kabil büyükelçisi olan Rober Neuman, Dışişleri Bakanı Dulles'in Afganistan'ın yardım isteğini reddetmesini şu gerekçelerle açıklıyordu. Washington'un kanaatine göre, Afganistan coğrafi konum açısından çok namüsaıt "uygun olmayan" bir bölgede bulunuyordu ve bu ülkede iletişim ağı çok zayıftı. Ayrıca Washington, bu ülkeye verilecek ABD yardımlarının, iki süper güç arasındaki Soğuk Savaş'ı daha alevlenmesi ve tırmandırabileceğini düşünüyordu. (Oğuz E 2001:78). Neumann'dan sonra Afganistan'da büyükelçilik yapan Theodore Eliot Jr. Meslektaşlarının görüşlerine katıldığını belirterek, Dulles'in kararında şu iki faktörün önemli rol oynamış olabileceğini belirtiyordu:

- 1- *ABD Afganistan göre stratejik açıdan çok daha önemli konumda bulunan Pakistan'la iyi ilişkiler içindeydi ve bu yüzden İslamabad'ı incitecek bir eylemde bulunmak istemiyordu.*⁹
- 2- *Afganistan'a Amerikan silahlarını göndermenin Sovyetler'i alarma geçireceğinden ve bunun sonucunda Sovyetler'in Afganistan'a karşı bazı eylemlerde buluna bileceğinden edndişe ediliyordu.*(Pirzada Gaznevi A 2010:267).

Büyükelçi Neumann'ın 1971 Haziranında Kabil'den Washington'a gönderdiği mektup, Beyaz saray'ın Afganistan'a bakışını çok güzel özetler: "Şu anda Afganistan, ABD'nin doğrudan ilgi alanında değildir. Afganistan, ABD'nin önemli bir ticaret partneri olmadığı gibi, bizim üçüncü ülkelerle ticaretimiz de bir güzergah değildir."¹⁰

⁹ Theodore L. Eliot, Jr., 30 yıl diplomat olarak ABD Dışişleri Bakanlığına çalışmıştır, çoğu zaman büyükelçi olarak görevlendirilmiş, İlk Siri Lanka, Almanya, Sovyetler Birliği, İran ve son olarak Afganistan büyükelçi olarak gelmiştir.

¹⁰ Anomis, "The American Academy OF Diplomacy", Strengthening American Diplomacy, 1200 18th Street, NW, Suite 902, Washington, DC 20036.

Önemli sayılabilecek oranlarda petrol ve diğer madenlere sahip olmayan Afganistan ile ABD arasında herhangi bir antlaşma yoktur. Bununla birlikte Afganistan, Orta Asya ile Hint Yarımadası arasındaki stratejik konumundan ötürünü bizim ilgimizi çekmektedir”. Büyükelçi Neuman’a göre ABD’nin Afganistan’la ilgili hedefleri şunlardır:

- 1- Afganistan’ın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması.*
- 2- Afganistan halkının beklentilerine cevap verebilecek sağlam bir siyasi ve ekonomik sistemin kurulması.*
- 3- Afganistan’ın hareket özgürlüğünü kaybedecek şekilde Sovyet etkisi altına girmesini önlenmesi.*
- 4- Afganistan’ın İran ve Pakistan’la ilişkilerinin geliştirilmesi.*

ABD Büyükelçisi Neumann Kabil’den gönderdiği mesajlarda Washington’a Afganistan’la ilgili olarak yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda hareket etmeyi “öğütüyordu”. Ancak Neumann’a göre, Washington’ın “Afganistan’da Sovyetler kadar etki ve nüfuza sahip olması mümkün değildi”. Bunun da büyük ölçüde Afganistan’ın coğrafi konumundan kaynaklanan nedenleri vardı. (Oğuz E 2001: 471). Afganistan, Sovyetler Birliği’yle uzun bir sınır paylaşıyordu, ayrıca Sovyetler Birliği, Afganistan’ın en büyük ticaret partneriydi. Moskova’ya yüklü miktarda borcu olan Afganistan, ayrıca Sovyet silahlarına bağımlıydı, bununla birlikte askeri ve sivil Afgan öğrencilerin Sovyetler Birliği’nde eğitim görmesi, Sovyet danışmanlarının Afgan ordusunu eğitmesi konusunda iki ülke arasında yapılan antlaşmalar, Afganistan’da Sovyet etkisini artmasına neden olmuştu. Bütün bunlar 1979 işgalini yaratan gelişmelerin başlangıcıydı.

2.6.3. ABD’nin Davud Han’ın Başbakanlıktan İstifasından Sonra Afganistan’la İlişkilerini Düzeltmeye Girişimi

Davud Han’ın başbakanlıktan istifasından sonra Afganistan’ın dış politikasında da önemli değişiklikler meydana geldi. Amerikan hükümetlerinin ilgisizliği yüzünden Afganistan’ın Sovyet nüfuzuna zorla itildiği hususunda Amerikan Kamuoyunda yapılan eleştiriler gittikçe çoğalmaya başlamıştı. Bu eleştirilerden oldukça huzursuzluk duymaya başlayan olan Amerikan hükümeti, Sovyet taraftarı Davud Han’ın

başbakanlık ayrılması üzerine, Afganistan ile ilişkilerini düzeltmek için yeni hükümetle temaslara başladı.

Diğer taraftan, Pakistan hükümetine de baskı yapan Amerikan hükümeti, iki komşu müslüman ülke arasında 1961’de kesilmiş olan diplomatik ilişkileri yeniden başlatmaya başarılı olmuştur. (Pirzada Gaznevi A 2010: 477). Afganistan’ın dış dünya ile ilişkilerini sağlamakta olan transit karayolları hususunda, Sovyetler Birliği ile Pakistan’a bağımlı kalmasını da istemeyen Amerika, İran’ı ikna ederek bu iki ülke arasından Afganistan araçlarının transit olarak geçmelerini sağlamıştır. Bu maksatla da, Herat ile İran hududundaki İslam-Kale arasında geniş bir yolu kısa zamanda yaptırmıştır.(B Saray M 1981: 491).

Amerikan’nın Afganistan’a Sovyet nüfuzuna karşı bir denge yaratmak maksadiyle giriştiği bu faaliyetler, her ne kadar Sovyetlerin hoşuna gitmemiş ise de, Afganistan’a büyük faydalar sağlamıştır. Hem Sovyetlerden ve hem de Amerikalılardan yardım gören Afganistanlılar, memleketlerini kalkındırmada kısa zamanda büyük aşamaları kaydetmişlerdir. Bu sebeple Afganistanlılar, memleketlerindeki Sovyet nüfuzunu bir nebze olsun azaltarak, Amerika ile Sovyet Rusya arasında bir denge kurmaya gayret etmişlerdir. Afganistan izlediği bu denge siyasetini ancak 1973’lerin başına kadar devam ettirebilmiştir.

2.7. Afganistan’ın Sovyetler ile İlişkileri

Başbakan Muhammed Davud, Washington’dan umudu kesince, 1955’in Ocak ayında, Sovyet Birliğine yöneldi. Askeri yardım isteğini Moskova’ya iletmişti. (Ulusbaş F 2005: 37-38). Sovyetler Birliği kapısına koşa- koşa gelen fırsatı kaçırmamak için cömertçe hareket etmiştir. Sovyetler Birliği komünizmin yayılması hususunda Afganistan’ı iyi bir alan olarak görüyorlardı. Afganistan’a yapacakları ekonomik yardımların ve geliştirecekleri kültürel münasebetlerin, sonunda komünizm’in yayılması için müsait bir ortamı kolaylıkla yaratabileceğine inanıyorlardı. Nitekim, Afganistan hükümeti’nin bütün ricalarına rağmen Amerikalılardan istedikleri yardımı alamadıklarını ve Pakistan ile de Peştunistan meselesi hakkında ihtilaflarının devam ettiğini gören Sovyetler, hareket için zemin ve zamanın müsait olduğuna inanarak Afganistan’a yaklaşmaya karar verdiler. (A Saray M 1981: 149).

Afganistan hükümeti ile derhal temasa geçen Sovyetlerin Kabil büyükelçisi, hükümetinin Afganistan'a yardıma hazır olduğunu bildirdi. Ekonomik sahada birşeyler yapmak hırsıyla başbakanlığa gelmiş olan Muhammed Davud Han, Sovyetlerin bu teklifini memnuniyetle kabul etti. Taraflar arasında, 1954 Ocağında, ilk kredi antlaşması imzalanmıştı. 3,500,000 dolarlık bu ilk kredi, Sovyet teknisyenlerinin nezaretinde Kabil ve Pul-i Humri de iki tahıl ve üç tane de petrol deposu yapmak için kullanılacaktı. (Robinson P Dixon J 2013: 75).

Bu ilk Sovyet Birliği kredisi, aslında bu antlaşma Kabil ve Moskova arasında bir politik yakınlaşma için gerekli zemini hazırladı. Aralık 1955 yılında Nikita Kruşçev ile Nikolay Bulganin, Afganistan'ı ziyaret ettiler.¹¹ Kruşçev, Zahir Şah ve Davud Han ile Kabil'de üç dört defa uzun uzun görüştüktan sonra bir basın toplantısı yaparak ekonomik kalkınması için Afganistan'a 100,000,000 dolarlık bir kredi vereceklerini açıkladı. Bununla da yetinmeyen Kruşçev, Afganların gönülünü iyice almak için, Afganistan'dan ayrılmadan önce Kabil halkına da 50 yolcu otobüsü hediye ettiğini ilan etti. Kruşçev'in bu ziyaretinden sonra meydana boş bulan Sovyetlerin dostluk ziyaretleri artırarak devam etti. Aralık 1955 ziyaretinden üç ay sonra, 1956 Martında, Mikoyan başkanlığındaki bir başka Sovyet heyeti Kabil'e geldi. Sovyetlerin bu dostluk gösterilerine Afganların, Davud Han'ın 1956 Ekiminde Moskova'yı ziyareti ile karşılık verdiler. Bunu, 1957 yazında Zahir Şah'ın Sovyetler Birliğini davet etmiştir.

Diplomatik yakınlaşmayı daha dostane bir havaya sokmak ve Afganların güvenlerini iyice kazanabilmek için Sovyetler Birliği, Zahir Şah'ın ziyaretinden sonra Afganistan'a 15,000,000 dolarlık faizsiz yeni kredi verdiler. Afganistan'ın yöneticileri, Sovyetlerin verdiği bu kredilerin kullanılacağı sahalar için çok sayıda Sovyet teknisyenlerinin Afganistan'a gelmelerine izin verdiler. Geçmişte olduğu gibi, bu sovyet teknisyenlerinin yalnız teknik işlerle uğraşmayacaklarının, komünizmin de propagandasını yapacaklarını, Afganistanlılar hala farkına varamamışlardı. Fakat başta Davud Han olmak üzere, Afganistan makamları, Sovyet teknisyenlerini polis kontrolünden çıkarmayacaklarına dair kendilerine son derece güveniyorlardı.

¹¹ Nikita Kruşçev okunuşu Hruşyov olan soyadı, Türkiye'de genellikle İngilizce Khrushchev yazımındaki gibi Kruşçev olarak telaffuz edilir. Rus asker ve siyaset adamı. Nikolay Bulganin, (1895-1975) 1939'da Sovyet Merkez Komite üyesi olan Bulganin II. Dünya Savaşı'ndan sonra mareşalliğe yükseldi. Stalin ve Malenkov'un hükümetlerinde savunma bakanı oldu. 1955'te başbakanlık görevini üstlendi ancak 1958'de Kruşçev görevden alındı.

Nihayet bu güven içinde hareket eden Afganistan halkı, Sovyetlerden aldıkları kredileri, beş yıllık plan yaparak memleketlerinin ekonomik kalkınması için çalışmaya başlamışlardı. (A Saray, M, 1981: 150). Afganistan hükümeti daha önce de böyle planları gerçekleştirdikleri için yine bir daha, Afganistan sanayi ve maden, ziraat, toplumsal hizmetler, özellikle taşımacılık o dönemlerde en büyük sıkıntılardan biriydi, hem de diğer alanlarda masraf olmuştur. (Farhang M 1988: 695).

2.7.1 Sovyetlerin Afganistan ve Pakistan Husümetini Oluşturması

Sovyetler, Afganistan'ın Peştunistan meselesi yüzünden Pakistan ile devam eden ihtilafını mümkün olduğu kadar körüklemekten ve İran'ın Pakistan ile birlikte CENTO'ya girmesinden sonra geleneksel İran-Afganistan rekabetini canlandırmaktan geri durmamıştır. Hatta daha da ileri giden Sovyetler, İran ile Pakistan'ı, Afganistan'ı işgal edip aralarında paylaşmak istemekle suçlanmıştır. Bununla da yetinmeyip Sovyetler, Peştun dili uzmanı olan Profesör Dovriyankov vasıtasıyla Peştunistan milliyetçiliğini canlandırarak Afganistan-Pakistan ihtilafının büyüterek devamını sağlamış ve bunu kendi emelleri için kullanmıştır. Nitekim bu ihtilaf yüzünden, 1955'de Pakistan hükümeti, Afganistan'ın ithal ve ihraç mallarını Pakistan üzerinden transit geçişini yasaklaması üzerine, Sovyetler hemen Afganistan hükümetine yaklaşıp Afganistan'ın ithalatının ve ihracatının Sovyetler Birliği üzerinden ve hiç bir gümrük vergisi ödmeden yapmasını sağlayan bir antlaşmayı imzalamışlardır. Sovyetler bu antlaşmanın ardından Afganistan hükümetine, Afganistan'ı Sovyetler Birliğine bağlayacak yolların yapımını teklif etmiş ve bu teklifini de kabul ettirmiştir.

Sonuçta Sovyetler Afganistan'ı kendilerine daha bağımlı bir hale getirmişlerdir. Fakat, Afganistan'ı tamamiyle nüfuzlarına almak amacıyla olan Sovyetler, 1960 sonları ile 1961 başlarında Afganistan-Pakistan sınırında çıkan olaylar daha da körüklüyerek bu iki müslüman devletin diplomatik ilişkilerini karşılıklı kesmelerine sebep olmuştur. Böylece Afganistan dünya ile ilişkilerini sadece Sovyetler Birliği üzerinden yapmak mecburiyetinde kalmıştır. Bu ise Afganistan'ı tam manasiyle Sovyetlere muhtaç bir hale getirmiştir ki, zaten Sovyetlerin de istediği buydu.

2.7.2. Sovyetler ve Afganistan Arasındaki Ticaretin Gelişimi

Afganistan yalnız kaldığı dünyada dış ilişkilerine, Sovyetler Birliğine git gide daha bağımlı hale geliyordu. Afganistan'ın dış dünya ile olan ilişkilerinin yalnız Sovyetler Birliği üzerinden sağlamak mecburiyetinde kalışı, bu ülkenin ithalat ve ihracatına da tesir etmiştir. Nitekim, Afganistan'ın doğu Avrupa komünist memleketleriyle olan ticareti, 1950'lerin başında %14,7, ve 1950'lerin sonlarında %38,5'a yükselmiştir. Aynı devrede Afganistan'ın, Sovyet Rusya ile olan ticareti de %23'lük bir artış sağlayarak %33,1'e yükselmiştir. Bu arada Afganistan'ın daha önceden Batı Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'den karşılamakta olduğu makina ve makine parçaları ihtiyacının %70'i de Sovyetler Birliğinden temin edilmeye başlanmıştır.

2.7.3. Afganistan'ın Pakistan'la İlişkileri

1950'li yıllarda başlayan Kabil-Moskova yakınlaşmasında, Sovyet yardımlarıyla birlikte “Peştunistan” sorunu da önemli rol oynadı. Bilindiği gibi 15.5 milyon nüfuslu Afganistan'ın yaklaşık neredeyse yarısı Peştunlardan oluşur ve bir o kadar Peştun da Pakistan'da yaşar. 1947 yılında İngiliz işgal kuvvetleri Hindistan'dan ayrıldığında, Afganistan hükümeti, bugünkü Pakistan'ın kuzeybatı eyaletlerinde yaşayan Peştunlara bağımsızlık ya da Afganistan'a katılma arasında bir seçim hakkı tanınacağını umuyordu. (Ramin, R, Siddiqui, N, 2013: 40). Maalesef Afganistan hükümetinin umduğu olmadı. İngilizler Peştunlara Pakistan ile Hindistan'dan birisini seçmesini önerdiler. (Pirzada Gaznevi, A 2010: 489). Peştunlarda Müslüman oldukları için Pakistan'a katılmaya karar verdiler. Afganistan hükümeti ise Peştunların yaşadığı Pakistan'ın sınır bölgelerinin sadece etnik açıdan değil, bazı tarihi gerçeklerden dolayı da kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Gerçekten de bu bölge daha önce Afganistan'a aitti. Ancak İngilizler sömürgelerinin çoğunda yaptıkları gibi, burada da sınırı kendi gönüllerine göre çizmiş, bölgenin etnik ve coğrafi yapısını dikkate almamışlardı.

Afganistan'ın Pakistan toprakları üzerinde hak iddia etmesi, doğal olarak iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirmişti. Afganistan hükümeti Peştunları kışkırtmaya

yönelik propaganda faaliyetlerine başlaması üzerine İslamabad, Pakistan-Afganistan sınırını ve ünlü Hayber Geçitini ulaşıma kapatmıştı, Böylece Afganistan'ın en önemli ihracat ve ithalatta kullanılan en önemli yolu devre dışı kalmıştı, Pakistan sınırının kapanması, Afganistan'ı ihracat ve ithalatın Sovyetler Birliği üzerinden gerçekleştirmeye sevk etmiştir. Bu da doğal olarak, Kabil'in Moskova'ya daha fazla yakınlaşmasına neden olmuştu. (Bajoria J 2009: 44).

Başka bir fırsat daha elde eden Sovyetler Birliği Afganistan'ın kendilerine yakınlaşmasından son derece memnundular. Ayrıca Pakistan'a karşı Afganistan'ı desteklemeyi bir yoldaşlık görevi sayıyorlardı, çünkü Pakistan Sovyetler Birliği'nin can düşmanı olan ABD'nin yakın dostu ve müttefikiydi. Pakistan kendi toprakları üzerinde Amerikan üslerinin kurulmasına izin verdiği için Moskova İslamabad'a ayrıca kızgındı. 1950 yılında Afganistan- Pakistan sınırında çatışmaların patlak vermesinin ardından, İslamabad Afganistan'la olan sınırını tamamen kapatmıştı. Bunun sonucunda Afganistan'ın aynı yıl Sovyetler Birliği'yle olan ticaret hacmi yüzde 50 oranında arttı. ABD'nin 1955 yılında Afganistan'a askeri yardımda bulunması, Kabil, ile Moskova arasındaki yakınlaşmaya yeni bir ivme kazandırdı. (Rahi A 2014:67).

2.7.4.Cumhuriyet İlanından İtibaren Peştunistan Sorunu

Davud Han Cumhuriyet ilk yıllarında da Pakistan'a karşı düşmanca tutumunu sürdürdü. 1974 yılında Sovyetler Birliği'nin Asya için öngördüğü “Kollektif Güvenlik Planı”nı onaylayarak İran'a karşı olan husumetini ortaya koyarken, bir yandan da Pakistan'daki Peştun ve Beluci ayrılıkları destekledi, 1975 yılında Pakistan hükümeti, Davud Han'ı Afganistan topraklarında 15,000 kadar Peştun ve Beluci gerillayı eğitmekle suçladı. İslamabad'ın iddiasına göre bu gerillalar Afganistan'ın yardımıyla Pakistan devletine karşı silahlı mücadele yürütecekti. (Pirzada Gaznevi A 2010:470). Davud Han, Kral Zahir Şah döneminden, başbakan olduğu döneme kadar Peştunistan sorunu iyice körüklenmişti. Muhammed Davud, Kral'ı devirip Cumhurbaşkanı olduktan sonra da, iktidarını ilk yıllarında bu tutumunu sürdürdü. Davud Han'ın bu hareketlerinden dolayı Afganistan, ekonomik ve askeri yardım almak için Sovyetler Birliği'ne yaklaşmak zorunda kaldı. (Alif H 2011: 54).

Davud Han'ın Peştunistan meselesine karşı çok düşkün olması ve bu yüzden Pakistan ilişkilerinin gerginleşmesi ve neredeyse bunun sonucunda Peştunistan konusunda Pakistan'la, Afganistan'ı savaşın eşiğine gelmesi, tarihçilerin ilgisini çekmektedir. Çünkü, Peştunistan yüzünden Kabil-Washington iyi ilişkiler içerisinde olamamışlardı. Afganistan'ı Sovyetler Birliği'nin kucağına atan sebep ise Afganistan'ın kendisinin Pakistan'a karşı tedbirli davranmaktı. (Tanin Z 2004: 94). Tarihçiler Davud Han'ı Pakistana karşı olan husumetini ve düşmanca tavırlarının, sebebini Peştunistan konusunda ısrarcı olmasından kaynaklandığını söylüyorlar. Bu konuda farklı görüşler öne sürüyorlar.

- 1- *Davud Han'ın vatan severliği ve milliyetçiliğinden kaynaklandığı, çünkü diğer tarafta yani Peştunistan'da yaşayanlarda Davud Han'ın soydaşları olması.*
- 2- *Peştunistan meslesini gündeme getirerek Afganistan'da olup bitenlerin üstünü örtmek için halkı diğer bir tarafta oyalamak, böylece müdahale ve protestoların, önlemek devletten hoşnuti olmayanların ellerine fırsat vermemek.*
- 3- *Afganistan sınırlar dışında olan Peştunlara sahip çıkarak Halk nezdinde kendini bir kahraman olarak göstermek.*
- 4- *Davud Han'ın büyük babası Serdar Sultan Muhammed Han o bölgenin lideriydi ve bölgeyi kaybetmişti.(Tanin Z 2004: 185). Bundan dolayı bir ilgi olduğu görüşü*
- 5- *Ruslar, Pakistan'ın ABD'nin müttefiki olduğu için, kendi çıkarlarına yönelik olarak Davud Han'ı bu yönde teşvik edip desteklemişlerdi. Böylece Afganistan'ı Sovyetler Birliği'nin müttefiki olmasını sağlayarak Afganistan'ı kendi çatısı altına almak,bizimle birlikte sıcak denizlere ulaşma imkanına sahip olabilirdi. (Pirzada Gaznevi A 2010:470).*

2.7.5. Afganistan'ın İç Siyasetindeki Değişiklikler

2.7.5.1. Davud Han'ın Solcularla İlişkileri

Davud Han Zahir Şah'ı tahtan indirmek için Afganistan'da o dönemde cereyan eden solcuları yanına alarak veya onların desteğini arkasına alarak ancak darbe yapabildi. 17 Temmuz darbesi sırasında Afgan komünistlerinin Parçam kanadı, Muhammed Davud'a büyük destek verdi. Davud Han'da bunların yaptıklarını karşılıksız bırakmadan pek çok solcuyu yüksek mevkilerde getirerek ödüllendirdi. Örneğin Parçam'a ve onun lideri Babrak Karmal'a yakınlığıyla tanınan Feyz Muhammed'i İçişleri bakanlığına getirdi. Cumhurbaşkanı Davud'un iktidarı ele geçirmesinde önemli katkıları olan Parçam subayları, özellikle de Binbaşı Abdulkadir ile Aslam Vatancar'ı terfi de ettirip hizmetlerini karşılıksız bırakmadı. Bu iki subay daha sonra 1978 yılındaki komünist İhtilali'nde Davud'un devrilmesinde de önemli rol oynayacaktı. (Pirzada Geznevi A 2010: 318).

Davud Han'ın iktidarının ilk yıllarında Parçamiler hükümette de önemli söz sahibi oldular. Hatta Babrak Karmal'ın başbakanlığında bir alt komisyon bile kurulmuştu. Bütün atamalar bu komisyonun onayından geçiyordu. Bu dönemde Halkilerin çoğu Parçam kanadına geçmişti. Cumhurbaşkanı Davud, bu arada bir reform programı ilan etti. Davud Han'ın, üzerinde durduğu önemle, reform programlardan biri, "İslahatı Arazı" adıyla bilinen toprak reformuydu. Hükümette görev alan genç Parçamiler, cumhurbaşkanının ilan ettiği reformları gerçekleştirmek için illere gönderildi. Ancak solcu olmaktan başka hiç bir özelliği olmayan bu gençler, bekleneni veremedi ve bir süre sonra görevden alındı. Çünkü Parçami gençlerin çoğu deneyimsiz oldukları için üzerlerine aldıkları görevleri başaramamış, bir kısmı da rüşvet ve yolsuzluklara bulaşmıştı. (Saai M 2009: 101).

1977 yılı başlarında Cumhurbaşkanı Davud yeni bir anayasa kabul etti. Yeni anayasa yeni bir bakanlar kurulunun oluşturulması öngörülüyordu. Solcular eskiden olduğu gibi yeni hükümette de kendilerine önemli mevkiler verileceğini umuyorlardı. Ancak Davud Han bu sefer solcuların hiçbirini kabineye almamıştır. Bunun yerine, yeni bakanlar kurulu üyelerini dostları, dostlarının çocukları, hatta eski kraliyet aile mensuplarından seçmişti. Ne de olsa kendisi de hanedanın bir üyesiydi. Yeni anayasada,

ayırca tek bir siyasi partin'in faaliyetine izin veriliyordu, o da Davud Han'ın Merkez Komite üyelerini bizzat kendi eliyle seçtiği ve kurucusu olduğu “Ulusal Devrimci Parti”ydi”. (Saai M 2009: 81).

2.7.6. Afganistan'ın Dış Siyasetinde Komünist Olmayan Ülkelerle İlişkileri

İktidarı ele geçirmek için Komünistleri ustaca kullanan Muhammed Davud, onları yönetimden uzaklaştırmış ve artık onlardan kurtulmaya çalışıyordu. Çünkü artık onlara ihtiyacı kalmamıştı. Ancak Davud'un bu girişimi, ona çok pahalıya mal olacaktı. Davud Han, Afganistan iç siyasetine iktidarı iyice ele aldıktan sonra, komünistleri teker teker çevresinden uzaklaştırarak Afganistan'ın dış siyasetinde de köklü değişikliklere yöneldi. İlk olarak Pakistan ve İran gibi ABD yanlısı komşu ülkelerle ilişkileri geliştirip Afganistan'ın Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını azaltmaya çalıştı. Davud Han'ın politika değiştirmesi birden bire olmamıştı. (Farhang M 1988: 801).

Muhammed Davud Han Afganistan Cumhurbaşkanı, iktidarının son yıllarında Pakistan ve İran'la ilişkilerini düzelterip dış politikasında köklü bir değişiklik yaptı. İlk olarak Pakistan Cumhurbaşkanı Butt'uyla Peştunistan konusunda iki ülke arasında süregelen gerginliği ortadan kaldırmak konusunda anlaşmaya varmışlardı. Anlaşmanın sağlanmasında Davud'un Afganistan'ın Pakistan üzerinden geçen ticaret yolunu (Hayber Geçidi) açık tutma isteğinin yanı sıra, Amerikan telkinlerinin de etkisi büyüktü. Zamanında ABD Büyükelçisi Eliot, Cumhurbaşkanı Davud'a gerçek anlamda tarafsız olma ve Ortadoğu'daki öteki ülkelerle de ilişkilerini geliştirme çağrısında bulunduğunu söyler. Eliot'ın ifadesine göre ABD hükümeti, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Japonya'dan Afganistan'a daha fazla ekonomik yardım yapmalarını talep etmişti.

2.7.7. Afganistan Dış Politikasında Yeni Dostlukların İnşası

Davud Han Afganistan'ın sovyetlere neredeyse tamamen bağımlı olmaktan kurtarmak çabası içerisindeydi. Bu yüzden Afganistan'daki muhaliflerinin ileri gelenlerinin bir kısmını bertaraf eden Davud Han, Amerikalıların teşviki ile, İran'ı ve diğer ülkeleri ziyaret ederek, bu ülkelerle Afganistan arasındaki durgun ilişkileri canlandırmaya çalıştı. ABD'nin ekonomi ve diğer alanlarda yardım etmesini istedi.

Amerika'nın güvenini kazanmak için Davud Han İran ve Pakistan'la ilişkilerini iyi tutmak zorundaydı, nitekim öyle de yaptı. (B Saaray M 1987: 138).

Cumhurbaşkan Davud Han, solcuları Afganistan yönetiminden uzaklaştırdıktan sonra Moskova'nın yaptıklarına kızacağını biliyordu, bu nedenle Afganistan için yeni müttefikler, Davud Han'ın yönetimde kalmasını sağlayacak ilişkiler peşindeydi. Bu sebeplerden dolayı Davud Han ilk önce komşu ve müslüman ülkelere, yardım edebilecek ülkelere ziyarete çıkmıştır. Afganistan'ın Sovyetlere olan Bağımlılığını azaltmak amacıyla olan Davud Han ilk olarak , Hindistan, Mısır ve ABD'ye yüksek öğrenim için daha fazla askeri öğrenci göndermeye başladı. (Omarzai M 2013:175). Buna paralel olarak da “Tarafsız Ülkeler Topluluğu’nun” gerçekten tarafsız üyeleriyle ikili ilişkiler geliştirmeye ağırlık verdi. Mısır, Hindistan ve Yugoslavya, Küba gibi sözde “Tarafsız”, gerçekte Sovyet maşası olan ülkelerin Tarafsız Ülkeler Topluluğu’nu Sovyet amaçları doğrultusunda yönlendirme çabalarına engel olmaya çalışıyordu. Mısır, Hindistan ve Yugoslaya, Afganistan’ı kendi yanlarına çekmek için büyük çaba harcadılar ve sonunda başarılı da oldular.

Davud Han iktidarının son haftalarında verdiği bir demeçte, *“Afganistan’ın Küba gibi değil, gerçek anlamda tarafsız bir ülke olmasını istediğini söylemiştir”*. Davud Han'ın bu sözleri onun iktidarını ve hayatını kaybetmesine mal olacaktı, çünkü Davud Han'ın bu konuşmaları Kremlinin pek hoşuna gitmemişti. (Omarzai M 2013:177). Davud Han 1978 baharında Pakistan, Hindistan, Mısır, Yugoslavya, Libya ve Türkiye'ye pek çok gezi yaptı. Nisan ayının başında Mısır, Suudi Arabistan ve Kuveyt'e giderek çeşitli temaslarda bulundu. Bütün bu gezilerin amacı, söz konusu ülkelerle ikili ilişkiler geliştirmek ve böylece Afganistan'ın Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını mümkün olduğunca azaltmaktır. Kremlin, Davud'un iktidarının son günlerdeki bu çırpınışlarını dikkatle izliyordu. Davud Han ise yakında başına geleceklerden habersiz, bu ülkeler gezilerine çıkıp ve antlaşmalar imzalıyordu. (Oğuz E 2001: 89).

Kendisinin gidemediği ülkelere Afganistan kabinesiden bakanları görevlendiriyordu. Bu yüzden Afganistan Ticaret Bakanı 21 mart 1978'de Çin Halk Cumhuriyeti'yle iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi konusunda bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma çerçevesinde Çin, Afganistan'da kurulacak çeşitli fabrikaları

finanse etmek için 100 milyon yuanlık kredi vermeyi taahhüt etmişti. Afganistan'ın Sovyetler'in rakibi ve düşmanı olan Çin'le ilişkilerini geliştirme çabalar, Kremlin'in hiç hoşuna gitmemişti.

Davud Han son olarak da devrilmeden birkaç gün önce Suudi Arabistan'a yaptığı gezide bu ülke lideriyle birkaç anlaşmanın yanı sıra ortak bir bildiriye de imza attı. Söz konusu bildiride, "Somali ile Etiyopya arasındaki anlaşmazlığın, Ogaden halkının kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde çözülmesi gerektiğini vurgulamıştı. Ogaden halkı Somalili olduğundan, bildiri, Etiyopya'nın yüzünde tokat gibi patlamıştı. (Omarzai M 2013:180). Etiyopya, Sovyet yanlısı bir ülke olduğu için tokat bir anlamda Kremlin'e de atılmış sayılıyordu". Davud Han'ın Suudi Arabistan'a yaptığı bu seyahat, ölümünden önce çıktığı son yurtdışı gezisiydi. Sonuç olarak Afganistan Cumhurbaşkanı Davud Han, iktidarının son yıllarında öteki ülkelerle ilişkilerini geliştirerek Afganistan'ı Sovyet etkisinden kurtarmaya çalışıyordu. (Omarzai M 2013:180).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOSKOVA İLE KABİL ARASINDAKİ GERGİLİKLER

3.1. Sovyetlerin Davud’a Karşı Tutumu

Cumhurbaşkanı Davud 1977 Nisanında Sovyetler Birliği’ne son gezisini gerçekleştirdi. Bu gezisi sırasında Sovyetler komünist partisi genel sekreteri Brejnev, Davud’a uzun bir şikayet listesi sundu ve Afganistan’ın dış politikasından kesinlikle memnun olmadığını belirtti. Brejnev ayrıca Afganistan Cumhurbaşkanı’na çok kaba bir üslupla hitap etmişti. Bunun üzerine Davud Han büyük bir gazab ve hışımla ayağa kalkarak Brejnev’e şöyle demiş: “size bağımsız bir ülkenin Cumhurbaşkanıyla konuştuğunuz hatırlatmak isterim, Doğu Avrupa’daki uydularınızdan biriyle değil! Siz Afganistan’ın içişlerine karışmaya çalışıyorsunuz ve ben buna kesinlikle müsaade etmem diye söylemişti”. (Andishmand A 2005: 30).

Davud Han bu sözleri söyledikten sonra Afganistan heyetini de alarak hızla görüşme salonundan çıkmış. Yardımcılarından biri, daha sonra Davud’a şöyle demiş: “Sayın Cumhurbaşkanım, siz o sözleri söylerken Brejnev’in yüzünün aldığı ifadeye dikkat etiniz mi? Sanırım başımız büyük belada”. Davud Han’ın Afganistan Dışişleri Bakanlığında görevli bir akrabası yıllar sonra anlattığı bu olayı, Amerikalı iki profesör “Gastor Sigur ve Louis Dupree ile Büyükelçi Eliot” da doğrular. Büyükelçi Eliot, Cumhurbaşkanı Davud’un bağımsızlığına çok düşkün bir insan olduğunu, bazı telki ve tavsiyelerden bile çok büyük rahatsızlık duyduğunu belirtir. (Andishmand A 2005: 31).

Davud’un Fiyaskoyla sonuçlanan Moskova gezisi ardından Pravda’nın gazetesinin 16 Nisan 1977 tarihli sayısında yayımlanan bir yazıda, Afgan-Sovyet görüşmelerinin dostluk ve karşılıklı anlayış atmosferi içinde geçtiği belirtildi. Gazete ayrıca, Sovyetler Birliği ile Afganistan’ın karşılıklı iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerini geliştirmek ve ekonomik işbirliği daha da yaygınlaştırmak konusunda anlaşmaya vardığını ifade etti. Pravda’nın haberine göre, Brejnev, Kosing ve Podgorni, Afganistan Cumhurbaşkanı Davud’un ülkesini ziyaret etmeleri çağrısını büyük bir memnuniyetle kabul etmişlerdi. Tabii bu, başta Pravda olmak üzere Sovyet tipi yayıncılık anlayışıydı. Pravda Rusça’da “gerçek” demektir. Ama nedense bu ismi taşıyan bir gazetenin verdiği

haberlerin gerçeklerle uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktu. Ne diyelim, Sovyet basınının haber anlayışı böyleydi işte.

3.2. Davud Han'ı İktidardan İndirmek İçin Hazırlıklar

Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud'un son dönemlerdeki Sovyetler Birliği'nden uzaklaştırma çabaları, doğal olarak Kremlin'i rahatsız etmişti. Kremlin, Brejnev yüzüne karşı bağırdığında, kendi ölüm fermanını imzalamıştı. Artık hareket zamanı gelmişti. (Apak M 2009: 91). 1965 yılında kurulduktan kısa bir süre sonra Halk ve Praçam olmak üzere iki fraksiyona bölünen komünist Afganistan Demokratik Halk Partisi, 1977 yılında yeniden birleşmişti. Aslında bu zoraki birleşmeydi. ABD büyük elçisi Eliot, ellerinde Halk ve Praçam fraksiyonlarının Sovyetler'in baskısı sonucu birleştiği konusunda sağlam bilgi ve kanıtların bulunduğunu söyler.

Babrak Karmal'ın liderliğindeki Praçam fraksiyonu Sovyetler'e daha yakındı, ama birleşik partinin başkanlığına Halk fraksiyonunun lideri Nur Muhammed Taraki seçilmişti. Çünkü Halk fraksiyonunun üye sayısı daha fazlaydı ve ordu tarafından destekleniyordu. Ordudaki solcu subayların çoğu bu fraksiyonunun üyesi veya sempaticanıydı. Sovyet büyükelçiliği'yle çok yakın ilişkiler içinde olmasına karşın, Praçam tabanı o kadar geniş değildi.

Afganistan komünistleri, Kremlin'den gelen talimatla ihtilali gerçekleştirmek için aralarındaki anlaşmazlıkları bir yana bırakıp birleşmişti. Zaten dünyadaki tüm komünist partilerin varoluşu amacı devrim yapmaktır. Afganistan komünistleri birleştikten sonra hükümeti devirme hazırlıklarına başladılar. Cumhurbaşkanı Davud'u uygulamaları da onların ekmeğine yağ sürüyordu. Davud'un son zamanlardaki keyfi hareketleri sadece solcuları değil, İslami köktedincileri, öğrencileri, aydınları, subayları ve toplumun orta kesiminden birçok insanı rencide etmişti. (Tanin Z 2004: 202).

Siyasi ortam yavaş yavaş gerginleşirken, ülkede ekonomi rayından çıkmaya başlamıştı. İşsizlik oranı giderek yükseliyordu on binlerce Afgan iş bulmak amacıyla İran'a ve Körfez ülkelerine gitmişlerdi. Ülkenin dış borç ödemeleri sürekli ertelenirken, hükümet memur ve subayların maaşlarını ödemekte zorlanıyordu. Bunun sonucu birçok malda kıtlık baş göstermişti. Davud'un üst üste yaptığı hatalar, hükümetin daha da zayıflamasına neden oluyordu. En büyük yanlışlarından biri, her şeyi kendisinin

yapmaya çalışmasıydı. Bu da işlerin birikilmesine, hükümet çalışmalarında aksaklılara neden oluyordu. Cumhurbaşkanı Davud 68 yaşındaydı. (B Saray M 1987: 193).

Davud Han son zamanlarda hükümetteki pek çok yetenekli insanları görevden almış, onların yerine yakın akrabalarını getirmişti. Davud hanedanından olan bu kişilerin çoğu, devlet işlerinde deneyimsizdi ve tıpkı züppe zengin çocukları gibi davranıyorlardı. Cumhurbaşkanı, iktidarına karşı oluşan muhalefeti dağıtmak için sert önlemlere başvurdu. 1977 yılı Kasım ayında Kabil’de işçilerin düzenlediği açlık grevini silah gücüyle dağıtmıştır. Ayrıca Burhaneddin Rabani başkanlığındaki Müslüman dincilerin gizlice toplandığı yerlerine baskınlar düzenleyerek çoğunu hapse atmıştı.

Davud Han 1978 Şubatında, yani iktidarını yıkacak olan ihtilalden sadece iki ay önce, kabinedeki solcu bakanları görevden uzaklaştırdı. Davud’a yalnızca İslami dinciler değil, komünistler de karşıydı. Davud Han’ın muhaliflerine karşı baskıyı artırmasıyla birlikte Afganistan komünistleri de iktidarı devirmek için çeşitli planlar yapmaya başladılar. Partinin ileri gelenleri ülke çapında turlar düzenleyerek kendilerine taraftar toplamaya giriştiler. Çeşitli devlet kuruluşlarında, en başta da ordu içinde parti hücreleri oluşturuldu. Parti liderleri arasında özellikle Hafızullah Amin, kara ve hava kuvvetleri subaylarını komünist partiye çekmekte büyük başarı sağladı. Solcu subaylar ile komünist parti liderleri, Davud’u devirmek için hazırladıkları planı kağıt üzerinde defalarca çalıştılar ve sonunda tüm hazırlıklar tamamlanmıştı. (A Saray M,1981: 93).

Amin’in kendi ifadesine göre, “Ordunun Komünist subayları, devrim günü hazırlanmak için ihtilal planı üzerinde onlarca defa tatbikat yapmıştı”. komünist ihtilalin resmi tarihçesinde de, ihtilal hazırlıkları şöyle anlatılıyordu: “*Yoldaş Taraki ve Yoldaş Amin’in liderliğindeki komünistler, subaylarla ormanda, çölde, dağda, her yerde, gece gündüz buluşarak işçi sınıfı ideolojisinin temel prensipleri konusunda onları aydınlatıyorlardı*”. Aslında ne Taraki ne de Amin iktidarı böyle çabuk ele geçirebileceklerini umuyorlardı. Her şey Komünist Parti’nin ileri gelenlerinden Mir Ekber Hayber’in aniden ölmesiyle başladı. Hayber’in 19 Nisan 1978’deki cenaze töreni komünistlerin gövde gösterisine dönüştü.

Resim 1. Mir Ekber Hayber'in cenaze Töreni, Sağda Halk Partisi Lideri Nur Muhammed Taraki Solda Parçam Partisi'nin lideri Babrak Karmal.¹²

Cenazeye yaklaşık 15,000 kişi katılmıştı ve göstericiler, ordu birlikleri gibi büyük bir disiplinle yürürken, “Amerikan emperyalizmine ölüm! CIA’ya ölüm!” diye sloganlar atıyorlardı. (Apak M 2009: 93). Komünistlerin böyle büyük bir gösteri düzenlemeleri ve çok organize hareket etmeleri, Cumhurbaşkanı Davud’u hem şaşırttı hem de ürküttü. Dehşete kapılan Davud Han, başta Taraki, Amin ve Karmal olmak üzere komünist parti liderlerinin birçoğunu tutuklattı. Babrak Karmal ile Nur Muhammed Taraki demir parmaklıklar arkasına atılırken, nedense Hafızullah Amin evinde gözaltında tutuluyordu.

Amin’in evine ziyaretçilerin gelip gitmesine izin verilmişti. Amin’in henüz delikanlı olan oğlu Abdurrahman, babasının mesaj ve talimatlarını dışarıdaki parti üyelerine ulaştırıyordu. Amin, solcu Binbaşı Aslam Vatancar’ı Kara Kuvvetleri Komutanı olarak atamıştı. Bir başka solcu komutan, Hava Binbaşı Abdulkadir ise devrimi havada gerçekleştirecekti. Tabii bu Amin’in devrimin nasıl gerçekleştireceği konusunda verdiği kendi ifadesiydi. Amin’in sözlerini doğrulayan bazı bulgular da yok değil. Afganistan konusunda araştırmalarıyla tanınan Amerikalı Profesör Louis Dupree, Amin’in bu doğrultudaki yazılı talimatlarından birini bizat gördüğünü ve Amin’in

¹² <http://www.bbc.co.uk/staticarchive/5b7da321cd46b724761f2e2833dbdb93d18a1fb7.gif> (02.01.2015)

devrimdeki rolünü çok iyi bilen eski Afgan bürokratlarıyla da konuştuğunu belirtir. (Apak M 2009: 96).

Cumhurbaşkanı Davud Han komünist parti liderlerini tutuklarken, çok büyük bir hata yapıp ordudaki solcu subaylara dokunmadı. Bu hata hayatına mal olacaktı. Davud solcu subayların hala kendisine sadık olduğunu düşünüyordu. Çünkü birçoğunu eğitim için zamanında Sovyetler Birliği'ne gönderen kendisiydi. Taraki, Amin ve Karmal'ın tutuklanmasıyla paniğe kapılan solcu subaylar, tutuklamayı beklemektense harekete geçmeye karar verdiler Londra Üniversitesi öğretim üyelerinden Profesör Malcolm Yupp, “korkuya kapılan solcu subayların olayların akışını hızlandırdığını belirtir”. Vatancar ve Kadir, 1978 yılında Davud'un iktidara gelmesinde çok büyük rol oynamışlardı. Ancak zamanla Davud'dan umduklarını bulamamış ve hayal kırıklığına uğramışlardı. Özellikle Binbaşı Kadir'i önce Hava kuvvetleri komutanı yardımcılığına getirmiş, sonra da bu görevden alıp çok daha önemsiz bir makam olan Askeri Mezbahane Komutanlığına atamıştı. Bu yüzden de Kadir, Davud'a karşı içten içe bir kin besliyordu. (B Saray M 1987: 157).

3.2.1. Nisan Devrimi Veya İnkılap- Savr

Afganistan ordusundaki solcu subaylar, Demokratik Halk Partisi liderlerinin tutuklamasından beri büyük bir tedirginlik içindeydiler. Solcu subaylar, Cumhurbaşkanı Davud'un kendilerini de tutuklamasından korkuyorlardı. Bu nedenle bir an önce harekete geçmemek için hazırlanıyorlardı. Kabil'in seçkin semtlerinden Hoş Hal Han Mina' evinde gözaltına alınan Hafızullah Amin, 26 Nisan günü oğlu Abdurrahman vasıtasıyla solcu subaylara haber gönderdi. Amin subayları ihtilale hazırlanmasını istiyordu. Zaten subayların isteği de buydu. (Oğuz E 2001:99). 27 Nisan günü Perşembe'ye rastlıyordu. O gün öğleden sonra ve Cuma tam gün tatildi. Afganistan'da kullanılan Hicri-Şimsi takvime göre 27 Nisan 1978, 7 Nisan 1357'ye denk geliyordu. Dari dilinde “Savr” Nisan demekti. Bu yüzden de 27 Nisan 1978 tarihinde yapılan ihtilal, Afganistan tarihine “İnkılab-ı Savr” Nisan Devrimi olarak geçecekti. (B Saray M 1987: 193).

Perşembe günü sabahın erken saatlerinde Seyid Muhammed Gulabzoy'un liderliğindeki solcu subaylar, Kabil'in Dimezeng Hapishanesi yakınında buluşup

hazırlıkları bir kez daha gözden geçirdiler. Bu arada Cumhurbaşkanı Davud, saat 10:00'da kabineyi toplayıp bakanlarla ihtilalcilerin idam edilmesi konusunu görüştü. Bakanlar kurulundan idam kararı çıktı. Artık Tarki, Amin ve Karmal'in idam edilmesi an meselesiydi. Aynı saatlerde Binbaşı Muhammed Aslam Vatancar'ın komutasındaki dokuz tank, Pul Çarhi Garnizonu'ndan çıkarak Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne doğru harekete geçti. Bunu haber alan Savunma Bakanı Gulam Haydar Resuli, hükümete sadık komutanlara telefon ederek köşkü korumak için derhal birlik gönderilmesini emretti. Binbaşı Vatancar'ın komutasındaki tanklar, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne giden yolun üzerindeki ABD Büyükelçiliği önünden geçerken, saatler tam 11:00'i gösteriyordu.

İsyancılar kısa sürede Radyo-Televizyon İstasyonu, Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Posta-Telgraf idaresi merkez gibi kilit noktaları ele geçirdiler. Ancak Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde büyük bir direnişle karşılaştılar, Köşk çevresinde dokuz tanktan beşi tahrip edildi. Köşkü gönüllülerden oluşan 2,000 kişilik özel bir birlik koruyordu. Çatışmalar başlayalı dört saat olmuş, ancak daha taraflardan hiçbiri galip gelmemişti. Hava Binbaşısı Abdulkadir, öğleye doğru Bagram Hava Üssü'ne giderek, oradaki, solcu pilotlara MİG-21 ve SU-7 savaş uçaklarını uçuşa hazırlamalarını emretti. Köşk çevresinde ise şiddetli çatışmalar devam ediyordu.

Perşembe günü öğleden sonra hafta sonu tatili başladığı için devlet dairelerinden sokağa dökülen insanlar otobüs duraklarında toplanmıştı. Kabil sokaklarında hayat normal akışını sürdürüyordu. Otobüs duraklarında bekleyen insanlar önlerinden geçen tanklara şaşkın gözlerle bakıyorlardı. Kimileri askerlere el sallıyor, bazıları ise birbirine "Acaba bugün tatbikat mı var ?" diye soruyorlardı. Kimse ihtilal olduğunun farkında değildi. (Alif H 2011: 93).

Savunma Bakanı Resuli'nin istediği birlikler hala gelmemişti. Bunun üzerine General Resuli, Cumhurbaşkanı Davud'un Şahsı talimatıyla Puli Çarhi Garnizonu'na doğru yola koyuldu. General Resuli, Puli Çarhi Garnizonu'na ulaştığında buradaki 8. Tank Tümeni komutanlarının tatilde olduğunu öğrendi. Askerler ise bizzat Savunma Bakanının emriyle başladıkları sazlı kutlamaları devam ediyordu. General Resuli gördüğü ilk komutan birliklerini toplayıp derhal 13 km mesafedeki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne gitmesini söyledikten sonra, Karga Garnizonu'na doğru hareket etti. Ancak

Pul Çarhi'deki birlikleri yüksek rütbeli bir solcu subay tarafından engellenecekti. (Oğuz E 2001: 99).

O dönemde Kabil'deki Amani Lisesi'nde Almanca öğretmenliği yapan Bayan "Nora Sethe", yıllar sonra Almanya'nın ciddi gazetelerinden "*Frankfurter Allgemeine Zeitung*'da" yayımlanan hatıralarına, ihtilal gününü şöyle anlatıyordu: "İhtilalin olduğu Perşembe günü ilk silah sesini duyduğumda, bir tesadüf eseri Cumhurbaşkanı Davud'un kardeşi Muhammed Naim'in karısıyla birlikte kuafördeydim. İki koruma koşar adımlarla kuaför salonuna girerek Naim'in karısına köşkün kısmen kuşatıldığını söyledi. Naim'in karısı hızla arabaya binip korumalarla uzaklaştığında, biz kuaför salonundaki hep kadınlar, hep birlikte ayağa fırlamış, şaşkın şaşkın birbirimize bakıyorduk. Ama yine de kadınlar saçlarını yaptırdıktan sonra evlerine gittiler. Kabil sokaklarındaki insanlar ev ve işyerlerinin önünde oturmuş, ne olup bittiğini öğrenmeye çalışıyor, yanlarından geçen tanklar bir televizyon filmi seyrediyor gibi bakıyorlardı. Kimse, milyonlarca Afgan'ın hayatını değiştirecek olan ihtilalin farkında değildi. Hatta bazı solcular bile neler olduğunu bilmiyordu. Öğleden sonra saat 15:00'te çok alçaktan uçan MİG'lerin kulakları sağır eden gürültüsünü duyan Kabilliler, ciddi bir şeyler olduğunu anlamışlardı". (Pirazda Gaznevi A 2010: 418).

Saat 14:30'da Kabil'in semalarında ilk jetler görüldü. Bunlar, ülkenin batısındaki Şindand Hava Üssü'nden havalanmıştı. Savunma Bakanı Resuli, Kabil yakınındaki Bagram ve Hocaravaş hava üslerinde bulunan pilotlara güvenmediği için Şindand'daki uçakları imdada çağırmıştı. Jetler 700 km'lik mesafeden geldikleri için tanklarındaki yakıtları azalmıştı. Pilotlar da havadan, isyancılar ile hükümet birliklerini ayırt edemiyordu. Bu yüzden de hükümete bağlı pilotlar on dakika kadar havada tur attıktan sonra tek bir bomba bile atamadan Şindand Üssü'ne geri döndüler. (Apak M 2009: 94).

General Resuli, Karga Garnizonu'nu ulaşmış, roketatar birliğini harekete geçirmeye çalışıyordu. Ama buradaki komutanların çoğu da evlerine gitmişti. Askerlerin bazıları çamaşır yıkıyordu bazıları da top oynuyordu. Bu sırada Binbaşı Abdulkadir'in emriyle Bagram'dan havalanan SU-7 avcı uçakları, köşkün çevresinde sıkışıp kalan isyancıların imdadına yetişti. İki SU-7 uçağı Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne havadan karaya atılan füzeler attı. Jetler saat 16:00'dan 17:00'a kadar bir buçuk saat

boyunca durmadan köşkü bombaladı. Köşk büyük ölçüde tahrip olmuştu. Güvenilir kaynakların bilgisine göre, Bagram'dan kalkan jetlerden ikisinin pilotu Rus'tu. İki jetin diğer uçaklardan farklı olarak, olağanüstü manevralar yapması, dikkatten kaçmamıştı.

Saat 17:00 ila 18:00 arasında, isyancılara bağlı bir piyade birliği Radyo-Televizyon İstasyonu'nu ele geçirdi. Bir komando timi ise Karmal ve Taraki'yi hapisten kurtardı. Taraki hapisten çıkar çıkmaz, başkentin askeri havaalanı Hoca Ravaş'a geldi. Devrimin yaşlı lideri ihtilal başarısız olursa buradan Kabile'e en yakın Sovyet kentleri olan Duşanbe "Tacikistan" veya Taşkent'e "Özbekistan" kaçmayı düşünüyordu.

Puli Çarhi ve Karga garnizonlarından eli boş dönen Savunma Bakanı Resuli son bir umutla Rişhor Garnizonu'na koştu. General Resuli, buradaki 7. Piyade Tümeni'ni ancak saat 19:00'da harekete geçirebildi. Askerler tören birlikleri gibi düzenli bir şekilde köşke doğru ilerlemeye başladı. Köşke doğru ağır ağır ilerleyen 7. Piyade Tümeni, jetler için çok güzel bir hedef oluşturmuştu. Solcu pilotların kullandığı jetler bomba yağdırmaya başlayınca, askerler inanılmaz bir şekilde dağıldılar. 7. Piyade Tümeni Kabil'in merkezine asla ulaşamadı. Bu arada hükümete bağlı üç general, solcu subaylar tarafından yakalanarak öldürüldü. (A Saray M 1981: 154).

Bütün bunlar olurken Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nden büyük alevler yükseliyor, ama direniş devam ediyordu. İhtilalden bir kaç gün sonra köşkü ziyaret eden, Amanya'nın önde gelen haftalık haber dergesi, *Der Spiegel*'in Güney Asya muhaberi Sinha, gördüklerini şöyle anlatıyordu: "köşkü ziyaretim sırasında her tarafta kocaman delikler gördüm. Bunlar jetlerine attığı füzelerin açtığı yarıklardı. Köşkün büyük bir bölümü tahrip olmuştu. Saat 18:00 de isyancılar Kabil Radyosu'ndan bir bildiri yayılayarak gece saat 20:00' den şafağa kadar sokağa çıkmanın yasaklandığını duyurdular. Bir saat sonra ise Hafızullah Amin, Kabil Radyosu'ndan yayına çıkarak, devrimin askeri lideri Binbaşı Abdulkadir'i takdir etti. Abdulkadir Dari dilinde yaptığı konuşmada, Afganistan tarihinde ilk defa "Muhammedzay ve Hanedanı"nın Afgan kraliyet ailesi ortadan kaldırıldığını ve iktidarın halkın eline geçtiğini söyledi. Daha sonra Binbaşı Aslam Vatancar aynı sözleri Peştü dilinde tekrarladı. Kabil radyosundan bu açıklamanın yapıldığı sırada köşk daha ele geçirilmemişti ve direniş devam ediyordu. Jetle gecede köşkü bombalamayı sürdürdü. Gecenin geç saatlerinde Hocaravaş'tan havalanan savaş helikopterleri de köşkü bombalayan jetlere katıldı. Köşk muhafızlarının

büyük bölümü yoğun bombardıman sonucu hayatını kaybettti. Hayatta kalanları da kendileri teslim oldular.

Ancak Cumhurbaşkanı Davud Han, 30'a kadar yakın akrabası, birkaç danışmanı ve korumasıyla köşkte kalmıştı. (Kakar H 1985: 5). Cumhurbaşkanı Muhammed Davud'un son saatleri konusunda farklı ifadeler vardır. Bir söylentiye göre, köşeye sıkıştığını anlayan Davud Han, "Emir subaylarından birini antlaşma yapmak için isyancılara göndermiş, isyancılar da, Davud Han suçlarını itiraf eden bir belgeyi imzalayıp kendilerine verdiği takdirde, Cumhurbaşkanının ailesiyle birlikte yurtdışına gitmesine izin vereceklerini söylemişlerdi". Bunun üzerine Davud'un en küçük kızı Şengey, babasının önünden diz çökerek antlaşmayı kabul etmesi için yalvarmıştı. Ancak sert mizaçlı Davud, Afganistan'da komünist bir rejimin kurulmasına asla izin vermeyeceğini, ayrıca komünistlerin hiçbir sözüne inanmadığını söyleyerek antlaşmayı reddetmiştir. Bunun üzerine solcu birlikler köşke saldırarak önce Davud'un 30 akrabasını, daha sonra da kendisini kurşuna dizmişlerdi. (Pirzada Gaznevi A 2010: 419).

Bir ifadeye göre de, isyancılar Davud Han'a genç bir teğmen göndererek, kayıtsız şartsız teslim olmasını istmişlerdi. Ancak bir teğmenin tehditlerine dayanamayan Davud Han, onu anında vurmuştu. Yüksek öğrenimini Almanya'da yapan General Miraki, Davud Han'ın zamanında yıllarca Afganistan milli istihbaratında görev yapmıştı. Ancak komünister iktidara gelmesinden sonra Pakistan'a sığınarak mücahitlerin safına katıldı. General Miraki şöyle der: "Davud Han'ın Katilleri Afganlardı. Bu kesin. Ancak bizim saptamalarımıza göre, Cumhurbaşkanı ve ailesini öldüren solcu subayların yanında "KGB" ve Sovyet ordusuna mensup subaylar da vardı. Aslında komünistler, ihtilali 1 Mayıs'ta gerçekleştirmeyi planlıyorlardı. İstihbarattımız ihtilali önceden haber almıştı. Ben şahsen birkaç kere amirim olan General Muhammed İsmail vasıtasıyla Cumhurbaşkanı bu konuda uyardım. Davud Han'ın hatası çok geç ve yavaş hareket etmesiydi. Afganistan Cumhurbaşkanı Davud, hatasını bizzat canıyla öderken, Afgan halkı da bu ihtilalle tarihinin en karanlık dönemine giriyordu". (Girardet E 1985: 5).

Kader işte, Davud Han'ın henüz genç bir teğmenken eğitim için kendi elleriyle Sovyetler Birliği'ne gönderdiği Abdulkadir ile Aslam Vatancar, önce Davud'un 1973'te iktidara gelmesine yardım etmiş, sonra da Davud'un hayatına da çok çabuk son

vermişti. Kimse komünistler de dahil hiç kimse Davud Han'ın iktidarının bu kadar çabuk devrilebileceğini beklemiyordu. Düşünmedikleri için, Davud'u devirdikten sonra ne yapacakları konusunda önceden bir plan yapmamışlardı. (Tanin Z 2004: 94).

İhtilalin zamanlaması konusunda uzmanlar arasında çeşitli görüş ayrılıkları vardır. Kabil'deki ABD büyükelçiliği'nde danışman olarak çalışan Bruce Flatin, "komünistlerin aslında 1978 yılının sonlarına doğru iktidarı ele geçirmeyi planladıklarını, ancak Mir Ekber'in ani ölümünden olayların akışını hızlandırdığını belirtirken, Büyükelçi Eliot, Afganistan komünistleri Davud'un ölümüne kadar bekleyecekti görüşünü savunur". Profesör "Louis Dupree" ise Davud'un 2,000 kişilik özel muhafız birliği bir iki yıl içinde etkisiz hale getirilene kadar, Halk-Parçam koalisyonunun darbe girişiminde bulunmayı düşünmediğini belirtir. Uzun bir süre Afganistan'da bulunan ve şu anda ABD'de yaşayan İranlı araştırmacı "Eden Naby", Davud'un son dönemde izlediği politikaların Moskova'da büyük tepki yarttığını, bu yüzden de Kremlin'in "Afgan yoldaşlara" fırsat buldukları an iktidarı ele geçirme talimatı verdiğini söyler. (Alif h 2011: 111).

Afganistan komünistleri uzun bir süreden beri iktidarı devirme planları yaptıkları halde darbenin zamanının önceden belirlenmemiştir. Komünistleri harekete geçiren şey, parti liderlerinin tutuklanması ve ordu içindeki solcu subayların paniğe kapılmasıydı. Nitekim Taraki'nin kendisi de tutuklamaların darbe sürecini hızlandırdığını belirterek şöyle diyordu: "Ordu içindeki yoldaşların doğrudan doğruya harekete geçmesi önceden planlanmamıştı. Davud Han, aralarında benim de olduğum parti liderlerinden yedi kişiyi tutuklamıştı. O , bizi öldürmeyi düşünüyordu. Harekete geçirmeseydik, parti ortadan kaldırılacaktı". (Alif H 2011: 109).

3.3. Taraki'nin İktidarı

3.3.1. Afganistan'da Komünist Rejimini Kuruluşu

Afganistan komünistleri, Cumhurbaşkanı Davud'u devirip iktidarı ele geçirdikten sonra yeni hükümeti kurmak için hemen çalışmalara başladılar. Komünistler kurdukları yeni hükümeti ve bakanlar kurulunu 30 nisan 1978 günü kamuoyuna duyurdular. Yeni rejimin Kabil Radyosu'ndan yaptığı açıklamada, Afganistan Devrimci

Konseyi'nin ülkenin en büyük yürütme organı olduğu belirtiliyordu. Radyonun açıklamasına göre, yeni kurulan rejimin lideri Nur Muhammed Taraki'ydi. Taraki hem Devrimci Konsey'in başkanı, hem de başbakandı. (Ulusbaş F 2005: 30).

Taraki iktidara geldikten sonra birçok defa “Savr İnkılabı”nın “bir darbe veya ihtilal değil, aksine Afgan emekçilerinin gerçekleştirdiği bir halk devrimi olduğunu iddia etti”. Ancak bütün deliller ve bulgular, bu konuda Taraki'yi yalanlar. Darbe sadece solcu subaylar ve onların emrindeki askeri birlikleri tarafından gerçekleştirildi, sokaktaki vatandaştan kimse bu olaya katılmadı. Sivil Halktan Davud'a isyan bayrağı açıp sokağa dökülen kimse olmadı. Sivillerin yanı sıra Afganistan ordusunun çok büyük bir bölümü de isyancılara katılmayı reddetmiştir.

Bakanlar kurulunda Taraki'den sonra ikinci sırada yer alan Hafızullah Amin ise başbakan yardımcısı ve Dışişleri bakanı olmuştu. Aslında Amin, yeni hükümetteki en etkili kişiydi. Taraki'den çok daha genç ve enerjik bir lider olan Amin, gerek orduda gerek polis teşkilatında kilit mevkilere kendi yandaşlarını getirerek daha ilk günden adamarını atamaya başladı. Bununla birlikte, kamuoyuna devrimin büyük lideri olarak Taraki gösteriliyordu. Taraki, kendine çok yakın olarak bilen Hafızullah Amin'e “Şagırdı Vefadar” sadık öğrenci gibi bir lakab vermişti.

1979 Martında Hafızullah Amin ülkenin başbakanı olarak hükümete resmen hakim olurken, devrimin yaşlı lideri Taraki sadece sembolik bir değeri olan Cumhurbaşkanlığıyla yetinmek zorunda kalacaktı. Taraki'nin liderliğindeki hükümetin 11 üyesi “Halkı” ve 10 üyesi “Parçamiydi”. Parçam'ın lideri Babrak Karmal hükümette başbakan yardımcılığı ve Devrimci Konsey başkanı yardımcılığı görevlerini üstlenmişti. Ancak Karmal her iki görevde de uzun süre kalmayacaktı. (Omarzai M 2012: 170).

3.3.2. Taraki'nin İzlediği Dış Politika

Taraki'nin hükümetinin kurulmasından sonra ülkenin yeni liderleri, Afganistan'ın eskiden olduğu gibi tarafsız bir politika uygulayacağını açıkladılar. Cumhurbaşkanı Taraki 6 mayısta yaptığı ilk basın toplantısında, Afganistan'ın tarafsız ve bağımsız bir ülke olduğunu altını çizdikten sonra bütün ülkelere ve bu arada ABD'ye Afganistan'la dostça ilişkiler geliştirme çağrısında bulundu. Taraki ayrıca, lideri olduğu

Afganistan “Demokratik Halk Partisi’nin”, Marksist ve komünist çizgide bir parti olduğu yönündeki iddiaları da yalanladı.

Afgan liderinin bu açıklamaları, dünya başkentlerinde Kabil lehine olumlu bir hava yarattı. Pek çok ülke Afganistan’da kurulan yeni yönetimin komünistten ziyade milliyetçi bir eğilime sahip olduğunu düşünüyordu. Amerikan politikacıları da aynı görüşteydi. Hatta “*New York Times*” gazetesi 5 Mayıs 1978 tarihli sayısında yeni Afgan hükümeti konusunda şöyle yazıyordu: “Bundan on yıl önce komünistlerin herhangi bir yerdeki kazancı Washington için büyük bir kayıp sayılırdı. Ancak daha karmaşık olduğunu kabul ediyor. Afgan komünistleri geleneksel olarak Pekin’den çok Moskova’ya yatkın olmalarına karşın, onların Kremlin’in kuklası olması mümkün görünmüyor”.

Afganistan konusundaki çalışmalarıyla tanınan “Prof. Lois Dupree” de 20 Mayıs 1978 tarihinde “*New York Times*” gazetesine verdiği demeçte, “yeni Afgan hükümetine komünist yakıştırmaları yapılmasının henüz erken ve yersiz olduğunu belirtiyordu”. ABD Dışişleri Bakanlığı ve Kabil’deki ABD büyükelçiliği ilk başlarda yeni Afgan liderlerinin komünist olup olmadıklarından emin değildi. Örneğin, 28 Nisan’da Washington’dan Kabil’deki ABD Büyükelçiliği’ne gönderilen şifreli mesajda, bazı bulgulara göre yeni Afgan liderlerinin solcu ya da İslamcı-milliyetçi olabileceği belirtiliyordu. Ancak büyükelçilik ertesi günü “*Washington Post*” gazetesinde bir Dışişleri yetkilisine dayanılarak yayımlanan, Afgan liderlerinin “Sovyet yanlısı” oldukları yönünde görüşünü reddedecekti. (Noor Mohammad Taraki, THE ROBINSONLIBRARY, <http://www.robinsonlibrary.com/history/asia/afghanistan/taraki.htm#.VAVq7dd5NrI>, 11.07.2014).

Görüldüğü gibi, başlangıçta bütün dünya yeni Afganistan hükümeti konusunda yanılmıştı. Ancak bu yanılma uzun sürmeyecek ve Kabil’deki yeni yönetimin gerçek yüzünü göstermesiyle her şey açığa çıkacaktı. “Prof. Leon B. Poullada”, Afganistan’daki Amerikan diplomatlarının neden yanıldığını şöyle açıklar: “Afganistan’ın yeni liderlerini Amerikan diplomatlarının yıllardan beri tanıdığı konusundaki iddialar, ne yazık ki doğru değil. Bu ülkedeki komünist liderler yıllarca yeraltında faaliyet gösterdiler ve onları tanımak CIA’nın işiydi. Ancak Kabil’deki CIA yetkililerine yerel partileri bırakıp dikkatlerini Sovyet sınırına yoğunlaştırmaları emri

verilmişti". Anlaşıldığı kadarıyla, Amerikalılar Afganistan'daki solcuları pek ciddiye almamıştı. (Galeoti M 1995: 27).

Batı basınındaki olumlu hava ve iyimser görüşlere rağmen, acı gerçek kısa sürede anlaşıldı. Afgan komünistleri gerek sözleri, gerek hareketleriyle komünist olduklarını belli etmeye başladılar. "Afganistan'ın tarafsızlığı, tıpkı Küba'nın tarafsızlığı gibiydi", yani Küba ne kadar tarafsızsa, Afganistan'da o kadar tarafsızdı. İhtilalden üç hafta sonra Afganistan Dışişleri Bakanı Amin, Moskova'da yaptığı açıklamada Afganistan'ın Sovyetler Birliği'ne sıkı dostluk ve kardeşlik bağlarıyla bağlı olduğunu belirtti. Onun bu sözleri, 19 Mayıs 1978 tarihli "*Pravda*" gazetesinde manşetten verildi. Moskova'daki görüşmelerini tamamladıktan sonra Küba'ya giden Amin, orada "Fidel Castro" ve diğer yetkililerle görüştü. Haziran ayında Kabil'de yaptığı bir açıklamada da Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin barışın gerçek savunucuları olduğunu belirtti.

Cumhurbaşkanı Taraki de benzer açıklamalar yaparak Sovyetler Birliği ile ülkesi arasındaki özel ilişkilere dikkat çekti. Afganistan Demoraktik Halk Partisi Tüzüğü'nde, partiinin Marksist Leninist ideoloji benimsediği ve Afganlar ile Sovyetler arasında dostane ilişkiler geliştirmenin, bütün parti üyelerinin aslı görevi olduğunu belirtiyordu. Tüzükten anlaşıldığına göre Afganistan Demokratik Halk Partisi adeta Sovyet Komünist Partisinin bir kopyasıydı. Sovyet Komünist Partisi'ndeki bütün organlar bu partide de vardı. (Tomsen P 2011: 80).

Afganistan hükümetinin Moskova'yla kader birliği yaptığına dair yeni belirtiler de ortaya çıkıyordu. Taraki rejimini ilk olarak Sovyetler Birliği tanımış, onu Sovyet bloku'ndaki öteki ülkeler izlemişti. Afganistan hükümeti Kabil'deki Güney Kore büyükelçiliğini kapattı. Bunun yerine daha önce Kabil'de diplomatik temsilciliği bulunmayan Küba'nın elçilik açma kararını büyük bir coşkuyla karşıladı. Bu arada ülkeye binlerce Sovyet asker ve sivil danışmanları gelmeye başladı. Sovyetler Birliği ile Afganistan arasında sayısız ekonomik anlaşmalar imzalandı ve iki ülke arasında ticaret hacmi artırıldı. 1978 yılının Aralık ayında, yani işgalden tam bir yıl önce, Kabil ile Moskova bir karşılıklı dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği antlaşması imzaladı. Bu anlaşmada iki ülke arasında, Ekonomik, Kültürel, Bilimsel, Teknik, Eğitim, Sağlık,

Basın ve özellikle de Askeri alanda işbirliğinin geliştirmesi öngörülüyordu. Bu antlaşma bundan bir yıl sonra gerçekleşecekti. (B Saray A 1987:198).

Afganistan basınında parti üyelerinden “yoldaş” diye söz ediliyordu. Bu arada Afganistan Bayrağı değiştirilmiş, yerine Sovyetler’inkine benzer “kıızıl bir bayrak benimsenmişti”. Ülkenin neredeyse yeni ismi olarak kabul edilen “Afganistan Demokratik Cumhuriyeti” de bazı komünist ülkelerin ismini çağırıyordu. Tıpkı Sovyet Komünist Partisi gibi, Afganistan “Demokratik Halk Partisi’nin” de genel sekreteri, Politbürosu ve Denetleme Komisyonu vardı. Davud Han’ın yedi yıllık kalkınma planlarını yerini, Sovyet danışmanların yardımıyla hazırlanan beş yıllık planlar almıştı. Afganistan basınında ise Marx, Lenin, sınıf mücadelesi ve dünya proletarya hareketinin zaferi gibi komünist düzene özgü ifadeler göze çarpmaya başlamıştı.¹³ Böylece Taraki rejiminin dört dörtlük bir komünist yönetim olduğu tam anlamıyla ortaya çıkmıştı.

3.3.3. Parçam Parti’sinin Halk Parti’nin Tarafından Yönetiminden Uzaklaştırılması

Demokratik Halk Partisi ile Parçam Partisinin birlikte hareket ederek, Davud Han rejiminin devirmesi ardından kendi aralarında sorun çıkmaya başlamıştı. İki fraksiyon 1977 yılında, yani komünist ihtilalden bir yıl önce birleşmişti. Ama bu Kremlin’in talimatıyla gerçekleşen zoraki bir birleşmeydi. Halk ve Parçam liderleri birbirlerinden o kadar nefret ediyorlardı ki, aralarındaki düşmanlık ihtilalden sonra da sürdü.

¹³ * Proletarya: latince, proles kelimesinden gelir, alt sosyal sınıfı tanımlamak için kullanılan terim bu sınıfa mensup kişilere proleter denir. Toplumsal yer alan sosyal sınıfları tanımlamak için kullanılan bir ifade olan “proleterya” “9.Yüzyılın başlarından itibaren Karl Marx ile birlikte farklı bir anlam kazanmıştır. 19. Yüzyıla kadar halkın alt tabanı için söylenen ve genellikle oğullarına miras olarak bırakabileceği herhangi bir malı bulunmayan insanları tanımlamak için kullanılan proleterya, Marksizm’in kurucusu ünlü ekonomist ve politikacı Karl Marx ile birlikte işçi sınıfıyla ilgili bir kavram hala gelmiştir. Marksizm’in sorunu olan işçi sınıfının sömürülmesiyle ilgili görüşlerinde toplumun emekçi kısmına proleterya diyen Marx, böylece kelimeye çok daha farklı bir anlam yüklemiştir ki günümüzde de “proleterya” kelimesi bu anlamda kullanılmaktadır. İşçi Cephesi, <http://www.iscicephesi.net/sinif-mucadelesi/kavram-atolyesi/222-isci-proleter-kimdir> (09.10.2014).

Eski hükümetin tüm bürokratları hapse atıldıktan sonra artık sıra Parçamilere gelmişti. İhtilalin üzerinde üç dört ay geçmiş, bu arada Halkiler devlete iyice hakim olmuştu. Cumhurbaşkanı Taraki 1978 yazında kabinedeki bütün Parçami bakanları ve yardımcısı Babrak Karmal'ı görevden uzaklaştırdı. Taraki, onları yeni bir ihtilal hazırlığı içinde olmakla suçluyordu. (Tanin Z 2004: 215).

Afganistan Cumhurbaşkanı, rakipleri olan Parçamilerden kurtulmayı kafasına koymuştu. Ancak Kabil'deki Sovyet büyükelçisi “Aleksandar Puzanov'un” araya girmesiyle Parçamilerin ileri gelenleri Kabil'in ünlü hapishanesi Dimezeng yerine yurtdışına gönderildi. Parçamilerin ileri gelenlerinden Babrak Karmal Prag'a Nur Ahmed Nur Washington'a Dr. Anahita Katipzade ise Belgrad'a büyükelçi olarak gönderildi. Dört ay sonra üçü de Kabil'e geri çağırıldı. Parçamiler Kabil'e döndükleri takdirde başlarına geleceklerin farkındaydılar. Bu yüzden ortalıktan kayboldular.

Bu arada Savunma Bakanı General Abdulkadir de hiçbir neden yokken görevden alınarak siyasi muhaliflerin bulunduğu Puli Çarhi Hapishanesi'ne kapatıldı. Ardından Muhammed Aslam Vatancar'ı da o olmadan ihtilal gerçekleştiremezdi onu bile hapse attılar. Çünkü Taraki bunlara güvenmiyordu, Davud'u deviren de bunlardı. Artık General Abdulkadir ile Muhammed Aslam Vatancar bu ikisi darbe yapmak için deneyimli insanlardı. (Oğuz E 2001: 100).

Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarına göre, 1978 Kasımında Puli Çarhi'deki tutukluların sayısı 12,000 kişiye ulaşmış. Oysa hapishanenin kapasitesi bu rakamın yarısıydı. Dünyaca ünlü Amerikan haber dergesi *Times'in* 1 ekim 1979 tarihli sayısında yer alan bir habere göre, Kabil rejimin birkaç ay içinde 30,000 kişiyi hapse atmış 2,000'e yakın kişiyi de idam etmişti.

3.3.4. Taraki'nin Islahat ve Reformları

Nur Muhammed Taraki Parçamilerin iktidardan uzaklaştırılmasından ve hükümet karşıtı bürokrat ve aydınların hapse atılmasından sonra, sıra Afganistan'ı Sovyet tarzı veya Sovyetleştirmeye yönelik reformlara gelmişti. Hükümet Afganistan toplumunun yapısına ve geleneklerine aykırı birçok reform ilan etti. Afgan komünistleri ne pahasına olursa olsun reformları uygulamakta kararlıydı. Nitekim Cumhurbaşkanı Taraki, 9 Haziran 1978'de Hamburg'da yayımlanan “*Die Zeit*” gazetesine verdiği bir

demeçte bunu açıkça vurgulamıştı: *“Halk ya ikna olduğu için ya da cezalandırılma korkusundan bizim dediklerimizi yapacaktır. Refomlar aceleye getirmek istemiyoruz, aksine adım adım uygulayacağız. Ama bunları belli bir dercede güç kullanmadan uygulamanın zor olacağını da belirtmeliyim”*. (Alif H 2011: 66).

Taraki sözünü ettiği gücü fazlasıyla kullandı. Aceleye getirmeyeceğiz dediği reformları bir anda yürürlüğe koymak için ne gerekiyorsa yaptı. Kabil rejiminin büyük bir tantanayla açıklayıp ve yürürlüğe koyduğu reformların başında “Taksimati Arazi” arazilerin paylaştırılması adıyla bilinen toprak reformu geliyordu. Buna göre, zenginlerin ve büyük toprak ağalarının arazileri ellerinden alınıp fakir çiftçi ve köylülere verilecekti. Taraki’nin bu kararının 1978 Kasımında yürürlüğe girmesinden sonra toprak reformuna başlandı. Reformları uygulamak için ülkenin dört bir yanına dağılan genç Halkiler, zenginlerin topraklarını zorla ellerinden alıp fakir çiftçilere dağıtmaya başladılar.

Toprak reformu sırasında çiftçiler iki arada kalmıştı. Komünistler onları zenginlerin arazilerini almaya zorluyor, reddettikleri takdirde hapse atmakla tehdit ediyordu. Zenginlerin arazilerini aldıklarında ise halkın büyük tepkisiyle karşılaşılıyor ve dışlanıyorlardı. Bu yüzden birçok çiftçi hükümetin baskısından kurtulmak için, gizlice zenginlerin rızasını da alarak, arazileri kağıt üzerinde kabul etmiş, ancak hiçbir zaman o araziye adım atmamış, ilk fırsatta da mülkü sahibine iade etmişti. (Ulusbaş F 2005: 50).

Afganistan’da kırsal bölgelerde halk ile merkezi hükümet arasındaki ilişkileri yerel ağalar ve aşiret reisleri yürütür. Afgan toplumu sosyal statü ve sınıf göre değil, etnik, yapı, boy ve aşirete bağlılık esasına göre düzenlenmiştir. Yerel ağalar kendi aşiretlerini merkez hükümet de dahil her türlü dış güce karşı korumakla yükümlüdürler. Her türlü anlaşmazlık ağalar tarafından çözülür. Mahkemelere başvuran anlaşmazlıklar çok seyrek görülürdü.

Cumhurbaşkanı Taraki 17 ekim 1978’de ülkede başlık parasını kaldırdığını açıkladı. Buna göre, evlenmek isteyen gençler başlık parası olarak kızın ailesine sadece 300 Afagni verecekti. O sırada ortalama başlık parasının 50-60,000 Afgani arasında değişiyordu. Zengin ailelere mensup olan kızları fakir gençlerle zorla evlendiriyorlardı. Bunların hepsini silah gücüyle yapıp, halkı rencide ediyorlardı. (Alif H 2011). 165).

3.4. Hafizullah Amin'in İktidara Gelmesi

Afganistan'da 1978 Nisan'ında gerçekleştirilen komünist ihtilalle Demoratik Halk Partisi iktidara geldiğinde, buna en çok sevinen Sovyetler Birliği olmuştu. Kremlin 40 yıllık düşündüğü nihayet gerçekleşmişti. Yeni Afganistan hükümetini ilk tanıyan da Sovyetler Birliği'ydi. Moskova sadece yeni hükümeti tanımakla kalmadı, aynı zamanda Kabil'deki yeni yönetime her türlü yardıma hazır olduğunu da açıkladı. (Misdaq N 2006: 125).

Sovyetler ilk iş olarak Afganistan'la al acele bir sürü anlaşma imzaladılar. Moskova ile Kabil arasında imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşması çerçevesinde, Afganistan'a binlerce Sovyet danışmanı ve teknisyeni gönderildi. Sovyet vatandaşları kısa sürede Afganistan'daki kilit mevkilere yerleştiler. Ancak yine de Kabil rejiminin davranışları Moskova'nın hoşuna gitmiyordu. Taraki hükümetinin uygulama ve hataları, halkı isyana sürüklemişti. Devlet işlerinde hiçbir deneyimi olmayan Afgan komünistleri. Ülkenin koşullarını dikkate almadan Afganistan'ı bir gecede Sovyetleştirmeye çalışmışlardı. Komünistlerin reformları silah gücüyle uygulamaya kalkışması, halkın büyük tepkisiyle karşılaşmış ve ülkenin dört bir köşesinde isyanlar patlak vermişti.

Oysa Kremlin'in istediği bu değildi. Moskova, Afganistan'ı Sovyetleştirme programını acele edilmeden, aşama aşama hayata geçirilmesini istiyordu. Sovyetler Birliği 1940'lı yıllarda ve daha sonra doğu Avrupa ülkelerini işgal ettiğinde, halkın tepkisini çekmekten özellikle kaçınmış ve kendi komünist emellerini süslü laflar altında yaymaya çalışmıştı. Moskova, doğu Avrupa'da işgalin ilk yıllarında herhangi bir reform hareketine girişmemiş, aksine kiliseye, dini kurumlara ve halkın geleneklerine saygı göstermişti. Kremlin'in rehberliği altında Doğu Avrupa komünistleri de aynı şekilde işçi sendikaları, gençlik dernekleri ve kadın örgütleri vasıtasıyla geliştirmeye çalışmışlardı. Bütün bunların amacı, komünistleri ülkeyi iyice kontrol altına alana kadar halkın muhalefetini ortadan kaldırmak veya en aza indirmektir.

Moskova Afganistan komünistlerinin de bu yolu takip etmesini istiyor, Kabil rejimi ise her şeyi bir anda yapmaya kalkışıyordu. Bu yüzden de ülkenin dört bir yanında ayaklanmalar başlamıştı. Moskova, ayaklanmalar bu hızla yayılmaya devam ederse, ülkenin Müslüman köktendincilerin eline geçeceğinden korkuyordu. Oysa Kremlin bunu istemiyordu. Ayrıca "kazanılan" bir ülkenin kaybedilmesi Brejnev

Doktrinine aykırıydı ve bu Sovyetler Birliği'nin dünyadaki prestijini sıfıra indirirdi. Bu yüzden Kremlin Afganistan'daki yönetimi değiştirmeye karar verdi.

Sovyetler Afganistan'da asıl iktidarın Cumhurbaşkanı Taraki'nin değil, Başbakan Hafızullah Amin'in elinde olduğunu farkındaydılar. Devrimin "Yaşlı lideri" Taraki, sembolik bir Cumhurbaşkanı olmaktan başka birşey değildi. Ama Hafızullah Amin ise genç, güçlü ve enerjik bir liderdi. Ayrıca ordu ve Afganistan polis teşkilatı "SARANDOY" da çok sayıda taraftarı vardı. (Oğuz E 2001: 131).

Kremlin 1978 yazında Amin'i devirmek için hazırlıklara başladı. CIA bunu çoktan haber almıştı. Nitekim Kabil'deki ABD Büyükelçiliği 11 ağustos 1978 tarihinde Washington'a şifreli bir mesaj göndererek Afganistan bakanlar kurulundaki Amin karşıtı bakanların bir ihtilal hazırlığı içinde olduğunu bildirdi. Mesaja göre ihtilali Peştun olmayan bakanların çoğu destekliyordu. Ancak Amin olup biten her şeyden haberdar olmasa da genel olarak durumun farkındaydı. Bu yüzden de çok tedbirli hareket ediyordu.

Ağustos ayı sonunda Amin'e karşı olan Halkilerden bir grup, başbakanı ülkede hanedan yönetimi kurmakla suçlayan bir mektupta şu görüşlere yer verilmişti:

Hafızullah Amin, kardeşi Abdullah Amin'i ülkenin kuzey illerine genel vali tayin ederek tüm yetkilerin sadece kendi elinde olduğunu gösterdi. Bütün akrabalarını ve yakın dostlarını önemli mevkilere getirdi. Örneğin, Amin'in, yeğeni ve damadı Dışişleri Bakan yardımcılığına atanarak, bir başka akrabası Kabil'in il trafik müdürü oldu. Bu kimseler halkın parasını çalıyorlardı. (Omarzai M 2012: 180).

Amin'in davranışları ve kurduğu hanedan yönetimi Afganistan Demokratik Halk Partisi için büyük bir utançtır. Amin'in davranışları konusunda Genel Sekreter Taraki'yi birkaç kez uyarmamıza rağmen, Yoldaş Taraki, bize üzülerek tüm yetkilerin Amin'in elinde olduğunu, kendisinin hiçbir şey yapamayacağını belirtti. Bu yüzden, Amin hanedanına son vermek için, tüm Halkı yoldaşların el ele vermesi gerekmektedir. Hafızullah Amin yukardaki mektupta belirtildiği gibi gerçekten de hanedan yönetimi kurmuştu. Kilit mevkilere atanan Amin'in akrabaları, adeta birer küçük hükümdar gibi hareket ediyordu. Bu, Amin'in ağabisi Abdullah Amin için özellikle geçerliydi. (History In An Hour, History For Busy People, <http://www.historyinanehour.com/2012/08/03/harbour-of-hope/> , 20.06.2014).

3.4.1. Sovyetler'in Amin'i Devirme Planları ve Taraki'nin Ölümü

Nur Muhammed Taraki Komünist Afganistan'ın Cumhurbaşkanı olarak 1978 Eylül ayı başlarında "Tarafsız Ülkeler Topluluğu" Konferans'ına katılmak için Küba'ya gitmişti. Bu, Taraki'nin Cumhurbaşkanı olarak yaptığı ilk ve son yurtdışı gezisi olacaktı. Afganistan Cumhurbaşkanı 10 Eylül günü Hava'dan Kabil'e geri dönerken Moskova'ya uğrayarak Brejnev'le görüştü. Brejnev için bu durum Amin'in konusunu görüşmek için iyi bir fırsattı. Brejnev görüşmede Amin'in uygulamalarını ağır sözlerle eleştirdikten sonra onun görevden alınmasını istediğini söyleyince, Taraki kendi çaresizliğini ortaya koyan şu cevabi verdi: *"Tüm yetkiler Amin'in elinde, ayrıca Ordu ve Polis teşkilatında çok sayıda taraftarı var. Bu yüzden kendi başıma bu işi halletmem mümkün değil"*.

Cumhurbaşkanı Nur Muhammed Taraki söylediklerinde haklıydı. Amin'in her yerde gözü kullağı vardı. Hatta Taraki'nin adamları arasında bile gizli dostları vardı. Örneğin bu konuşmayı dinleyen Taraki'nin Emir Subayı Binbaşı "Seyid Davud Turan" ve Dışişleri Bakanı "Şah Veli" de Amin'in gizli dostlarıydı.

Brejnev Taraki'yle görüşmesinde Kabile'deki Sovyet Büyükelçisi "Aleksandır Puzanov'un" Amin'in devrilmesine yardım edeceğini söyledi ve bu işi bir an önce halletmesini istedi. Brejnev Taraki'yi havaalanına kadar uğurladı. Ertesi günkü "pravda" gazetesinde, Brejnev ile Taraki'nin Moskova Havaalanı'nda vedalaşırken çekilmiş resimleri yayımlandı. Brejnev Taraki'ye iyi yolculuklar dilerken, her ikisi de Taraki'nin başına geleceklerden habersizdi. (Huseyin B 2009: 10).

11 eylül günü Kabil Radyosu, ülkesine dönen Afgan halkının büyük lideri Yoldaş Taraki'yi, başta sadık öğrencileri olmak üzere binlerce vatandaş karşıladığı şeklinde haber verdi. Kabil Televizyonu da Taraki'nin döndüğünü çok coşkulu bir şekilde gerçekleştğini yayınladı. (Alif H 2011: 168). Ancak birkaç gün sonra Taraki birden gözden kayboldu. Devlet dairelerine ve okullara asılan on binlerce resimleri de indirildi.

Kabil Radyosu artık Cumhurbaşkanı Taraki'nin adını anmaz olmuştu. Afganistan halkı merak içindeydi. Kabil'deki bakanlıklar ise ciddi olaylar yaşıyordu. Perde arakasında yeni bir iktidar mücadelesi başlamıştı. Taraki'nin planını önceden

haber alan Başbakan Hafızullah Amin, ilk olarak Cumhurbaşkanıya yakınlığıyla tanınan üç bakanı ve gizli polis şefini, yani içişler bakanı Aslam vatancar, Sınır Güvenliği bakanı, Ulaştırma Bakanı ve Afgan Milli İstihbarat Teşkilatı AGSA'nın bakanlarının hepsini görevden aldı. Amin'in neden bu dört kişiyi görevden uzaklaştırdığını anlamak için çok düşünmek gerekmiyordu. Çünkü onlar sadece Taraki yandaşları olmakla kalmıyor, aynı zamanda başbakanı devirmekte önemli rol oynayacak kilit mevkileri ellerinde tutuyordu. Ayrıca bu insanlar Milli İstihbarat Bakanı hariç diğerleri, Davud Han'ın devrilmesinde önemli rol almışlardı. Amin, Taraki yanlısı bu dört kişiyi görevden uzaklaştırmakla silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı üzerindeki kontrolünü artırmış, böylece Taraki'nin kendisini devirmesini imkansız hale getirmişti. Bunların görevden alındıktan sonra hepsi Kabil'deki Sovyet büyükelçiliğine sığındılar. (Şabaka-I İtlah Rasan I Umumi, Hafızullah Amin, <http://www.afghanpaper.com/info/saran%20siası/hafizolahamin.htm>, 22.07.2014).

14 Eylül günü Cumhurbaşkanı Taraki bazı konuları görüşmek üzere başbakanı "Hanei Halk"a "Halkevi" çağırdı. Amin kendisine karşı bir tuzak kurulduğunun farkındaydı. Bu yüzden Taraki'ye gelemeyeceğini söyledi. Ancak araya Sovyet büyükelçisi Puzanov girip güvende olacağına dair şahsen güvence verince, Amin köşke çıkmaya karar verdi.

Başbakan Amin ağır silahlı adamlarıyla köşke geldi. Taraki başbakanı tuzağa düşürmek için tertibat almıştı. Başbakanı köşkün kapısında Taraki'ni yaveri, Binbaşı Seyid Davud Tarun karşıladı. Amin adamlarıyla birlikte köşkün merdivenlerini çıkmaya başlayınca, önceden pusu almış olan Taraki'nin adamları ateş açmaya başladı. İki grup arasında çatışma başlayınca Amin'in adamları kurtararak kapıdan çıktığında arabaların lastiklerinin indirildiğini gördüler. Amin'in gizli dostu, başbakana önceden köşkteki korumaların nerelere yerleştirildiğini haber vermişti. Bu yüzden Amin hazırlıklıydı. Dolayısıyla çatışmada adamları fazla kayıp vermedi. Amin adamlarıyla birlikte köşkteki öteki arabaları binerek kendi ofisine geldi ve hızla "Demokratik Halk Partisi" Merkez Komitesi'ni toplayarak olup bitenleri anlattı. Merkez komite üyelerinin çoğu Amin taraftarıydı. Komite oybirliğiyle Taraki'nin görevden alınmasını, yerine Amin'in Cumhurbaşkanlığına getirilmesini kararlaştırdı. (Omarzai M 2012: 185).

Aynı gün “Hanei Halk”ın telefonları kesildi. Böylece Cumhurbaşkanı Taraki’nin dış dünya ile bağlantısı kopmuş oldu. Daha sonra Amin, kalabalık bir grupla köşkü basarak, Taraki’yi tutukladı. Başbakan Amin Köşkte bir sürprizle de karşılaşmıştı. Kendisine güvende olacağına dair söz veren Sovyet Büyükelçisi “Puzanov” da olay günü ordaydı. Anlaşılan bu tuzağı Taraki ile Puzanov birlikte hazırlamıştı. Kabil Radyosu Devrim Konseyi’nin bildirisini yayınladı. Bildiride, Yoldaş Taraki’nin sağlık durumunun iyi olmadığı gerekçesiyle görevlerinden uzak durmasını istedi, tüm görev ve yetkilerini Başbakan Amin’in devraldığı belirtiliyordu. (Mihrin N 2012: 3).

Hafızullah Amin ülkenin yeni Cumhurbaşkanı olarak 25 Eylül günü ilk basın toplantısını düzenledi. Toplantıdan sonra gazetecilerden biri Amin’e, eski Cumhurbaşkanı Taraki’nin hastalığının ne olduğunu sorunca, Amin “Bilmiyorum ben doktor değilim, bunu doktorlara sorunun cevabını verdi”. Amin bu sözleriyle komik duruma düştüğünün farkındaydı. Ancak bir kere ağzından çıkmıştı. araki olayına bakılırsa, devrik cumhurbaşkanı 12 Eylül den beri hapisteydi.

8 Ekim’de Amin’in dört adamı Taraki’nin yanına gelerek, Halka Karşı İşlediği Suçları “ittiraf eden bir belgeyi imzalamasını istedi. Ancak devrimin yaşlı insanı direniyordu. Bunun üzerine Amin’in adamları Taraki’yi yastıkla boğarak Nisan Devrimi’nin büyük liderini, Yoldaş Lenin’in yanına gönderdiler”. Taraki’nin mezarı aslında iki gün öncesinden hazırlanmıştı. Taraki’yi öldüren Amin yanlısı subaylardan Candan, 1979 aralığında Babrak Karma’nın iktidara gelmesinden sonra tutuklandı ve büyük lideri karanlık bir gecede yastıkla boğarak öldürüldüğünü başka bir subay ile birlikte itiraf etti. Afgan basını 9 Ekimde Savr inkılabı’nın büyük lideri yoldaş Taraki’nin yakalandığı hastalıktan kurtulmayıp öldüğünü duyurdu. Böylece Amin ile Taraki arasındaki iktidar mücadelesi Amin’in mutlak zaferiyle sonuçlandı. Amin’i devirme girişimine Sovyet Büyükelçisi Puzanov’un karışması, Kabil’ ile Moskova arasındaki ilişkilerin soğumasına neden oldu. Amin’in artık Puzanov’u zerre kadar güveni kalmamıştı. (Mihrin N 2009: 2).

Cumhurbaşkanı Amin ilk olarak Puzanov’un Sovyet büyükelçiliği’nde sakladığı Taraki yanlısı dört kişiyi kendisine teslim etmesini istedi Puzanov ise büyük bir yalanla “elçilikte kimseyi saklamadığını, ayrıca Amin’in sözünü ettiği kişilerin nerde olduklarını bilmediğini söyledi”. Afganistan Cumhurbaşkanı, Puzanov’dan kurtulması

gerektiğini farkındaydı. Vakit geçirmeden Moskova'dan Puzanov'u geri çekmesini istedi. Kremlin, Amin'in isteğini bir az gecikmeyle de olsa yerine getirdi. Puzanov geri çağrıldı, onun yerine "Fikriyat Ahmedoviç Tabeyov", Kabil'e büyükelçi olarak gönderildi.

Kabil ile Moskova arasındaki soğukluk bazı olaylarda açıkça kendini hissettirmişti. Örneğin, Ekim ayında Hindistan'dan ülkesine dönen Sovyet Başbakanı, Afgan hava sahasından geçerek her zaman yaptığının aksine Kabil'e uğramadı, Amin'e selam mesajı da göndermemişti. Aynı şekilde daha önce hiçbir toplantıyı kaçırmayan Puzanov, Kabil'deki bir parti eğitim merkezinin açılışına katılmadı. En önemlisi de Afganistan Dışişleri Bakanı Şah Veli, Kabil'deki komünist büyükelçilere yaptığı toplantıda Puzanov'u ağır bir dille suçladı. Kırmızı Toprak Websitesi, <http://bilalislam.tr.gg/AFGAN%26%23304%3BSTAN-SAVA%26%23350%3BI.htm>, 10.07.2014). Moskova kızgındı, çünkü Amin'i devirme planı istediği gibi olmamıştı. Amin Moskova Havaalanı'nda Brejnev ile Taraki'nin el ele tutuştuğu fotoğrafları bütün dünya gördükten kısa bir süre sonra Taraki'yi devirip Sovyet liderini utandırmıştı. Bu kadar yetmezmiş gibi herkesin önünde Puzanov'u, dolayısıyla Kremlin'i ağır sözlerle suçlamıştı.

3.4.2. Moskova İle Kabil Gerginleşmesi ve Hafızullah Amin'in sığınmaya yer Araması

Afganistan Cumhurbaşkanı Amin, davranışlarıyla Moskova'yı kızdırdığının farkındaydı. Zor durumda olan Amin, Sovyetler'e olan bağımlılığını azaltmak için Amerika'ya yakınlaşmaya karar verdi. Kabil'deki ABD büyükelçisi "J.Bruce Armstutz'u" makamına çağırarak Washington'la ilişkilerini geliştirmek istediğini söyledi. Ancak Armstutz, Amin'in bu sözlerini pek ciddiye almadı. Çünkü bunlar Amin'in kullandığı standart klişelerdi. Bununla birlikte Taraki'nin devrilmesinden sonra Amin, bu çağrısını birkaç kez daha tekrarlayınca, ABD Dışişleri Bakanlığı ilgilenmeye başladı.

ABD danışmanı Armstut 27 Ekim'de tekrar Amin'i görmeye gitti. Afganistan Cumhurbaşkanı Amerikalı diplomata gayet sıcak davrandı ve ilişkileri geliştirmek istediğini vurguladı. Bunun üzerine Washington Kabil'e birkaç küçük jest yapmaya

karar verdi. İlk iş olarak Afganistan Havayolları “ARIANA”ya bir yolcu uçağı hediye edildi ve daha sonra da Afganistan’ın acil ihtiyacını karşılamak için Kabil’e 200 ton buğday gönderilmek için hazırlandı.(Omarzai M 2012: 188).

Ancak bu jestler hiçbir işe yaramadı. Armustutz ABD’deyken, yardımcısı “K. Blood” 28 Ekim’de tekrar Amin’i görmeye gitti. Afgan lideri yine eski sözlerini tekrarladı. Fakat ilişkileri iyileştirmek için hiçbir somut öneride bulunmadı. Örneğin Afgan-Amerikan ilişkilerini gölgeyen sorunlar konusunda, yani tüm dış siyaset meselelerinde Afganistan’ın Sovyetler Birliği’nin yanında yer alması, Kabil’deki ABD büyükelçiliğinde diplomat sayısının en aza indirilmesi ve nihayet Afganistan’da on binlerce rejim muhaliflerinin idam edilmesi konularında herhangi bir tutum değişikliği önermedi.

Hafızullah Amin ABD’nin kendisine yardım emteyeceğini düşünmüş olmalı ki, somut bir öneride bulunmadı. En iyisi, Afganistan’ı yönetecek en iyi liderin kendisi olduğu konusunda yine Sovyetler’i ikna etmeliydi. Ayrıca Washington’a temasda bulunmaya devam ederse Kremlin’i daha da kızdıracağından korkuyordu. Nasıl olsa ABD gerektiğinde imdadına yetişemeyecekti. Bu nedenle durup dururken Kremlin’i daha da kızdırıp kendisine tehlikeye atmanın hiçbir anlamı yoktu.

ABD için de aynı şeyler geçerliydi. ABD’nin çıkarlarına zarar vermek için yıllarca uğraşan, on binlerce insanın kanına giren komünist bir lidere yardım etmek Washington’a hiçbir şey kazandırmayacaktı. Kaldı ki Amin, ilişkileri geliştirmek için hiçbir somut öneride bulunmamış, hatta ABD Büyükelçisi “Adolph Dubs’ın” öldürülmesi konusundaki ihmalini de kabul etmemişti. (Andishmand M 2005: 38). Ne Amin ne de Kabil’deki Amerikan diplomatları birkaç hafta sonra olacakların farkındalardı. ABD Dışişleri Bakanlığı da uydu fotoğraflarıyla Sovyetler’in kuzeyde Afganistan sınırına asker yığdığını öğrendiği halde, nedense bunu Kabil’deki diplomatlarına bildirme gereği duymamıştı. Böylece 1979 sonbaharında Afgan-Amerikan görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu arada Sovyetler Birliği işgal hazırlıklarına başlamışlardı. Kremlin, Amin’i asker müdahale dışında küçük çaplı bir operasyonla veya başka bir şekilde deviremeyeceğinin farkındaydı. Çünkü Amin’in Ordu ve Polis teşkilatında çok sayıda taraftarı vardı. Kremlin işgal hazırlıkları tamamlanana kadar, Amin’le iyi geçinecek ve

hiçbir şey olmamış gibi davranacaktı. Bu amaçla Brejnev’le Kosigin, Amin’e Cumhurbaşkanı olması dolayısıyla tebrik mesajlar gönderip gönülden desteklediklerini belirttiler. Sovyet liderleri ayrıca Afganistan’a 67 milyon dolar tutarında ek askeri yardım vermeyi ve Afgan istihbarat teşkilatını daha da güçlendirmek gerçekte ise onu içten çökertmek ve böylece Amin’i devrilmesini daha da kolaylaştırmak için KGB uzmanları göndermeyi önerdiler.

Görünüşe göre her şey normaldi. Örneğin 27 Ekim’de Afgan- Sovyet ekonomik komisyonu Moskova’da toplandı. Başka alanlarda da iki taraf arasında görüşmeler olup, Sovyetler hiçbir şey yokmuş gibi davranıyorlardı. Fakat Cumhurbaşkanı Amin’in içi yine de rahat değildi. Herhangi bir suikast veya baskına karşı ikametgahını sürekli değiştiriyordu. Amin 28 Ekim’de Amerikan diplomatı “Archer K. Blood’la” son görüşmesinde,“sanki yakında başına gelecekleri sezmiş gibi pek uzun yaşayamayacağını söylemişti”. (K Han A 2011: 57-60).

Afgan lideri herhangi bir tehlikeye karşı son derece hazırlıklıydı. Ordu komutanlarını ve polis şeflerini çağırarak, kendisine olan sadakat ve bağlılığını tazeletmişti. (Panjshiri D 2006: 189). Amin bir taraftan olası bir darbeye karşı tüm önlemleri alırken, öte yandan Moskova’nın gözüne şirin görünmek için birtakım girişimlerde de bulundu. Örneğin Kremlin’in istediği gibi, güç tabanı genişletmek için bir çok yeni örgüt kurdu. Bunlardan biri de kuruluşu Afgan basını tarafından büyük bir tantanayla duyurulan Devrimi Savunma Konseyi’ydi. Bu arada çok sayıda subay, Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin en yüksek karar organı olan “Politbüro” üyeliğine kabul edildi. Ayrıca kadın ve gençlik dernekleri kuruldu.

Devlet güdümlü Afgan din konseyi ilk toplantısında Cumhurbaşkanı Amin’i oy birliğiyle “Ulema” yani büyük Emir ilan etti. Böylece Amin güya dini liderlerin de desteğini arkasına almış oldu. Ayrıca genel af ilan edildi ve Taraki döneminde bizzat Amin’in emriyle tutuklanmış olan binlerce kişi serbest bırakıldı. Ancak çok geçmeden serbest bırakılan her kişiye karşı en az bir veya iki kişi hapse atıldı. Böylece Kabil’in hapishaneleri tekrar doldu.(Omarzai M 2012: 189).

Afganistan Cumhurbaşkanı sık sık radyo ve televizyona çıkarak artık kimsenin yargılanmadan, suçsuz yere hapse atılmayacağını söylüyordu. Buna göre, hiç kimseye dini inançlarının tersine hareket etmesi için baskı yapılmayacak, herkes düşüncelerinde

özgür olacaktı. Tıpkı Taraki gibi Amin de herkese yiyecek, giyecek ve ev vereceğini bildiriyordu. Fakat Afganistan halkının bu tür boş laflara karnı toktu. Amin'in sözleri, sadece halkın onu iyi niyetli ve iyi birisi olduğunu düşündürmektir. Oysa herkes Afganistan'ın kan gölüne çevirilmesinin baş sorumlusunun Amin olduğunu biliyordu. (Panjshiri D 2006: 190).

Bu arada Sovyetler işgal hazırlıklarının sonuna gelmişti. Kremlin'e göre Amin artık bitmiş biriydi. Çünkü bütün çabalarına rağmen ülkedeki kontrolünü kaybediyordu. Ayrıca Amin Sovyetlerin istediği gibi bir lider değildi, fazla milliyetçiydi. (Panjshiri D 2006: 193). İşgal hazırlıkları belli bir aşamaya geldikten sonra, Brejnev Amin'den Sovyet ordusunu ülkesine resmen davet etmesini istedi, ama Afganistan Cumhurbaşkanı buna yanaşmadı. Brejnev bu şekilde Sovyet işgaline yasal bir dayanak oluşturmak istiyordu. Hafızullah Amin 1978 Ekim'inde Amerikalı bir diplomatla yaptığı görüşmede, *"Eğer Brejnev Afganistan'ın bağımsızlığına karşı herhangi bir şey yapmamı isterse karşı koymak için can bile veririm"* demişti. Bu da zaten Amin'in baskı altında olduğunu gösteriyordu. Yoksa durup dururken böyle bir söz söylemezdi.

Amin, Sovyetlerin Afganistan sınırına asker yığdığını haber almıştı ve günlerinin sayılı olduğunu farkındaydı. Son çare olarak Pakistan'a başvurdu. *"Washington Post"* gazetesinin 14 Şubat 1980'de *"Indiana Express"* gazetesine dayanarak verdiği habere göre Hafızullah Amin Aralık ayının ilk günlerinde acil görüşme talebiyle Pakistan Devlet Başkanı Ziya ül Hak'a üs üste birkaç mesaj göndermişti. Gazetenin yazdığına göre Ziya ül Hak, Amin'in görüşme isteği konusunda şöyle diyordu: *"Bilinen nedenlerden dolayı Amin'le görüşmeye gidemezdim. Dış sorunlar danışmanım Ağa Şahi'ye Kabil'e gidip Amin'in mesajını almasını istedim. Onun gideceği gün hava sisliydi ve uçak yolculuğuna müsait değildi. Havaalar düzeldiğinde ise artık çok geçti. Çünkü Sovyetler gelmişti"*.

Amin'in, Ziya'dan ne istediği belli değildi. Ziya'nın da ona verebileceği fazla bir şey yoktu. Amin büyük bir ihtimalle tek bir iyilik istiyordu, kendisi ve ailesi için siyasi bir sığınma. Ancak Pakistan liderinin bunu bile yapmak isteyeceği kesin değildi. Amin için artık her şey bitmişti. Pek uzun yaşayamayacağı konusundaki sezgilerinde haklıydı. Brejnev'i kızdırmasının cezasını hayatıyla ödeyecekti. (K Han A 2011: 55).

3.5. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da olan Darbelerdeki Etkisi

Afganistan'da olan darbelerin tamamına Sovyetler Birliği'nin müdahil olmaması veya parmağının olmadığını söylemek doğru olmaz. Kremlin Afganistan'da yaşanan darbelerin tamamından haberdar olması şaşırtıcı bir durum değil, hatta Sovyetler Birliği'nin talimatına göre darbelerin gerçekleştiğini söylemekte yanlış olmaz. Afganistan'da Kraliyet dönemine son verilmesinden, Muhammed Davud Han'ın katledilmesi, Taraki'nin Amin'i ortadan kaldırmasına ve son olarak da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline kadar Sovyetler Afganistan'ı içişlerine hep müdahalede bulunmuştur.

Örnek-1:

3.5.1. Sovyetlerin Zahir Şah'a Yapılan Darbedeki Etkisi

Zahir Şah Döneminde, komünizme gönül vermiş olsun ya da olmasın, yurtdışına eğitim görmüş genç Afgan subaylarının tamamı bu görüşte birleşiyordu. Kral Muhammed Zahir Şah Sovyetler Birliği ve öteki Doğu Bloku ülkelerinde eğitim görmüş subaylara şüpheyle bakıyor ve onların yüksek mevkilere gelmesine izin vermiyordu. Bu durum, ülkede devrim yapma arzusuyla yanıp tutuşan genç subayların rencide ediyordu. Bu yüzden çoğu krala karşıydı. Bu subayların 1973 ve 1978 yıllarındaki ihtilallerde kilit rol oynamaları tesadüf olmayacaktı. (Oğuz E 2001: 86).

Daud Han ordu içindeki yandaşlarıyla görüştüktan sonra Kralı devirmeye karar verdi ve uygun zamanı bekliyordu. Afgan ordusundaki solcu subaylar Davud Han'ı destekliyorlardı, çünkü çoğu subayların Davud Han'ın başbakanlık yaptığı dönemde bizzat Davud'un girişimiyle eğitim için Sovyetler Birliği'ne gönderilmişti. Solcu subaylar mevcut kralık yönetiminden memnun değildi. Subayların Davud'u desteklemesinin birçok nedeni vardı. Davud Başkanlığı döneminde Sovyetler Birliği ile çok yakın ilişkiler kurmuş, ayrıca Sovyetler Birliği'nden modern silahlar alarak orduyu güçlendirmişti. Sovyetler Birliği ile Afganistan arasındaki ikili ilişkiler Muhammed Davud Han'ın başbakanlık yaptığı dönemde canlanmıştı, Sovyetler bu yüzden kremlin'in Davud Han'a yönelik bir yakın olduğu için de Davud'u iktidara gelmesine destek olmuşlardı. (Pirzada Gaznevi A 2010: 288).

Sovyetler Birliği Davud Han'ı iktidara gelmesine kadar geçen süre içerisinde desteklemiş; Cumhurbaşkanı olmasının ardından Sovyetler ile olan ilişkileri durgun hala gelmişti, Davud Han Kremlin'in talimatını dinlemiyordu. Afganistan'da Kremlin talimatına göre hareket eden Halk ve Parçam partilerinin de yönetimden uzaklaştırılması, Brejnev'i kızdırmıştı. (Oğuz E 2001: 96). Sovyetler Birliği güney sınırlarının güvenliği için büyük bir tehlike oluşturacağını düşünüyordu. (Oğuz E 2001: 101).

Kremlin'in kanaatine göre Davud Han Sovyet yanlısı olmayan ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek istiyordu, özellikle Pakistan ve İran'la, olan ilişkileri Kremlin için bir tehlike arz ediyordu.¹⁴ Bu yüzden hiç vakit kaybetmeden Davud Han'dan kurtulmak gerekir dşncesindeydiler. Kremlin'de olan Davud Han'la Brejnev arasındaki tartışmadan sonra Davud kendi iktidarına son vermişti, Brejnev'e karşı gelip kendi evine onu rezil edip Davud Han kendi ölüm fermanına imza atmıştı.

rnek-2:

3.5.2. Sovyetler Birliği'nin Halk ve Parçam Partilerinin Birleştirilmesi ve Davud Han'ın Katledilmesi'ndeki Etkisi

Sovyetler Birliği, 1965 yılında kurulduktan kısa bir süre sonra Halk ve Parçam olmak üzere iki fraksiyona bölünen Komünist Afganistan Demokratik Halk Partisini, 1977 yılında yeniden birleştirdi. Aslında bu, zoraki bir birleşmeydi. Çünkü bu iki parti liderleri birbirinden o kadar nefret ediyorlardı ki, karşı karşıya geldikleri zaman birbirini öldürmek istiyorlardı. Ama kendi kişisel husmetlerini Kremlin talimatı ile bir kenara bırakarak Davud Han'ı devirmek için gerekli hazırlıkları tamamladılar. (Pirzada Gaznevi A 2010: 289). Halk ve Parçam partileri birleştikten sonra aynen verilen talimata göre hükümeti devirme hazırlıklarına başlamışlardı.

7 Nisan Darbesiyle ilgili anlatılması gereken gerçeklerden biri, hiç kuşkusuz bu eylemin, Sovyetler'in bilgisi dahilinde, onların teşvik ve desteğiyle gerçekleştirilmiş olduğudur, Davud Han'ın iktidarı döneminde Afganistan'da 3,000 kadar Sovyet danışmanı bulunuyordu. Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş Afganistanlı subaylarının

¹⁴ Pakistan ile İran Batı yanlısı "ABD" lkeler olduğu için Sovyetler Birliği, Afganistan'ı bu ülkelerle iyi ilişkiler sürdürmesini istemiyordu. Farhang, s. 366.

çoğu da KGB adına çalışıyordu. Ayrıca Babrak Karmal ve öteki Parçami liderler, Kabil'deki Sovyet Büyükelçiliği'yle düzenli temas içindeydi. Bu durumda Sovyetlerin darbeden haberdar olmaması mümkün değildi. Kaldi ki, Afganistan'daki Sovyet danışmanlarından birçoğunun darbe günü solcu Afgan subaylarına katılıp onlara taktikler vermesi, Kremlin'in bu olaydaki rolünü açıkça kanıtlar. Ancak şunu da vurgulamak gerekir ki, darbeye herhangi bir Sovyet askeri birliği katılmamış, ama bazı kaynaklara göre Sovyet askerlerinin de olaya dahil olduğu belirtiliyor. (Oğuz E 2001: 96).

Örnek-3:

3.5.3. Sovyetlerin Amin'in İktidardan İndirilmesine Yönelik Girişimleri

Sovyetler Birliği Afganistan'ı artık kazanılmış bir ülke olarak görüyordu ve kazanılan bir ülkeyi kaybetmek istemiyordu. Hafızullah Amin Afganistan'ın başbakanı olduktan sonra Cumhurbaşkanı Nur Muhammet Taraki'yi pek dinlemeden kendi kafasına göre hareket etmesi ve Sovyet tarzı reformlara hız vererek zorla uygulamaya başlamıştı. Bu yüzden Afganistan halkı ayaklanmaya başlamış ve hükümete karşı gelmeye başlamıştı. Oysa Brejnev'in istediği bu değildi. Brejnev Afganistan'da Sovyet tarzı reformların yavaş yavaş uygulamasından yanaydı ve Hafızullah Amin'in Cumhurbaşkanı Taraki'ye itaat etmediği için iktidardan indirilmesi gerektiğine inanıyordu. Cumhurbaşkanı Taraki Amin'in polis ve ordu arasındayken olduğu için iktidardan indirilmesinin imkansız olduğunu Brejneve söyleyince, Brejnev'de Afganistan'da olan Sovyet büyükelçisi Puzanov gereken yardımı yapar düşüncesiyle Taraki'yi Afganistan'a göndermişti. Ama Brejnev'in planı gerçekleşmemişti, Hafızullah Amin durumdan haberdar olduğu için tedbirli davranarak Nur Muhammed Taraki'yi iktidardan indirerek katletmişti.

3.6. Sovyetlerin Afganistan'ı İşgali

Sovyetler Birliği güneydeki küçük komşusu Afganistan'ı işgal etmeye karar vermişti. Afganistan Cumhurbaşkanı Hafızullah Amin ABD'yle yakınlaşma çabaları, hükümetin ayaklanmaları bastırmakta yetersiz kalması ve nihayet Afganistan'ın mücahitlerin eline geçmesi tehlikesinin ciddi biçimde belirtmesi, Moskova'nın kararını

yerinde olduğunun göstergesiydi. Kremlin, “kazanılmış bir ülkeyi” ne pahasına olursa olsun sonsuza dek kontrolü altında tutmak istiyordu.

Afganistan’ın kuzeyindeki Sovyet Cumhuriyetlerinde de (Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan) büyük bir hareketlilik göze çarpıyordu. Sovyetler Birliği’nin öteki Cumhuriyetlerinden bölgeye çok sayıda asker sevk edilmiş, Orta Asya’daki tüm yedekler de askere çağırılmıştı. Afganistan’ı işgal etmeden önce Kremlin, Paputin Kabil’e Amin’in yanına anlaşma yapmak için göndermişti, Sovyetler Amin’den Sovyet askerler yasal bir şekilde Afganistan’a davet etmesini veya görevden istifa etmesini istemiş, Hafızullah Amin iki seçeneği de reddetmiştir. Bu yüzden Sovyetler zorla girmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği 27 aralık 1979’da Afganistan’ı işgal etmek için havadan ve karadan bu ülkeye girmeye başlamıştı. Afganistan Sovyetler Birliği ülkelere komşu olmasından dolayı Afganistan’ı işgal etmek çok da zor olmamıştı. Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan, bu ülkeler Sovyetlere karadan girmesini sağlamış, askeri uçuşlarda çoğu bu ülkelerden gerçekleşiyordu.

27 Aralıkta Kabil’de saatte 20 uçak iniyordu. Özbekistan’ın Termiz kentinden bulunan Sovyet “360 Motorize Tümeni”, Ceyhun Nehri’ni geçerek Mezar-Şerif’e doğru ilerlerken, “5 Motorize Tümeni” de Türkmenistan’ın Kuşka sınır kapısında Afganistan’a girip Herat’a yöneldi. Termiz ve Kuşka’dan dört Sovyet tümeni daha Afganistan’a girip Mezar Şerif, Kunduz, Herat ve Kandehar kentlerine doğru hareket etti.

Sovyetler Birlikleri Kabil’deki bütün kilit noktaları ele geçirdikten sonra artık sıra Cumhurbaşkanı Amin’i bertaraf etmeye gelmişti. Afganistan Cumhurbaşkanı “Darulaman Köşkü’nde” yaşıyordu.¹⁵ Köşkü 200 kişiden oluşan özel bir güvenlik gücü koruyordu. Ruslar Darulaman Köşkü’nde 27 Aralık günü saat tam 12:00’de harekete geçip, Köşkü kuşatmışlardı. Köşkü kuşatıktan sonra “General Paputin” yine son bir kez daha Köşk’e gelmiş ve Amin’le anlaşma yapmak amacıyla içeri girmişti. Paputin Amin’in masasına yazılı bir belge bırakmış imzalamasını istiyordu. Belgede Amin’in Sovyet ordusunu Afganistan’a resmen davet ettiği yazılıydı. Paputin Afgan liderine, söz konusu belgeyi imzalamadığı takdirde hayatının tehlikede olacağını bildirdi. Bir anda

¹⁵ Darulaman Köşkü, XX. Yüzyılın başlarında kral Emanullah Han taraafından yaptırılan köşk, şehir merkezinden epey uzakta, başkentin güney eteklerinde bulunuyordu.

Köşk'te çatışmaya başladı, Amin'in adamları General Paputin'i rehine aldılar ve saat 19:00'da onu idam ettiler.

Rus komandoları direnişleri kırarak içeriye girip, Cumhurbaşkanı Amin'i yakalamışlar, ama malum olmayan sebeplerden dolayı onu bir kaç saat daha öldürmemişlerdi. “*Der Spiegel*” dergisinin Güney Asya Muhaberi “Sri Praskaş Sinha'nın” Amin'in sekreterine dayanarak verdiği bilgilere göre, devrik Afgan lideri 28 Aralık sabahı öldürülmüştü. Amin Köşkte canlı olarak ele geçirildikten sonra derhal Sovyet büyükelçiliği'ne getirildi. Ruslar köşkü baştan aşağı aradılar ve sonunda üç kutu dolusu gizli belgeyi alıp götürdüler. (Misdaq N 2006: 113)

Bu arada kabil Radyosu 27 Aralık gecesı saat 21:00'de normal yayını keserek eski Cumhurbaşkanı yardımcısı Babrak Karmal'ın ülkeye geri döndüğünü, Cumhurbaşkanı Hafızullah Amin ise ailesiyle birlikte bir devrim mahkemesi tarafından ölüme mahkum edildiğini ve kararın infaz edildiğini bildirdi. Radyo Amin'in CIA casusu ve Amerikan uşağı olduğunu söyledi. Aslında bu haberlerin hiçbirı doğru değildi. Kabil radyosu Amin'in öldürüldüğünü söylediği sırada Darulaman Köşkü'nde direniş devam ediyordu. Cumhurbaşkanı Amin de henüz yaşıyordu, Amin tüm ailesiyle öldürülmemiştı aksine hapiste tutuluyordu. Fazla bir direniş olmaması Babrak Karmal'ın iktidari ele almasının göstergesiydi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1973-1979 DÖNEMİNDE AFGANİSTAN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1. Siyasi Faktörler

Cumuriyet döneminde Afganistan’da komünizm yanlısı partilerin Demokratik Halk Parti ve Parçam Partisinin yanlıları Afganistan Devlet idarelerinde yeterince nüfûz etmişti. Afganistan kamu sektöründe işe girmek isteyen sıradan vatandaşlar, devlet’in üst makamlarındaki Halk ve Parçam partilerinin taraftarları tarafından dışlanıyorlardı. Bu iki parti taraftarları devlet’e işe girmek isteyen gençlerin arasından ancak kendi parti üyeleri ve taraftarlarını seçmekteydiler. Daha önceden devlet idaresinde çalışan komünizm yanlısı olmayan insanları, rüşvet suçuyla veya birtakım iftaralarla işinden uzaklaştırıyorlardı. (Alif H 2011: 106). Afganistan’da çok hızlı bir şekilde faaliyetlerine devam eden “Demokratik Halk Parti’si” ile “Parçam Parti’si” hemen hemen Afganistan’ın ilçelerine ve köylerine kadar kendi taraftarlarını yerleştirerek Halk’ın çoğu kısmını kendi taraflarına çekmeyi başardılar. Afganistan halkı birçoğu kendi isteğiyle gitmiş olsa da bir kısmı da çaresizlikten veya işsizliği göze alamadıklarından dolayı bu partilerin safına katılmak zorunda kalmıştır. (Alif H 2011: 109).

Afganistan’da faaliyette bulunan gazeteler, Komünizm yanlısı partiler tarafından kısıtlamalara tabii tutuldu. Gazetelerden kendilerine karşı bir yayınla “Devlet hainliği” suçu işledikleri öne sürülerek sorguya çekiliyorlardı. Hatta Afganistan’da olan işadamlarını hapse attırmış ve onların fabrikalarını “devlete karşı gelmek” suçundan dolayı fabrikalarını kapattırmışlardı. Böylece Afganistan’da Sovyetler Birliği’nin direk müdahalesi olmadan çoğu alanda, Halk Partisi ve Parçam Partisi taraftarları tarafından Sovyetleştirme Projeleri çok iyi işliyordu. Özellikle Halk Parti’sinin taraftarı sayısı, faaliyetleri ve başarıları bakımından Parçam partisi ile kıyaslandığında daha üstteydi.

4.1.1. Sovyetler Birliği Tarafından Afgan Öğrencilere Ücretsiz Eğitim Verilmesi

Sovyetler Birliği Afganistan ordusuna silah ve ordu teçhizatı sağlama anlaşması dışında da Afganistan hükümet’inin askerlerini eğitme konusunda da anlaşmaya

varmışlardı. Daha önceden Afganistan'ın subay ve askerleri Türkiye tarafından iki devlet arasındaki anlaşmaya göre ücretsiz eğitiliyorlardı. Bu dönemde yüksek düzeyde askeri eğitim alan kişiler “Arkan-ı Arb”(Kurmay subay) diye geçiyordu.

Sovyetler Birliği Afganistan Ordusun'a silah yardımı gönderdikten sonra, Afganistan askerlerini de kendileri yetiştirme kararını aldılar. Sovyetler Birliği bir ülkeye silah yardımı yaptıktan sonra ordusunu başka ülkelerin subayları tarafından yetiştirilmesini hazmedemiyorlardı. Böylece Afganistan askerlerinin diğer üçüncü ülkeler tarafından eğitilmesine son verdiler. Ordu Sovyet nüfûzuna girdikten sonra Afganistan Ordu'sundaki daha önceden “NATO” ve “CENTO” üyesi olan ülkelerde eğitim gören subay ve askerlere, Afganistan ordusunda pek sıcak davranılmıyordu.¹⁶ Sovyet sisteminde eğitim almayan askerlere doğru düzgün görevlere istihadam edilmeyip sadece defterdarlık ve benzeri işlerde görevlendiriliyordu. (Alif H 2011: 112).

Afganistan ile Sovyetler Birliği arasındaki askeri alanda yapılan anlaşmalar çerçevesinde yabancı yayınlara göre 7000 Afgan askeri eğitim almak amacıyla Sovyetler Birliği ülkelerine gönderilmişti. Bu askerlerin çoğu Afganistan'ın köylülerinden gönderilmişti. Köylü kesiminin daha çabuk komünist düşünceleri kabul edeceği inancıyla böyle bir uygulama gerçekleştirilmişti.

Halk ve Parçam Partileri tarafından gönderilen askerler sınavlardan hemen geçiriliyorlardı. Afganistan'dan gönderilen askerlerin arasında komünizmi eleştiren veya karşı gelen askerlere, geri Afganistan'a gönderilmesi uygulamasına tabii tutuluyorlardı. Böylece Sovyetler Birliği'ndeki eğitimini tamamlayamadan Afganistan'a geri dönen askerlerde olmuştur.¹⁷ Sovetler Birliği'ne askeri eğitim amacıyla gönderilen askerlerin bulundukları ortamlarda fikir özgürlüğü yoktu. Askerler sadece dinsel alandan uzak tutulmak amacıyla cinsel alanda özgürlerdi.

¹⁶ * N.A.T.O. (North Atlantic Treaty Organization). Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı anlamına gelen İngilizce (North Atlantic Treaty Organization) kelimelerinin baş harfleridir.İkinci Dünya Savaşından sonra, kendisiyle işbirliği yapan devletlerin yardımları ile savaştan güçlü çıkan komünist emperyalizminin muhtemel saldırılarına karşı, hür milletlerin, istiklal ve toprak bütünlüğünü savunmak niyetiyle dayanışmaları neticesinde, 4 Nisan 1949'da kurulan savunma teşkilatı. <http://nato.nedir.com/#ixzz3JiRaMSJh> (1.11.2014)

¹⁷ Örnek olarak: Ahtar Muhammeda Kabil'den, Bismillah Sakin Gazni'den Sovyetler Birliği'nden Afganistan'a geri gönderilen askerlerden.

4.2. Sosyal Faktör

Afganistan’da yenileşme ve modernleşme hareketi 1932’de Nadir Şah zamanında Türk uzmanlarında katkısıyla Kabil Üniversitesi’nin açılmasından sonra başlamıştır. O dönemde faaliyette bulunan İttihat ve Terakki Partisi’nin mensubu İstanbul Üniversitesi’nden mezun olduktan sonra, Emanullah Han tarafından Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Mahmut Tarzi’nin “Müslüman toplumlar emperyalizm ve sömürgeciliği karşı koyabilmek için modernleşmelidir” diye sloganlar çıkartmış. O zaman içerisinde olan “Siraj-u-Ahbar” ve “Nida-u- Halk” Dergileri Afganistan’da ilerici ve sosyalist fikirlerin oluşmasının önünü açmıştır. (Ulusbaş F 2005: 45). Afganistan’da daha önceden de sosyalizme doğru giden bir eğilim vardı. Daha sonra 1950-1960 yıllarda Sovyetler Birliği’nin müdahaleleri ile beraber Afganistan’da komünizm yanlısı giderek çoğalmaya başlamıştı. Komünizm taraftarı ve benimseyenler büyük ölçüde halkın okuma ve yazma bilen kesimiydi.

Sovyetler Birliği komünist ülkeleri çoğaltmak amacıyla her ülkeye yardımları ile birlikte komünizm altına alma çabasıydılar. Yardım ettiği ülkelere komünizmi yavaş yavaş, aşama aşama çok planlı bir biçimde uygulamaktaydılar. Sovyetler Birliği diğer ülkelerde yaptığı gibi Afganistan’da da halka komünizm bilincini yaygınlaştırma çabasıydılar nitekim ki öyle oldu. Bu nedenle Moskova, Kabil’e kültür alanında da Afganistan’a her türlü hizmeti sunmak için hazır olduğunu bildirdi.

Sovyetler Birliği diğer alanları yardım çatısının altına aldıktan sonra sıra artık sosyal alana gelmişti. Bu yüzden Hruşçev, Kabil’den ayrılmadan önce Afganistan hükümetine kültür antlaşması imzalatmayı başarmıştır. Sovyetler Birliği ile Afganistan arasında imzalanan bu kültür antlaşmasına göre, Afganistan öğrencileri eğitim için Avrupa, Amerika ve Türkiye’den sonra, Sovyetlere yani Rusya’ya da gidebileceklerdi. Bu antlaşmanın arkasından, Kabil Üniversitesi’ne mensup bir grup profesör Orta Asya ile diğer Sovyet Cumhuriyetleri’nde konferanslar vermek için Sovyetler Birliği’ne davet edildiler. Afganistan’ın profesörlerinin davet edilmesinden beklenen amaç, Sovyet profesörlerinin de aynı şekilde Afganistan’a gelmelerinin zeminini yaratmaktır.

Afganistan ile kültür münasebetlerini daha da hızlandırmak isteyen Sovyetler, Eğitim Bakanı “Afanaseko” başkanlığında kalabalık bir heyeti 1961 Ekiminde Kabil’e

gönderdiler. Yapılan görüşmeler sonunda, Afganistan hükümeti Afgan öğrencilerinin daha iyi ve kaliteli eğitim almak amacıyla Moskova üniversitelerine, subayların kurs ve subay adaylarının da Sovyet askeri akademilerinde okuyup yetişmeleri için vakit geçirmedem Sovyetler Birliğine gönderilmelerine karar verdiler. (Gaus A 2009: 98). Bu arada farklı meslek sahalarında eleman yetiştirmek maksadıyla çok sayıda Sovyet eğitimci ve uzmanın Afganistan'a gönderilmesine karar verildi. Alınan bu kararlar derhal uygulama sahasına geçti.

4.2.1. Afganistan'da Komünizm Propagandası

Sovyetler Birliği komünizm bilincini yaymak için Afganistan'a adamlarını göndermeleri için uygun zaman gelmişti. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin profesörleri bir müddetten sonra, Afganistan'a geldiler. Afganistan'nın üniversite ve okullarında konferanslar veren Sovyet profesörleri, konuşmalarında mümkün olduğu kadar Marksizmin çekici ve cazip taraflarını anlatmaya çalıştılar, Kabil'de bir seri "Sovyet Halkının Hayatı" nı ve Marksist rejimin başarılarını anlatan sergiler açılmış ve filmler gösterilmiştir. (Gaus A 2009: 99).

Sovyetler Birliği'nin, kültür alanında başlattıkları Marksizm propagandası Afganistan'da, inşaatına başladıkları yollar ile elektrik santrallerin tamamlamasından sonra onlar için daha da faydalı olmaya başlamıştır. Yapımı tamamlanan yolların başında, Kabil'i Sovyet sınırında bulunan Amu-Derya üzerindeki Kızıl-Kale'ye bağlayan yoldu. Herat ve Kandahar Kabil'e bağlamış ve Kabil üzerinden Sovyet sınırına kadar gelmişti. Diğer taraftan, Sovyet jeolog ve maden mühendisleri Afganistan'ı, karış karış gezerek ülkenin yeraltı zenginliklerini tespit etmişlerdi. Halkın söylentilerine göre, "*Sovyetler zengin petrol damarları ile kıymetli maden yatakları keşfetikleri halde, kasıtlı olarak bunları çıkarıp işletmemişler ve sadece doğal gazı kullanacak hale getirmişlerdir*". Bu doğal gazın da büyük kısmını Sovyet Rusya'ya nakledip kullanmaya başlamışlardır. (Alif H 2011: 70).

4.2.2. Afganistan'da Komünizmin Canlanması

Sovyetlerin çok dikkatli ve planlı bir şekilde yürüttükleri Marksist propaganda çok geçmeden sonuçlarını vermeye başlamıştır. (Austin H 2003: 78). Sovyetler

Birliği'ne giden ve orada tam bir Sovyet ve Marksist sempatzanı olarak yetiştirilen ve sonrasına, ardarda Afganistan'a dönmeye başlayan sivil ve askeri öğrencilerin yardımı ile Sovyetler, subaylar arasında, üniversitelerde, basında, elemanlarını yetiştirip gönderdikleri Kabil radyosunda ve nihayet şairler ve edibler bu yolda hareket ettirilmeye başlandılar.(Oğuz E 2001: 919). Kabil radyosunun programlarında sık sık Sovyet halklarının müziği ile Marksizmi ven Sovyet yazarlarının propagandası yayınlanmaya başladı. (Saai M 2009: 50-54). Meşhur Kabil yazarların içinde komünizmi öven yazılarıyla "Muhammed Arslan Selimi, Muhammad Hasan Kakar, Nur Muhammed Taraki, Sadıkullah Ruştin ve Muhammedin Jvaka" gibi yazarların bir kısmı bilerek veya bilmeyerek Sovyet propagandasının başarılı olmasına yardımcı oldular.

4.3. Sovyetler Birliği'nin Afganisatan'a Ekonomik Alanda Nufz Etmesi

Afganistan ve Sovyetler Birliği arasındaki ilerleme siyasi ve askeri alanlarda sınırlı kalmayıp, ekonomik alanda da temaslara başlanmıştır. Davud Han'ın kardeşi ve Afganistan'ın Dışışleri Bakanı Muhammed Naim, 1958 sonları ile 1959 başlarında iki defa Moskova'yı ziyaret ederek Sovyet yöneticileriyle görüşmeler yapmıştır. Bu ziyaretlerden beş ay sonra da 1959 Mayısında, Davud Han, Rusya'nın Başkentini ziyaret etmiştir.

Afganistan hükümetinin yüksek makamlarının Moskova'yı ziyaretinin hemen ardından Sovyetler Afganistan'a ekonomik yardımlarını hızlandırdılar. Nitekim, Afganistan'ın kuzeyinde petrol aramaları, yeni yolların yapımı ve elektrik santrallerinin inşası gibi muassır projeler gerçekleştirmek için büyük gayret gösterdiler. Petrol aramaları ile yol, havaalanı, santral inşası için yaklaşık 150,000,000 \$ bir harcama yaptılar. Bunun zerine Afgan hükümetinin ricasıyla, Sovyetler değer 100,000,000 doları aşan silah ve mühimmatı Afganistan ordusunun reformu için teslim ettiler. Çok geçmeden 50,000 kişilik Afganistan ordusu Sovyet silahları ve malzemesi ile yenibaştan reforma tabii tutuldu. (Robinson P Dixon J 77).

Yapılan bu yardımların Afganistan'da nasıl bir tesir ettiğini görmek ve Afganistan dostluğu hususunda samimi olduğunu Afganlara göstermek için Hruşçev, 1960 Martında yeniden Kabil'i ziyaret etti. Hruşçev cmertce yapılan Sovyet yardımlarından son derece memnun olan Afganistan hükümeti makamları tarafından iyi

bir şekilde karşılandı. Sovyetler, ekonomik ve askeri alanda yaptıkları yardımlarla Afganistan hükümetinin yalnız güvenini kazanmakla kalmamış, aynı zamanda onları büyük bir minnetle kendilerine bağlamıştı. Sovyetler Birliği ve Afganistan ilişkilerinin bu ilk gelişme safhasında, Sovyetler, Afganları şüphe ve kuşkuyla düşürecek herhangi bir komünist propagandadan mümkün olduğu kadar kaçınmışlardı. Harekete geçmek için uygun zamanı bekliyorlardı. Nitekim, öyle de yaptılar. (Robinson P Dixon J 79).

4.4. Afganistan'ın Dış Politikasında ABD Faktörü

Ağustos 1973'de darbeden kısa bir süre sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Dış Politikası ile ilgilenen Senatör "Charles Hating Percy" Afganistan'a resmi olmayan bir ziyarette bulunmuştur. Charles Hating Percy bu ziyaretinde Davud Han ve kardeşi Muhammed Naim Han'la görüşmüştür. Bu görüşmede ABD temsilcisi Davud Han'a "ABD Afganistan'da olan yeni rejim ile münasebetlerini geliştirmek amacındadır. Charles Hating Percy konuşmalarında Pakistan meselesi üzerinde fazla ısrarcı olarak, Afganistan'ın Pakistan ile ilişkilerini geliştirmesi durumunda ABD Afganistan'a yardım etmeye hazırdır diye ifade etmiştir. Bu yüzden Afganistan Pakistan'la olan sorunlarını bir müzakere çerçevesinde düzeltmeli diye ifade etmiştir". Davud Han, Charles Hating Percy'e "Afganistan'ın Pakistan ile ilişkilerini geliştirmeye çaba göstereceğini söylemiş ve ABD temsilcisine bu konuda teminat vermiştir".

4.4.1. ABD Dışişleri Bakanı'nın Afganistan Ziyareti

Aralık 1974'de Afganistan'ın Dışişleri Bakanlığı'nın daveti ile ABD Dışişleri Bakan'ı "Henry Kissinger" Kabil'e gelmişti. Davud Han o dönemde Dışişleri Bakanlığında bir bakanın olmasına rağmen Afganistan dışişleriyle bizzat kendisi ilgileniyordu. (Andishmand M 2005: 32). Henry Kissinger Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud ve kardeşi Muhammed Naim ile görüştü. Bu görüşmede ABD Dışişleri Bakan'ı Henry Kissinger, Davud Han'a; "ABD, Afganistan'la ilişkilerini geliştirmek niyetinde ve Afganistan ekonomisinin kalkınması için yardım yapabileceklerini önermiştir". Ama yine de ABD'nin istekleri ve amaçlarının eskisinden bir farkı yoktu.

ABD Dışışleri Bakan'ı Henry Kissinger, Afganistan ve Pakistan arasındaki sorunlar iki komşu ülke gibi kardeş kardeşe halledilerek bir sonuca varılmasını tavsiye etmiştir.¹⁸ Afganistan'ın ekonomisinin kalkınması için gerekli konularda, diğer Arap ülkelerini de teşvik edeceğini söylemiştir". ABD Dışışleri Bakan'ının tavsiyesi üzerine ABD'nin Afganistan Büyükelçisi "Theodore Eliott" Afganistan'da bulunan Arap ülkelerinin Büyükelçileri ile temasa geçerek bu ülkelerin Afganistan'a yardım etmesini sağlamıştır. Arap ülkelerin içinde en çok desteği Suudi Arabistan'dan sağlamıştır.

Afganistan ile ABD ilişkileri giderek daha sıcaklaşıyordu bu Sovyet Birliği'nin Davud Han'a olan kızgınlıklarını giderek artırıyor. ABD Dışışleri Bakan'ı Henry Kissinger Ağustos 1976'da bir defa daha Afganistan'ı ziyaret etmiştir. Henry Kissinger bu ziyaretinden çok memnun kalmıştı ve Afganistan'la iyi ilişkiler içerisinde olduklarını söylüyordu. Afganistan Cumhurbaşkanı ile farklı alanlarda anlaşmalar imzalayan Henry Kissinger ilişkilerin daha da gelişeceğini umuyordu.

Haziran 1977'de Afganistan'ın ABD Büyükelçisi, ABD Başkanı "James Earl Carter" ile görüşmüş, ABD Başkanı Afganistan ekonomisinin kalkınmasına yardım için ABD'nin bu alanda hazır olduğunu vurgulamıştır.¹⁹ Bu görüşmede ABD Başkanı James Earl Carter, Afganistan'da yeni bir "Anayasanın" kabul edilmesine sevindim, *"ağırlıklı olarak insan hakları konusunda daha iyi düzenlemeler yapılmış"* diyerek takdir etmiştir. (Pirzada Gaznevi A 2010: 377).

Muhammed Davud'un ülkesini Sovyet etkisinden uzaklaştırma çabaları doğal olarak Kremlin'i rahatsız ediyordu. Sovyetler Birliği bunları Afganistan'ı batı bloğuna çekmeye yönelik bir Amerikan planı olarak görüyordu. Kremlin, Afganistan'ın Batı yanlısı İran ve Pakistan'ın yanında yer alması halinde bu ülkedeki Sovyet etkisinin büyük ölçüde azalacağını sonucunda da Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarının

¹⁸ Heinz Alfred Kissinger, olarak 27 Mayıs 1923'te Almanya'da Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Henry Kissinger, özellikle 1969-1977 yılları arasında 'Ulusal Güvenlik Danışmanı' ve 'Dış İşleri Bakanı' olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasına yön verdi. Soğuk Savaş döneminde ABD ile 'anti komünist' ülkeler arasında ittifak ilişkileri geliştirdi. Bu dönemde 'anti-komünist' müttefikleri hoş tutmak amacıyla onların anti-demokratik ve insan haklarına aykırı uygulamalarına göz yummakla suçlandı. <http://karakaplan25.blogcu.com/henry-kissinger-kimdir/4074149> (15.11.2014).

¹⁹ Jimmy Carter veya James Earl Carter, Jr 1 Ekim 1924, Amerika Birleşik Devletleri'nin 39. başkanıdır. 1977-1981 yılları arasında başkanlık yapmıştır. 2002 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır. Jimmy Carter 1924 yılında doğdu. ABD'nin Georgia eyaletinde fıstık tarımıyla uğraşan bir ailenin çocuğudur. 1970 yılında Georgia eyaletine vali seçildi. 1976 yılında o zamanki başkan Gerald Ford'a karşı Demokrat partiden adaylığını koydu ve seçimi küçük bir farkla kazanarak başkan oldu. Jimmy Carter'ın başkanlığı sırasında petrol krizi yaşandı.

güvenliğinin tehlikeye gireceğini düşünüyordu. (Andishmand M 2005: 29). İran Şahı Rıza Pehlevi'nin cazip tekliflerle Afganistan'a göz kırpması da Sovyetler'in gözünden kaçmamıştı. Daha önce de değindiğimiz gibi Şah Rıza Pehlevi, Afganistan'a 2 milyar dolarlık ekonomik yardım taahhüdünde bulunmuştu. Bu, Afganistan için o dönemde geri çevrilmeyecek bir teklifti. (Andishmand M 2005: 31).

Amerikan gazeteci "Selig Harrison", Davud rejiminin devrilmesine Kremlin'in değil, İran Şahının neden olduğunu iddia eder. Harrison, Washington Post Gazetesinin 13 Mayıs 1979 tarihli sayısında yayımlanan makalesinde bu konuda şöyle yazıyordu:

"Muhammed Davud rejiminin devrilmesine neden olan olaylar zincirini başlatan Leonid Brejnev değil, İran Şahı Rıza Pehlevi'dir 1974 yılı başlarında İran, Amerika'nın teşvik ve desteğiyle Afganistan'ı Pakistan, Hindistan ve Körfez ülkelerini kapsayan Tahran merkezli, Batı yanlısı bir bölgesel güvenlik şimsiyesi altına almak için büyük çaba harcadı. Afganistan'daki komünist ihtilal tam bu proje gerçekleşmek üzereyken oldu. Çünkü Şah, son 30 yıldan beri Afganistan'da Batı ile Sovyetler Birliği arasında var olan dengeyi bozmaya çalışmıştı. Afganistan'la uzun bir sınırı paylaşan Sovyetler Birliği, Kabil'in bir kez daha Batı kampına girmesine engel olmak için büyük tehlikeleri göze almaya hazırdı". (Tanin Z 2004: 201).

Ancak Afganistan'da görev yapan Amerikan diplomatları Harrison'ın bu değerlendirmesine katılmazlar. Büyükelçi Neumann, Harrison'ın şahın bu olaydaki rolünün abartıldığı görüşündedir. Neumann'a göre şah sadece Afganistan'ın bağımsızlığını güçlendirmek istemişti. Tabii ki Şah Rıza Pehlevi, Afganistan'ın Sovyetler'le iyi ilişkiler sürdürmek zorunda olduğunun farkındaydı. ABD büyükelçisine göre, "Sovyetler'i rahatlatan bir başka unsur da, şahın yardım önerilerinin, Afganistan'ın bazı konularda Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını ortadan kaldırmaya yetmemesiydi. Çünkü şahın yardım planı on yıl gibi uzun bir zaman dilimine yayılmıştı. Öte yandan askeri yardım açısından Afganistan kesinlikle Sovyetler'e bağımlıydı". Afganistan ordusunun elindeki silahların çoğu Sovyet yapımı olduğundan, yedek parça ve mühimmat açısından Sovyetler'e mutlak bir bağımlılık söz konusuydu. Ayrıca Afganistan'ın kuzeyindeki Şibirgan ketinden çıkarılan doğal gaz Sovyetler Birliği'ne ihraç ediliyordu. Dolayısıyla Sovyetler Birliği, Afganistan'ın en büyük ticari partneriydi. (Osmanoğlu M 1990: 75).

ABD Büyükelçisi Neumann, Davud'un iktidarının son yıllarında giriştiği dış politikasını değiştirme çabalarının Kremlin'i rahatsız ettiğini, ancak bunun Davud rejiminin devrilmesinde önemli bir rol oynadığına inanmadığını belirtir. (İlmi, H, 2011: 46). Neumann'a göre gerek "Kral Zahir Şah gerek Davud Han yönetimi, Afganistan'daki Sovyet çıkarlarına özen gösteriyordu. Birleşmiş Milletler'de Afganistan ya Sovyetler Birliği ya da "Tarafsız Ülkeler Topluluğu'yla" birlikte hareket ediyordu. Afganistan'ın içinde de, özellikle de ülkenin Sovyet sınırındaki kuzey kesiminde, Batılı hiçbir proje veya faaliyete izin verilmiyordu". (Omarzai M 2012: 190).

Neumann'dan sonra Kabil'de ABD büyükelçiliği görevinde bulunan Eliot ve onun siyasi danışmanı "Bruce Flatin" de bu görüşleri paylaşır. "Her üç ABD diplomatı da" Washington'ın, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki güvenlik çıkarlarını anlayışla karşıladığını ve Afgan-Sovyet ilişkilerine kesinlikle zarar vermek niyetinde olmadığını Sovyetler'e açıkladığını belirtir. (Oğuz E 2001: 90). Neumann şöyle diyor: "*ABD asla Afgan-Sovyet ilişkilerini zayıflatmaya çalışmadı. Biz Sovyetler Birliği'nin Afganistan'da hayati çıkarları olduğunu kabul ediyoruz. Bizimse bu ülkede böyle bir çıkarmız yok. Afganistan için Sovyetler'le kavgaya tutuşmanın hiçbir mantıklı tarafı yok. Çünkü böyle bir politika bizim çıkarlarımıza uygun değil*".

ABD, Afganistan'a yönelik dış politikasını değiştirmek amacıyla Afganistan'da olan darbeyi fırsat bilerek iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek niyetinedeydi. ABD Senatoru Charles Hating Percy, darbeden sonra Afganistan'a resmi olmayan bir ziyarette bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Dışişleri Bakanlığı'nı temsil eden Charles Hating Percy, Afganistan'ın Cumhurbaşkanı Muhammed Davud ile görüşmüştür. ABD senatörü Afganistan'ın Pakistan'la olan ilişkilerini geliştirmesi koşuluyla, ABD'nin Afganistan'la olan ilişkilerini düzeltmeye hazır olduğunu vurgulamıştır. (Andishman M 2005: 30).

4.5. Ekonomik Faktörler

4.5.1. Davud Han'ın Yabancı Ülkeleri Ziyareti ve Yapılan Anlaşmalar

4.5.2. Cumhuriyet İlanından Sonra Afganistan ve Sovyetler Birliği Arasındaki Anlaşmalar

Davud Han'ın beş yıllık Cumhuriyet döneminde Afganistan ile Sovyetler Birliği arasında çok farklı alanlara yönelik Davud Han'ın kendisinin imzaladığı 17 anlaşma gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği Davud Han'ı oyalamak için; sadece kağıt üzerinde böyle büyük vaatlar vererek Afganistan ile ilişkilerini iyi tutmak için oyalıyorlardı. Yapılan anlaşmaların hiçbirisi cumhuriyetin beş yıllık döneminde gerçekleşmemiştir. Sovyetler Birliği aslında daha çok zaman kazanma amacı ile böyle girişimlerde bulunuyordu. Sovyetler Birliği'nin asıl amacı Afganistan'da faaliyette bulunan ve partiler arasında en fazla üye ve taraftara sahip olan, Sovyet yanlısı Demokratik Halk Partisi'nin iktidara gelmesini sağlamaktı. (Oğuz E 2001: 96). Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud Han artık az da olsa bunları fark etmişti. Bu yüzden Davud Han olası bir darbe için Sovyet yanlısı olan ektili insanların çok yakın dostlarının hatta Davud Han'ı iktidara getirmek için yardım edenlerin Moskova'nın isteklerine göre hareket etmeleri ve Rusların istediklerini yerine getirmek için uğraşacakları konusunda Davud Han şüpheliydi. (Pirzada Gaznevi A 2011: 350). Bu nedenle onları, dostları olmasına rağmen kendi etrafından ve hükümetten uzaklaştırma kararını almıştı. Davud Han artık fırsat gelmişken diğer devletler ile de iyi ilişkiler sürdürmeyi planlamış, Afganistan'ın tarafsız bir ülke olduğunu bildirmişti. Bu nedenle de batılı devletler ve Sovyet yanlısı olmayan devletlerle de anlaşmalar gerçekleştirmiştir. (Pirzada Gaznevi A 2011: 350-353).

4.5.3. 1952-1972 Döneminde Askeri Olmayan, Ekonomik Alanda Afganistan'a Yapılan Yardımlar

Tablo 1. 1952-1972 Döneminde Askeri Olmayan, Ekonomik Alanda Afganistan'a Yapılan Yardımlar (Farhang, M, 1988: 777).

Yardım Eden Ülkeler Milyon	Edilen Borç Miktarları Milyon Dolara	Karşılıksız Yardımlar Milyon Dolara
Sovyetler Birliği	572	100
ABD	99.9	313.5
Batı Almanya	67.3	31
Çin Halk Cumhuriyeti	33.6	0
Çek Cumhuriyeti	12	0
Yugoslavya	8	0
DünyaBankası	10	0
Fransa	10	14
Hindistan	5.4	2
Japon	3	0.1
Asya Bankı	2.2	0
İngiltere	1	1
Toplam	824.4	430.6

Afganistan bu dönemlerde ekonomisini geliştirmek için, birçok ülkenin Afganistan'a yardımını sağlamıştır. Görüldüğü gibi Afganistan'ın ekonomisini geliştirmek için de en çok yardımı Sovyetler Birliği'nden alabilmiştir. Sovyetler Birliği diğer alanlarda nüfûz ettiği gibi Afganistan'ın ekonomi alanına da yardım eden ülkelerin en üstüne durmaktadır. (Farhang M 1988: 776).

4.5.4. Davud Han'ın İran Ziyareti ve Afganistan'ın Dış Politikasındaki Değişiklikler

Davud Han, Cumhuriyetin ilk yıllarında Afganistan'ın komşu ülkesi olan İran ve Pakistan gibi ülkelere karşı eskiden beri süregelen düşmanca tavırlarından vazgeçmemiştir. Moskova, Cumhurbaşkanı Davud'un Rıza Şah Pehlevi ile olan

münasebetlerinin olmasına izin vermemiştir. Davud Han'ın kendisi, Sovyet tarzını benimsediği için İran'ın Batı ve ABD yanlısı olduğunun farkındaydı, dolayısıyla İran'la iyi ilişkiler içinde olması Davud Han için pek sevindirici değildi. (Pirzada Gaznevi A 2010: 367).

İran yönetimi de Davud Han'ı Başbakanlık yaptığı döneminden Cumhurbaşkanı olduğu döneme kadar İran'a karşı nasıl bir politika izlediğini biliyorlardı. Davud Han Sovyet rejimine hayran komünist düşüncede biriydi. Oysa İran Batı tarzı bir yönetim uygulamaktaydı. Bu yüzden Afganistan'la olan ilişkilerinin iyi olup olmadığı İran için çok da önemli değildi. (Pirzada Gaznevi A 2010: 367). İran ile Afganistan'nın birbirine karşı olan sert tavırları iki ülkeyi savaşın eşiğine kadar getirmiştir. İki ülke sınırında patlak veren çatışmada, sayısı net olmayan bir kaç Afganistan Jandarması hayatını kaybetmiştir. Afganistan ve İran sınırında, bir daha çatışma olmaması amacıyla jandarmalar arasında herhangi gerginliğe mahâl vermemek için iki ülke başkanları bir anlaşma kaleme aldılar. (İlmi H 2010: 47).

Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud'un, İran'la olan ilişkilerini düzeltmesi için Amerikalılar çok çaba harcıyorlardı. O dönemde İran'la Pakistan dostça ilişkiler sürdürüyorlardı, Rıza Şah Pehlevi, Pakistan'ın toprak bütünlüğüne karşı Afganistan ve Hindistan'dan gelebilecek herhangi bir tehdide karşı, İslamabad'ın yanında yer alacağını açıklamıştı. Çünkü Şah Pehlevi, Pakistan'ı bölmeye yönelik herhangi bir Afganistan girişiminin İran için de büyük bir tehlike arz ettiğinin farkındaydı. İran'ın güneydoğusundaki Sistan bölgesinde önemli bir Beluci azınlığı vardı. Sınırın hemen öteki yanındaki Pakistan ve Afganistan bölgelerinde büyük bir Beluci nüfusu yaşıyordu. (Oğuz E 2001: 90).

Rıza Şah, Pakistan veya Afgan Belucileri arasında çıkabilecek herhangi bir kıvılcımın koylayca sınırın öbür tarafına da sıçrayabileceğini biliyordu. Şah, İran Belucilerinin yaşadığı bölgenin çok yakınında bulunan Çabahar ve Benderi Abbas kentlerinde hava ve deniz üssü kuruyordu. Olası bir karışıklık, bu projeleri de tehlikeye düşürebilirdi. Bu yüzden Afganistan ile Pakistan arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak büyük önem taşıyordu. (Oğuz E 2001: 91).

Rıza Şah Pehlevi Afganistan üzerindeki etkisini artırmak için 1974 Ekiminde, bu ülkeye gelecek on yıllık dönem boyunca 2 milyar dolarlık ekonomik yardım

taahhüdünde bulunmuştur. (Pirzada Gaznevi A 2010: 370). İran'ın gün geçtikçe artan petrol gelirleri, Şahın cömert davranmasına olanak sağlıyordu. Şah'ın Afganistan'a önerdiği yardım paketi içindeki önemli projelerden biri de, İran'ın Meşhed kentinden Afganistan'ın başkenti Kabil'e bir demir yolu hattının çekilmesiydi. Bu, Afganistan'ın ihracat ve ithalatı Sovyetler Birliği'ne bağımlılığını büyük ölçüde azaltacak olağanüstü bir projeydi. Çünkü Afganistan, Pakistan ve İran'la sorunları yüzünden ihracat ve ithalatını Sovyetler Birliği üzerinden veya doğrudan bu ülkeden gerçekleştiriyordu. İran Şahının çabaları sonucu Afganistan-Pakistan ilişkilerinde belirgin bir düzelme olmuştu. Hatta Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud, 1978 Martında (yani komünist ihtilalinden bir ay önce) Afganistan'da yerleşmiş Pakistanlı ayrılıkçı Peştun ve Belluci gerillaları sınır dışı etme konusunda Pakistan liderleriyle anlaşmaya varmıştır. (St A Bradsher 1985: 58).

4.5.4.1 Davud Han'ın Pakistan'ı Birinci ve İkinci Ziyareti

Cumhurbaşkanı Davud Han altıncı yurtdışı ziyaretini Pakistan'a yapmıştı. 20 Ağustos 1976'de Pakistan'ın Başbakanı tarafından resmen davet edilmesi, davet cevabının da olumlu olması, Pakistan'ın Başbakanını sevindirmişti. Afganistan Cumhurbaşkanı ziyaretinde, Müslüman ve komşu olan Pakistan'ın Cumhurbaşkanı Fazıl İlahi Çadari ve Başbakanı Zülfikar Ali Butto'ydu.²⁰ Davud Han ikisi ile de görüştü.²¹ Uzun süren görüşmelerde Afganistan ile Pakistan arasındaki ilişkilere iyi yönde geliştirmeleri, iyi komşuluk ilişkileri içinde bulunmaları ve birbirinin toprak bütünlüğüne saygılı davranmaları konusunda mutabakata varmışlardı. Bundan sonra sadece politik alanda değil diğer alanlarda da ilişkilerini geliştirmeleri, örneğin, ticaret ve gümrük alanında da iki ülkenin iyi bir işbirliği içerisinde olması öngörülmüştü. (Tanin Z 2004: 187).

Afganistan'ın Cumhurbaşkanı'nın ziyaretinden önce, Pakistan Başbakanı olan Zülfikar Ali Butto Kabil'i ziyaret etmişti. Kabil ziyaretinde iki taraf da Peştunistan

²⁰ Zülfikar Ali Butto: 1977'de General Ziya ül Hak tarafından devrilmiş ve 1979 yılında idam edilmiştir. İki kez başbakanlık görevinde bulunan kızı Benazir Butto da 27 Aralık 2007 tarihinde katıldığı bir miting sırasında öldürülmüştür.

²¹ Fazıl İlahi Çadari ve Başbakanı Zülfikar Ali Butto (5 Ocak 1928 –4 Nisan 1979), Pakistanlı politikacı. 1971-1973 yılları arasında Pakistan devlet başkanı ve 1973-1977 yılları arasında da başbakan olarak görev yapmıştır. Pakistan Halk Partisi'nin kurucusudur.

meselesini ortaya atıp, artık buna bir çözüm verme zamanı gelmiş demişler. Çok uzun süren müzakereler esnasında Zülfikar Ali Butto, *“Davud Han’a ben size “Baba” diyerek hitap etmişimdir. Peştunistan meselesi nasıl isterseniz öyle olsun, ama şunu unutmayınız ki,oğlunuz halkının önünde utanmamalı diye söylemiştir.”* Ziyaret ve görüşmeler hepsi barış sözleri içeriyordu ve iyi bir atmosfere sahipti.

Davud Han, 1978 Mart ayında ikinci Pakistan ziyaretini Hindistan’dan döndükten bir gün sonra gerçekleştirmişti. Bu ziyarette Pakistan’ın yeni lideri olan General Ziyul Hak ile Başkent İslamabat’da görüştüler. Davud Han, bu ziyareti sırasında Pakistan’ın yeni lideri Ziyul Hak’a Afganistan ve Pakistan’ın ilişkilerini daha da güçlendirilmesi için Afganistan’ın hazır olduğunu belirtti. Afganistan’ın Dışişleri Bakanı’nın danışmanı olan Samad Gaus da Afganistan Cumhurbaşkanı’na eşlik ediyordu. Samda Gaus dediğine göre Davud Han, Pakistan lideri Ziyul Hak’a, Afganistan-Pakistan ilişkilerinin iyileşmesini istemeyen ülkeler var diye isim vermeden vurgulamıştı. Bizim bu ülkelerin, iki müslüman ülke arasına girmesine müsaade etmemiz gerek diyerek kendi görüşlerini sunmuştur.

Davud Han bu ziyareti sırasında Pakistan’ın tarihi şehri olan Lahore’de gitmişti. Lahor’da yaptığı konuşmalarında çok önemli şeylere değinmiş. Örneğin, Afganistan ile Pakistan’ın geçmişten bu yana aynı kültür ve dini paylaşan iki ülkedir. Pakistan’ın barışı bizim barışımız, Pakistan’ı güçlü olması Afganistan’ın güçlü olmasıdır, diye çarpıcı konuşmalar yapmıştı.

4.5.4.2.Libya Ziyareti

Şubat 1977’de Davud Han dokuzuncu yolculuğunu “Libya’ya” yaptı. Cumhurbaşkanı Davud, Libya’nın lideri “Muammer Kaddafi” ile görüştü.²² İki Cumhurbaşkanı ilişkileri geliştirmek amacıyla bazı anlaşmalara imza atmıştı. Davud

²² Muammer Kaddafi,7Haziran 1942; Sirte, Libya - 20Ekim 2011; Sirte, eski Libya lideri. 1969 yılında yapmış olduğu darbe sonucu iktidara gelip, 1970’den 1972’ye kadar Libya başbakanlığı, 1972’den 1979’a kadar ise Libya devlet başkanlığı görevini yürütmüş olan Muammer Kaddafi, 1979-2011 yılları arasında Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi’nin Kardeşçe Lideri ve Bir Eylül Büyük Devriminin Rehberi unvanını kullanarak, resmî bir görevi olmadan toplam 42 yıl boyunca Libya’yı yönetmiştir. Her ne kadar dünya kamuoyu tarafından bir diktatör olarak görülmüş olsa da Kaddafi bunu reddetmekte ve kendisinin Libya halkı için sadece bir rehber ve yol gösterici olduğunu söylemiştir. 2011 Libya İç Savaşı sonucunda rejimi devrildi ve Kaddafi de linç edilerek öldürüldü.

Han bu ziyaretinde Afganistan’la Libya arasında iki ülkenin birbirine ekonomik ve kültürel alanlarda yardımda bulunması konusunda anlaşmalar kaleme aldılar. Muammer Kaddafi Libya’nın lideri, Davud Han’a karşı bazı karşılıklı nezaketleri koruyamamıştır. Afganistan Cumhurbaşkanı ile sadece yarım saat görüşmüş, yarım saat esnasında da Davud Han konuştuğu sırada “hiç önem vermeyerek sağa sola bakarak” saygısızlık etmiştir. (Mücadedi A Mücadidi F 2003: 577).

4.5.4.3. Türkiye Ziyareti

Cumhurbaşkanı Muhammed Davud’un Türkiye ziyareti on birinci sırada yer alıyordu. Afganistan Cumhurbaşkanı daha önce de Türkiye ziyaretinde bulunmuştu. 18-20 Nisan 1957’de tarihleri arasındaki ziyaretinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin başbakanlarından “Bülent Ecevit”, Afganistan’la ilgilenmek Türkiye için bir zorunluluktur çünkü bu “Mustafa Kemal Atatürk’ün” vasiyetidir.”der. Nitekim Afganistan kuruluşundan itibaren Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti ile yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Bu durum iki ülke ve iki toplumun ortak kaderi ile alakalı bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. Çünkü Afgan Bağımsızlık Mücadelesi de Türk İstiklal Mücadelesi de İngiliz Emperyalizmi ile mücadele şeklinde gelişmiştir. İki ülkenin de bu bağımsızlık mücadelelerinden galip çıkması sonrasında başlayan değişim ve modernleşme mücadelesinde Afganistan, Atatürk Türkiye’sini kendisine model ülke olarak almıştır. Davud Han ikinci Türkiye ziyaretini Şubat 1978’de Libya’dan dönerken gerçekleştirmiştir. Afganistan ile Türkiye arasında, tekstil ve Afganistan ulaşımı konusunda anlaşma imzalanmıştı. (Koçer M 2014: 741).

4.5.4.4. Irak ve Kuveyt Ziyareti

1975’de Muhammed Davud Han Irak’ı ziyaret etmiştir. Davud Han Irak’ı ziyaret etmeden önce Dışişleri Bakanı Muhammed Naim Han, önceden giderek ziyaret imkanlarını oluşturmuştur. Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud’un, bu ziyareti pek verimli olmamış, sadece iki ülkenin Devlet adamları görüşmelerinden ziyade ileri gidememiştir. Ama Irak gelecekte Afganistan’a yardım edeceklerinin vaadini verdi. (Farhang M 1988: : 210).

4.5.4.5. Kuveyt Ziyareti

Kuveyt Ziyareti Davud Han'ın on dördüncü yurtdışı ziyaretinden sayılır. Afganistan Cumhurbaşkanı Muhammed Davud bu seferinde Kuveyt'i ziyaret etmiştir. 4 Nisan 1978'de gerçekleşmiş, bu ziyaret esnasında Kuveyt devlet adamları ile görüşüp ve onların Afganistan'a yardım etmelerini sağlamıştı. Afganistan Cumhurbaşkanı, bu yardımlarla ülkesini ekonomik açıdan geliştirmeyi planlıyordu. Davud Han Moskova'ya tek seçeneğin onlar olmadığını göstermeye çalışıyordu. (Pirzada Gaznevi A 2010: 204).

4.5.4.6. Mısır Ziyareti

9 Nisan 1978'de Mısır Cumhuriyeti'ni ziyaret etmiş, her seferinde olduğu gibi bunda da Davud varmadan daha önce kardeşi ve Afganistan'ın Dışişler Bakanı Muhammed Naim Han gitmişti. Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed "Enver Sedat" ile Davud Han, iki ülkenin arasındaki münasebetlerin daha da pekiştirmesi amacıyla bir araya geldiler. Bu ziyaret Davud Han'ın 19'cu ziyaretiydi. Muhammed Enver Sedat, Afganistan ile Sovyetler Birliği arasındaki birtakım gerginlikler içinde olduğunun ve iyi münasebette içinde olmadığını farkındayım diye konuşmaya başlamıştır. Mısır Cumhurbaşkanı Sedat, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini şöyle anlatıyor: *"1970 yılının başlarında kendilerini Mısır'ın patronu zannediyorlardı, Mısır'da askeri ve diğer alanlarda emirler veriyorlardı"*. (Farhang M 1988: 57).

Mısır Cumhurbaşkanı şunu söylemeye çalışıyordu, yapabildiğin kadar Sovyetler'den uzak dur, bunların hepsi Mısır'da yaşanan olaylardan kaynaklanıyordu.²³ Bu amaçla Mısır Cumhurbaşkanı Sedat, Afganistan'a büyük miktarda para yardımı yapılmasına dair anlaşma imzalamıştı. Rakamı belli olmayan yardımı, bazı söylentilere göre Mısır, Sovyetler ile bir rekabet içerisinde olduğu için, yardım miktarının yüksek meblada olduğu söylenir.

²³ Muhammed Enver Sedat: 25 Aralık 1918 – 6 Ekim 1981, Mısır'ın üçüncü cumhurbaşkanıdır. Mısır Kralı Faruk'a karşı 23 Temmuz 1952'de yapılan darbeye katılarak siyaset alanında kendini tanıtan, 1960-1969 yılları arasında meclis başkanlığı yaptıktan sonra 5 Kasım 1970'te başkan Cemal Abdül Nasır'ın ölümü üzerine onun yerine geçen cumhurbaşkanı. Mısır'ın Manûfiye eyaletine bağlı Mit Ebul Kûm köyünde doğdu. İsmi Enver Paşa'ya atfen verilmiştir. 1936 yılında askeri okuldan mezun olduktan sonra, Mısır ordusunun çeşitli kademelerinde görev yaptı. 1952 yılında, yakın çalışma arkadaşı Cemal Abdül Nasır'la beraber, Kral Faruk'u devirdikleri "Hür Subaylar" darbesine katıldı. Darbeden sonra, kısa bir süre Muhammed Necib'in cumhurbaşkanlığının ardından başa geçen Cemal Abdül Nasır'ın yardımcısı oldu. 1960-1969 yılları arasında Mısır Meclis Başkanlığı görevini yürüttü.

4.5.4.7. Suudi Arabistan Ziyareti

Davud Han 1978 Nisan ayında ikinci defa Suudi Arabistan'ı ziyaret etti. Afganistan Cumhurbaşkanı bu ziyaretinde Suudi Arabistan'ın büyük desteğini sağlamıştı. Arabistan'la olan Afganistan'a yardımlaşma anlaşmasının, Afganistan'ın yedi yıllık kalkınma programı için Arabistan, Davud Han'ı mutlu edecek bir yardımda bulunmuştur. (Rubin B 2000: 444).

Suudi Arabistan, Afganistan'a 500 milyon dolar yardım edeceğini, ve daha önce de Afganistan'a yardım da bulunduğunu ve her zaman Afganistan için yardıma hazır olduğunu vurgulamıştır. Afganistan bu yardımı elektrik ihtiyacının bir bölümünü karşılamak amacıyla ile baraj yapmaya yatırılacağını planlamıştı. (Oğuz E 2001: 91). Afganistan'ın Cumhurbaşkanı'nın baraj yapmak için Heri Rud Nehirini uygun görmesi, Sovetler Birliği'ni tedirgin ediyordu. Afganistan'la uzun bir sınır paylaşan Türkmenistan'a Heri Rud Nehri'nin suyu akıyordu. Bu nedenle Sovyetler bunu Arabistan'ın bilerek yaptığı bir plan olarak algılıyordu. (Tanin Z 2004: 185).

4.5.5. Müslüman Olmayan Ülkelere Ziyareti

Cumhurbaşkanı Davud Han beş yıllık iktidarı döneminde, elinden geldiği kadar Afganistan'ın Sovyetlere olan bağımlılığını azaltmaya çalışmıştı. Bu yüzden dünya gezisine çıkmaktaki amacı, Sovyet yanlısı olmayan ülkelerle ilişkilerini iyileştirmek ve Afganistan'ı ilk önce ekonomik açıdan ayakta kalmasının temellerini atıyordu. Bu amaçla müslüman ve müslüman olmayan ülkelere ziyaretlerini gerçekleştirmiştir.

4.5.5.1. Sri Lanka Ve Yugoslaya Ziyareti

Dokuzuncu seferini Srilanka'ya doğru yapmıştı. Muhammed Davud 15 Ağustos 1977'de Srilanka'nın başkenti Kolambu'yu ziyaret etmiştir. Davud Han'ın bu ziyaretinden asıl amacı orda yapılacak olan konferansa katılmaktı. Davud Han'ın bu kadar önem verdiği bu konferans Tarafsız Ülkeler Topluluğu Konferansıydı. Bu ziyaret konferansında Yugoslavya devlet Başkanı, Josep Broz Tito'nun resmi daveti çerçevesinde gerçekleşmişti. Davud Han, Yugoslavya'nın lideri Tito ile önceden de çok samimi oldukları için bu ziyarette bulunmuştu. Davud Han, Josep Broz Tito, ve

Endonezya Bağımsızlık Hareketi'nin devlet Başkanı'yla çok yakından arkadaşlardı.²⁴ Davud Han ziyaretinde de Sri Lanka ziyaretinde olduğu gibi Afganistan için bir yardım elde edememişti.²⁵ Yine de Sri Lanka da yaptığı gibi Yugoslavya'da da aynı sözleri tekrar etti. "Tarafsız Ülkeler Topluluğu'nu savundu".

4.5.5.2. Hindistan Ziyareti

1977'de iki ülkenin ilişkilerini iyileştirilmesi için Muhammed Davud Han dokuzuncu yolculuğunu Hindistan'a yapmıştır. Afganistan Cumhurbaşkanı Hindistan'a gitmeden önce kardeşi Muhammed Naim Han Afganistan Dışişleri Bakanı ve Davud'un has adamı, Hindistan'ı ziyaret etmişti. Davud Han'ın bu ziyaretinde ilgili pek fazla detay bulmak zor; fakat sadece bir gün süren ziyaretinde, Afganistan yazarları çok önemli gelişmeler olmadığını savunuyorlar. Hindistan, Pakistan'la Keşmir'den kaynaklı olarak aralarının iyi olmaması nedeniyle Afganistan'ı Pakistan'a karşı kışkırtıyordu. Afganistan Pakistan ilişkilerinin iyi yöne gitmemesi için bir takım faaliyetlerde bulunup Afganistan'ı her zaman kendi çizgisine çekmeye çalışıyordu.

4.5.5.3. Diğer Ülkelerle Özellikle Batılı Ülkelerle Yaptığı Anlaşmalar

1- ABD: 7 Mart 1974'de Amerika Birleşik Devletlerinin büyükelçisi Kabil'de, Afganistan'ın Plan Bakanlığının danışmanı olan Ahmet Huran ile imzalandığı anlaşma, 165 bin dolarlık karşılıksız bir yardım anlaşması niteliğini taşıyordu. ABD'nin bu yardımı, jeoloji araştırması ve ziraat alanında yardımı içliyordu. Bu anlaşma

²⁴ Sukarno: Achmed Sukarno ya da Ahmed Şükrani 6 Haziran 1901, Surabaya, Cava - 21 Haziran 1970, Cakarta, Endonezya bağımsızlık hareketinin önderi ve 1949 - 1966 arası Endonezya'nın ilk devlet başkanı.

²⁵ Josep Broz Tito : yugoslavya'nın kurucusu devlte adamı, Marşaldır, titi lakabıdır, asıl ismi Josftir.13 Ocak 1953'te Yugoslavya Devlet Başkanı seçildi. Yugoslavya'yı Sosyalist Federal Cumhuriyet hâline getirdi. 1968'de Varşova Paktı'nın Çekoslovakya'ı şgalini kınadı. 1962-70 yılları arasında sık sık Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya geziler yaparak Bağılantısızlar Hareketini güçlendirdi. 25 Üçüncü Dünya Ülkesinin bir araya gelip Bandung Konferansının düzenlenmesini sağladı. Bunların Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB)nüfuzundankurtarılmasınıbaşardı. Tito, 4 Mayıs 1980 tarihinde, Ljuljana, Yugoslavya'da hayata gözlerini yumdu. Titi'nun karizmatik önderliği ile bir arada duran Yugoslavya'nın farklı etnik kültürlerden oluşan kompleks yapısı, onun ölümünden bir süre sonra çözülmeye başladı ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti 1992 yılında dağıldı. <http://www.biyografi.info/kisi/josip-broz-tito> (26.7.2014).

Afganistan'ın batılı ülkelerle ilk anlaşmalarından biriydi. (Pirzada Gaznevi A 2010: 371).

2- Nisan 1974'de yine aynı kişiler Ahmet Huram Afganistan'ın Plan Bakanlığı'nın Danışmanı ve ABD'nin Büyükelçisi arasında karşılıksız yardım anlaşması yapıldı. 398 bin dolarlık bu anlaşmadan elde edilen para Afganistan'ın nüfus sayımı için kullanılmıştır.

3- Batı Almanya'nın Davud rejimine 10 milyon dolarlık borç vermesine ilişkin anlaşma, Afganistan ve Batı Almanya arasında imzalanmıştı.

4 1975'de Avustralya-Afganistan arasında imzalanan yardım anlaşması, hayvancılık sektöründe yapılan bir yardım anlaşmasıydı.

5- Asya Bank'ın 14 milyon dolarlık karşılıksız yardım anlaşması, 1974 Eylülünde, Afganistan devlet adamları ve Asya Bank'ın yetkilileri tarafından imzalanmıştı. Bu yardım Afganistan'ın ziraat alanında tahsis edilmişti. (Pirzada Gaznevi A 2010: 375).

6- ABD'nin 19 milyon dolarlık karşılıksız yardım anlaşmasıyla elde edilen para Afganistan'ın Helmand ilinde yapılmakta olan barajın giderleri için harcanmıştı. Bu anlaşma 1977'de Ahmet Huram ve ABD'nin Afganistan Büyükelçisi arasında imzalanmıştı. (Pirzada Gaznevi A 2010: 372).

4.6. Davud Han'ın Karizmatik Nitelikleri

Davud Han ve Sovyetler Birliği arasında birbirine olan karşılıklı güven sarsılmıştı. Davud Han durumun farkına vararak Afganistan'ın dış politikasına değişiklikler getirmek amacıyla, Yugoslavya'ya Josef Tito'nun ziyaretine gitmişti. Yugoslavya'dan dönerken Moskova'da Brejnev'i ziyaret etmişti. Bu ziyarette Brejnev ile görüşmüştü. Görüşme sırasında Brejnev, Davud Han'a hitap ederek, şöyle demişti: *“ne olurdu dış ziyaretlerinize çıkmadan evvel kuzeydeki komşu ülkelere bir haber verseydiniz.”*

Davud Han durumun farkına vararak ve bu konuşmayı Afganistan'ın egemenliği'ne ve bağımsızlığına karşı algılamış ve bu duruma çok kızmıştı. Davud Han Brejnev'e şöyle cevap vermişti: *“karşınızda bağımsız bir ülkenin Cumhurbaşkanı*

oturuyor, Afganlar ülkelerinde kimi isterlerse ona izin verirler ve kimi istemezlerse ona izin vermezler” diyerek görüşmeye son vermiştir. Arkasından Brejnev “President, President” diyerek seslenmiş ama Davud çok rahatsız olduğu için, “bu görüşme sona erdi, uçağımı hazırlayın” demiştir.

Davud Han Moskova’dan Afganistan’a döndükten sonra artık Sovyetler Birliği ile olan bağların artık tamamen koptuğunun farkına iyice varmıştı. Bu yüzden yurtdışı ziyaretlerine hız kesmeden devam etmiştir. Davud yurtdışı ziyaretlerinden Afganistan’a döndüğünde durum çok değişmişti. Afganistan’daki bürokratlar büyük ölçüde Sovyet yanlısı olduğu için valilerin bir kısmı merkeze itaat etmemeye başlamıştır. Daha sonra durumlar iyice vahimleştğinde, Davud Han Demokratik Halk Partisi lideri Taraki’yi ve diğer önderleri hapse atmıştı sadece Amin’i göz altına almıştı. (Farhang M 1988: 78).

Komünizm taraftarlarının hepsi Davud Han’a çok kızmış durumdaydılar. Bu arada komünist görüşlü olan ve Halk Parti’sinin üyesi olan “Hayber” öldürüldü. Bu durum tüm komünizm taraftarlarının Hayber’in cenazesine toplanmalarına ve oradan harekete geçerek Afganistan’da çok kanlı bir darbeyi gerçekleştirmelerine neden oldu. (Farhang M 1988: 79). Hayber’in kim tarafından öldürüldüğü daha belli değildi. Tarih kitaplarının bir çoğunda Sovyetler Birliği komünizm taraftarlarının Davud Han’a karşı olan muhalefeti alevlendirmek ve onları bir araya toplamak için Moskova’nın yaptığı bir plan olarak geçiyor. (Alif H 2011: 137).

4.7. Demokratik Halk Partisi’nin Dış Politikası

27 Nisan 1978’de iktidara gelen “Demokratik Halk Partisi” Afganistan Dış politikasına yeni baştan inşa etmişlerdi. Afganistan’ın politikası artık tamamen Moskova’dan planlanıp, Afganistan’ın yeni Cumhurbaşkanı Nur Mahummed Taraki ve Başbakan’ı Hafızullah Amin’e gönderiliyordu. Taraki, Amin ve Najibullah, Sovyetler Birliği’nin istediği politikalar çerçevesinde icraatta bulunuyorlardı.²⁶ Örnek olarak:

²⁶ Dr. Seyit Muhammed Necibullah: 6 Ağustos 1947 - 27 Eylül 1996) 1987-1992 yılları arasında Afganistan Demokratik Cumhuriyeti’nin devlet başkanı. Peştun bir ailenin oğlu olarak Kabil’de doğdu. Habibia Yüksek Okulunda eğitimine başladı ve Kabil Üniversitesi’ni 1975’te doktor olarak bitirdi. 1965’te Afganistan Demokratik Halk Partisi’nin (PDPA) Perşem hizibine katıldı. 1977’de Merkezi Komite’ye seçildi. 1978’de başarılı hareketler sergiledi ve Devrimci Konsey’e katıldı. Ama PDPA’nın Halk hizbi üstünlüğü kazandı ve kısa bir süre sonra Tahran’a büyükelçi olarak gönderildi. Bundan sonra Necibullah hükümetten kovuldu ve Avrupa’ya sürgüne gönderildi ardından Afganistan vatandaşlığından da çıkartıldı. 1979’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a girmesiyle Kabil’e döndü.

iktidara gelen Demokratik Halk Partisi Kabil'deki Güney Kore Büyükelçiliği'ni kapattı. Bunun yerine Kabil'de daha önce bulunmayan Küba büyükelçiliği'nin açılmasını olağan karşıladı.

Sovyetler Birliği artık Afganistan'ın siyasetini yürütüyordu. “Örnek olarak: Sovyetler Birliği'nin Kabil'de olan Büyükelçilik davetine Afganistan'ın Cumhurbaşkanı, Başbakan'ı ve diğer devlet adamları gitmişti”. (Farhang M 1988: 164). Bu durum Afganistan'ın Sovyetler'in resmen kontrolü altında olduğunun bir göstergisinden başka birşey değildi. Sovyetler Birliği Afganistan'ın yeni devlet idarelerinin birçoğunda kendi adamlarını yerleştirmişti. Temmuz 1978'de Afganistan ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşma çerçevesinde, binlerce Sovyet danışmanı ve teknisyeni sivil ve askeri alanlarda görev almak üzere Moskova tarafından Afganistan'a gönderildi. Afganistan dışişleri bakanlığın'a “Vasili Es Safrançuk” yerleştirilmişti. Dışişleri Bakanlığı'nın işlerini kontrol ediyordu.

Sovyetler Birliği Afganistan'da kurulan yeni rejimden de memnun değildi. Taraki'nin aceleci Sovyetleştirme hareketleri halkın ayaklanmalarına neden olmuştu. Oysa Sovyetler Birliği halkı hemen Sovyetleştirmek istemiyordu. Kabil rejimi ise her şeyi bir anda yapmaya kalkışyordu. (Oğuz E 2001: 120). Kremlin kazanılan bir ülkeyi kaybetmek istemiyordu. Aslında Sovyetler Afganistan'ın yönetiminin Cumhurbaşkanı Taraki'nin elinde değil Amin'in elinde olduğunun farkındaydı. (Farhang M 1988: 151). Sovyetler Birliği Amin'in hareketlerinden memnun değildi. Taraki sadece sembolik Cumhurbaşkanı olmuştu, tüm yetkiler Amin'in elindeydi. Başbakan Hafizullah Amin Afganistan tüm kilit pozisyonlarına kendi adamlarını yerleştirmişti. Cumhurbaşkanı Taraki eli kolu bağlı gibi duruyordu.

1978 Eylül ayının başlarında cumhurbaşkanı Taraki “Tarafsız Ülkeler Topluluğu” konferansına katılmak için Küba'ya gitmişti. Taraki Küba'dan geri gelirken Moskova'ya uğramıştı. Moskova'da Brejnev ile görüşüp Amin'in yaptıklarından rahatsız olduğunu ve tüm ordunun onun arkasında durduğunu anlatarak şikayetçi

1980'de, Gizli Polis (KHAD) başkanlığına getirildi. 1981'de politbüroda yüksek üyeliğe terfi ettirildi. Sovyet yönetimi direnişe karşı başarılı olamayan Babrak Karmal'i 1986'da görevden uzaklaştırdı. Necibullah, 1986'da Vatan Partisi'nin (Afganistan Demokratik Halk Partisi) Genel Sekreterliğine, 1987'de de Devlet Başkanlığına karşılık gelen Devrim Konseyi başkanlığına getirildi. <http://www.afghan-web.com/bios/yest/najib.html> (01.11.2014).

olmuştı. Bunun üzerine Brejnev Amin'in ortadan kaldırılmasına, Sovyetler Birliği'nin Kabil Büyükelçisi'nin yardımcı olacağını söylemişti.

Taraki Kabil'e geldiğinde Amin'i Sovyet Büyükelçisini yardımı olmasına rağmen iktidardan indirememiş, tam tersine plandan haberi olan Amin tedbirli davranarak Taraki'yi tutuklayıp daha sonra yastıkla öldürülmüştü. Amin'in öldürülmesi planına Sovyet Büyükelçisi'nin dahil olduğunu Amin kendi gözleri ile gördükten sonra Moskova ile Kabil arasında ipler iyice kopmuştu.

Sovyetler Birliği artık Amin'i devirmek için hazırlanıyorlardı. Amin'de Sovyetler'in ona kızdığını fark ederek yeni müttefik arıyordu. Kabil'de olan ABD Büyükelçiliğine başvuran Amin olumlu yanıt alamamıştı. ABD'de 1978-1979 aralarında Orta Doğu'da izlediği politikasının durumu pek iyi değildi. ABD Orta Doğu'daki politikalarının bir çoğunu müttefiki olan İran üzerinden yürütmekteydi. ABD özellikle Afganistan'la ilgili olan politikasını İran aracılığı ile gerçekleştiriyordu. İran'da o dönemde İran Şah'ı Rıza Şah'a karşı ayaklanmalar vardı ve sonunda Şah rejiminin yıkılmasıyla sona ermişti. ABD'nin diğer müttefiki Pakistan'da da askeri darbe gerçekleşmişti. Bu nedenlerden dolayı ABD Amin'e destek çıkamamış ve Sovyetler Birliği'nin Afganistanı işgaline engel olamamıştır. (Farhang M 1988: 733).

SONUÇ

Afganistan soğuk savaş döneminde, iki kutuplu dünyada tarafını belirlemek için ABD'ye yanaşmaya çalışmıştı. Afganistan devlet başkanı Muhammed Davud Han, batı ile iyi ilişkiler içerisinde olmak için oldukça çaba harcamıştı. ABD Afganistan devlet adamlarına defalarca red cevabı vererek ve bu ülkeye karşı olan ilgisizliğinden dolayı Afganistan Sovyetler Birliği'ne yönelmişti. Afganistan'ın o dönemlerde Kabil-İslamabad arasındaki gerginlikler nedeniyle güçlü bir orduya sahip olması şarttı. Peştunistan meselesi yüzünden iki ülkeyi neredeyse savaş eşiğine kadar gelmişti. ABD Afganistan'ın düşmanı olan Pakistan'a silah yardım edip ve ekonomik açıdan destekliyordu, bu da Davud Han'ı çok kızdırmıştı. Peştunistan meselesi nedeniyle Afganistan ordusunun silah ihtiyacını büyük güçlerden birisi tarafından sağlanması lazımdı.

ABD'nin bu hareketleri Afganistan'ı resmen Sovyetler Birliği'nin kucağına atmıştı. Davud Han ABD'den umudunu kesince, ikinci seçeneğini yani Sovyetler Birliği'ni değerlendirmeye çalıştı. Afganistan'ın yardım ihtiyacını Sovyetler Birliği'nin önüne götüren Davud Han, Afganistan'ın zamanla Sovyetlere bağımlı kalacağını farkındaydı. Sovyetler Birliği de beklediği fırsatı kaçırmamak için Afganistan'a her türlü yardıma hazır olduğunu belirtmişti. Afganistan'ın farklı alanlarında yardıma bulunan Sovyetler, ülkeyi giderek kendilerine iyice bağımlı hale getirdikten sonra, komünizmi yaymaya başladılar Sovyetler Birliği tarzında siyasi parti kurdular. Afganistan'ın tamamen Sovyetler Birliği'ne bağımlı hale getirdiler. Özellikle askeri alanda; Afganistan ordusunun ve polisinin kullandıkları silahlar hepsi Sovyetler'e aitti.

1973'de Davud Han kansız bir darbe vasıtasıyla, kraliyet dönemi Afganistan'ına son vermiştir. Afganistan'da hem başbakanlık ve hem de Cumhurbaşkanlığı görevini üzerine alan Davud Han, Başbakan olarak 1953-1963 yılları arasında takip ettiği Sovyet taraftarı politikasını arkada bırakarak tamamem tarafsız bir siyaset takip etmeye başlamıştı. Davud Han kendisini destekleyen komünizm yanlısı grupları kendinden uzaklaştırmıştı. Davud Han Afganistan'ın Sovyetler Birliğine olan bağımlılığını azaltmak amacıyla dış politikasına değişiklikler getirmişti. Afganistan Cumhurbaşkanı

Davud ABD ve ABD yanlısı olan İslam ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştı. Davud Han denge politikası izleyerek, Sovyetler Birliği ve ABD ile olan ilişkilerini iyi tutarak Afganistan'a daha fazla yardım kazandırmak amacındaydı. Ama Davud Han kızgın tavrı ve davranışlarından dolayı başaramamıştı. Davud'un Batı'ya yaklaşma hareketleri Kremlin'i iyice kızdırmıştı. Davud Han, Brejnev'i ziyaret ettiğinde ikisinin arasındaki tartışmalardan dolayı Davud Han'la "Brejnev" arasındaki samimiyet düşmanlığa dönüşmüştü. Kremlin Davud'u Afganistan'daki iki Sovyet yanlısı partilerin girişimiyle iktidardan indirerek hayatına son vermişti.

Davud Han öldürüldükten sonra, Afganistan'da olan Sovyet yanlısı olan Parçam ile Halk Partileri kendi aralarında bir rekabet içerisindeydiler. Sovyetler Birliği'nin işgalinden önce iktidarda olan Halk Partisi kendi liderlerini askeri darbe yaparak iktidardan indirdi. Halk Parti'sinin ikinci önderi olan Amin iktidara geldiğinde Kremlin'e itaat etmediği için Sovyetler Birliği Babrak Karmal'ı, Parçam Partisinin lideri, Sovyetler Birliği yurtdışında tutuyordu, daha sonra onu kullanarak Afganistan'ı işgal ettiler.

Davud Han, cumhuriyeti ilanından sonra Afganistan neredeyse kendi ayakları üzerinde durmayı başarmıştı. Afganistan'ın ordusu iyi techizatlı bir konumuna gelmişti, Afganistan halkı "eğitime" yönelmiş ve halkın bilinci yükselmeye başlamıştı, refah düzeyi az olsa da yükselmişti. Davud Han'ın aceleci politikaları yüzünden hem de sınırlı cumhurbaşkanı olduğundan dolayı da başladığı denge politikasını başaramamıştı. Davud Han'dan sonra Halk Partisi iktidara geldiğinde kendi aralarındaki çekişmeler ve Amin'in Cumhurbaşkanlığı hırsı yüzünden Sovyetler Birliği'nin işgaline neden olmuştur. Demokratik Halk Partisi liderleri kendi aralarında anlaşamamıştı. Halk Partisi'ni iktidara geldikten sonra kendi aralarında anlaşıp dengeyi kursaydı, Afganistan işgala uğramayacaktı.

Sovyetler Birliği'nde daha önceden denge kurucu olarak Afganistan'da; Nur Muhammed Taraki ile Hafızullah Amin aralarının açılması ve Sovyetlerin müdahil olmaması siyasi konjektörü sıkıntıya sokmuştu. Ama Moskova'nın Afganistan'a gönderdiği binlerce KGB ajanının bulunuyor olması; durumdan Brejnev'in haberdar olmamasına dair inandırıcılık içermiyor. Brejnev'in Afganistan'a karşı izlediği politika; hep darbeler ve iktidarda olan devlet adamlarının iktidardan indirilerek katledilmesi

şeklinde karşımıza çıkmıştır. Afganistan'ın üç Cumhurbaşkanı'dan ikisi Brejnev'in talimatına ilişkin olarak ve bir diğeri de sovyetlere karşı muhalif politikası nedeniyle Sovyetler tarafından öldürülmüştü. Sovyetler Afganistan tarihi boyunca Afganistan'ın içişlerine müdahil olmuş ve kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeyen liderleri gerek darbeler yoluyla gerekse diğ er başka yollarla iktidardan indirme yoluna başvurmuştur.

Afganistan'a yönelik uygulanabilecek daha bir çok politik seçenek varken hep askeri güç kullanıma dair politikaların işlerlik kazandırılması yüksek miktarda askeri harcamalara neden olması dolayısıyla pek mantıklı bir seçenek değ il. Sovyetler Birliğı ile olan sorunları ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunan Hafızullah Amin, Moskova'yla arasını düzeltmeye çalıştı ama maalesef başaramadı. Ama Brejnev bu girişime hiç şans tanımayarak “hem suçlu hem güçlü” bir tavır ile Afganistan'ı işgal etmekte kararlıydı.

ABD cephesine geldiğimizde ise Afganistan'ın ilk başlarda ABD'den siyasi ve ekonomik destek almak talebiyle müracaat etmiş; fakat ABD bu duruma olumsuz bakmıştır. Eğer ABD Afganistan'ın minimum ekonomik destek talebine olumlu gözle bakmış olsaydı bu durumda Afganistan, Sovyetler Birliğı'nin yardımlarına ihtiyaç duymayacaktı ve ona bu nebze bağımlı hale gelmeyecekti. Böylece ABD'nin, Afganistan'a dair yanlış bir politika izlemiş olması ABD'ye sonraları daha büyük ekonomik harcamalara mal olacaktı.

Afganistan'ın dış politikasında bu hatalar olmamış olsaydı, bugün Afganistan diğ er Sovyet ülkeleri gibi veya Sovyetlere bağımlı olmadığı halde; radikal islamcılarının savaş meydanı olmayan, huzurlu bir ülke olabilirdi. Afganistan liderlerini yanlış iç politikalarının dış politikada yansıması hem de Sovyetler Birliğı'nin Afganistan'a yönelik aşırı ve sert politika izlemesi sonucu Afganistan'ı çıkmaza yöneltmiştir.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

- Andişmand, M. (2005) **Amrika Dar Afganistan, USA in Afghanistan, Sabah** Yayınevi, Kabil.
- Andişmand, M. (2013) **Munazia-i Deurand Alaniyet Siyasi**, Sayeed Yayınevi, Kabil.
- Andişmand, M. (2004) **Kaboos Surh, Niga-i Tahlili ve İntikadi, Yodaşta Hai Siyasi Roydad Hai Tarihi**, Maivand Yayınevi, Kabil.
- Arnold, A. (1983) **Afghanistan's Two Part Communism: Parcham and Khalq**, Hoover Press.
- Matiullah, A. (2001) **Afghan's Sahre In Indian Art And Culture**, Sayeed Yayınevi, Kabil.
- Beg, R. (2001) **Adı Afganistan'dı Talibanların Eline Nasıl Düştü**, Turan Kültür Vakfı Yayınevi, İstanbul.
- Henry, S. Bradsher, A. (1985) **Afghanistan and the Soviet Union**, Duke University Press, Durham.
- Burke, E. (1985) **War, Death and Hubris Return of a King: the Battle for Afghanistan**, William Dalrymple, Bloomsbury Press.
- Kacar, B. Ali, M. (2006) **İran ve Afganistan Az Yaganagi Ta Tayin-i Marzhay Siyasi**, Merkez Esnad ve Tarih Diplomasi, İran Dışışleri Bakanlığı Yayınları, Tahran.
- Devlet, B. (1992). **Ahmed şenasname-yi Ahzab ve Ceryan-hayı Siyasi-yi Afganistan**, Sayeed Yayınevi, Kabil.
- Danışyar, İ (1991) **Cang Afganistan ve şurave-i Hamil-i Fropaşı Jahan-i Komünizm**, 1Cilt, Bahine yayınları, Tahran.
- Esmail, M. (2003) **Komünist işgalden Liberal İstilaya, Trajik Afganistan, Tora-Bora Dağların Kaderi**, Tarih Düşünce Yayınları, İstanbul.
- Farhang, M. (1988) **Afganistan Dar Panj Karn-i Ahir**, USA, Alxandria Press.
- Forbes, A. (1992) **The Afghan Wars 1839-42 and 1878-80**, New York, Roadway, Press.

- Fayaz, A. (2002) **Camiye ve Tarih Afgnistanı-man, Cangı Dovum Afgan-İngiliz**, Sayeed Yayınevi, Kabil.
- Gaus A. (1999) **Sukut-i Afganistan**, Bayan-i yak Şahidi ayn-i, Peşavur, Kesa Han-i Peşavur Yayınevi, Pakistan.
- Gubar, M. **Afganistan der Mesir-i Tarih**, Mayvand Yayınevi, Kabil.
- Giustozzi, A. (2000) **War, Politics and Society in Afghanistan, 1978-1922**, C. Hurst and Co. Publisher.
- Girardet, E. (1985) **Afghanistan: The Soviet War**, First Published, USA, New York.
- Hammond, T(1984) **Red Flag over Afghanistan**, Westview Press.
- Alif, H. (2011) **Davud Han Dar Çagal-i KGB**, Mayvand Yayınevi. kabil.
- Karacasulu, N. (2011) **Bölgesel Güvenlik Analizi Afganistan**, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Krasnov, V. (1986) **Sovyet Defectors, The KGB Wanted List**, Hoover Institution Stanford University, Manufactured in the United States Of America.
- Kakar, H. (1979) **Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982**, The Regent of California University, published.
- Muhtat A. (2013) **Sukut-u Dovum, Cumhuriyet-i Eval**, Maywand Yayınevi Kabil
- Musbah Zada, A. (2009) **Tarih Siyasi Mohtasar Afganistan**, Mayvand Yayınevi, kabil.
- Mutanoğlu, M. (2006) **Afganistan Moğuo İstilasında Amerşka İşgaline**, İstanbul, İlke yayınevi.
- Nurzai, O. (2012) **Bazi Qodrat**, sayıd yayınlar, Kabil.
- Oğuz, E. (2001) **Hedef Ülke Afganistan**, Doğan Kitapçılık Yayınları, İstanbul.
- Saray, M. (1981) **Dünden Bugüne Afganistan**, Bogaziçi Yayınları, İstanbul.
- Saray M. (1987) **Afganistan ve Türkler**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Manzar, A. (2001) **Afganistan Üzerindeki Kızıl Bulutlar**, Önce Yayınları, İstanbul.
- McMullen, K. (2011) **Watsons Afghan Adventure**, Kindle Store yayınları.
- Misdaq, Nabi, (2006) **Afghanistan: Political Frailty and External Interference**, USA & Canada Press.
- Omarzai, M. (2012) **Yak Karn Dar Tarikh ve Efsane**, Mayvand Yayınevi, Kabil.
- Pirzada Gaznevi, A. (2010) **Tarihi Siyasi Afganistan Moasir**, Kodatay-i 26 saratan 1352 ve Cumhuriyet Davud Han, Maharat Yayınları, Tahrân.

- Robinson, P. Dixon J. (2013) **Aiding Afghanistan: A History of Soviet Assistance to a Developing Country**, Columbia Press.
- Robson, B. (1980) **The Road to Kabul: The Second Afghan War 1878- 1881**, Spellmount yayınları.
- Volodarsky, B. (2013) **Intelligence and National Security**, Unknown Agabekov, Intelligence and National Security, London.
- Tanwir, H. (2012) **Mahmood Tarzi Independence of Afghanistan**, Xlibris Corporation yayınları, Amerika.
- Tanin, Zahir, (2004) **Afganistan 1900-1996 Dar Karn-i Bistum**, Arda Bihişt, Tahran.
- UlusBaş F. (2005) **SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı?** Afganistan, Küresel Terör ve ABD, İmparatorlukların Bataklığı, İstanbul.
- Mas-un G. (2012) **Ravabit Benil Molali Afganistan Az Niga-i Hukuk Umum-i Ben-i Doval**, Sakafat Yayınevi, Mezar-i Şerif, Afganistan.

Makaleler

- Acıyan M. **“Gazneli Mahhmut, Firdevsi ve Şehnamesi”**, Tefekkür Düşünce ve Kültür Dergisi, 2014, S 1-34.
- Fahimi, M. **“Revayet-i Ez Ceryan-hayi Çep Der Afganistan, Tarh-i Nav”**, 2009, S. 1-32.
- Haktan B. **“Orta Asya Güç Mücadelesi İçinde Bağımsızlığından Günümüze Özbekistan”**, 21 Yüzyıl Dergisi, Sayı 35, 11. S. 1-18.
- Hayri Ç. **“Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması”**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2011, Sayı:24, s .1-46.
- Hayrı , A. **“Afganistan'da Dil Politikaları”**, TSA, Nisan, http://dokuman.tsadergisi.org/dergiler_pdf/2010/2010-Nisan/2.pdf ,2012. s. 1-22.
- Hüsnü, Özlü **“Türk-Afgan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, Kapsamında Atatürk Dönemi Türkiye- Afganistan İlişkilerine Bakış”**, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:3, Sayı: 8, Eylül 2012, s. 1-35
- Mihrin, N. **“Abdurrahman-ı lodin, kurban-ı tu hamu istibdadi Nadırşah”**, İcetimai ve Tarihi dergisi, s. 1-20.
- ÖZER, İ. **“Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Resmi Konuğu Afgan Kralı”**

Amanullah Han'ın Türkiye Ziyaretinin Türk Basınındaki Yansımaları (1928), 2009, s. 1-25.

Sancaktar, C. “**Durand Hattı Konferansına Eleştirel Bakış**”, Türl Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 23 Ağustos 2007. S. 1-34.

Yılmaz, A. “**Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk**”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2010, Sayı:21, s. 155-169.

Rubin, B. “**The Political Economy of War and Peace in Afghanistan**”, *World*

Tezler:

Akbaş İsmail, “Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi ve Türk Afgan İlişkileri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Kemal Arı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008.

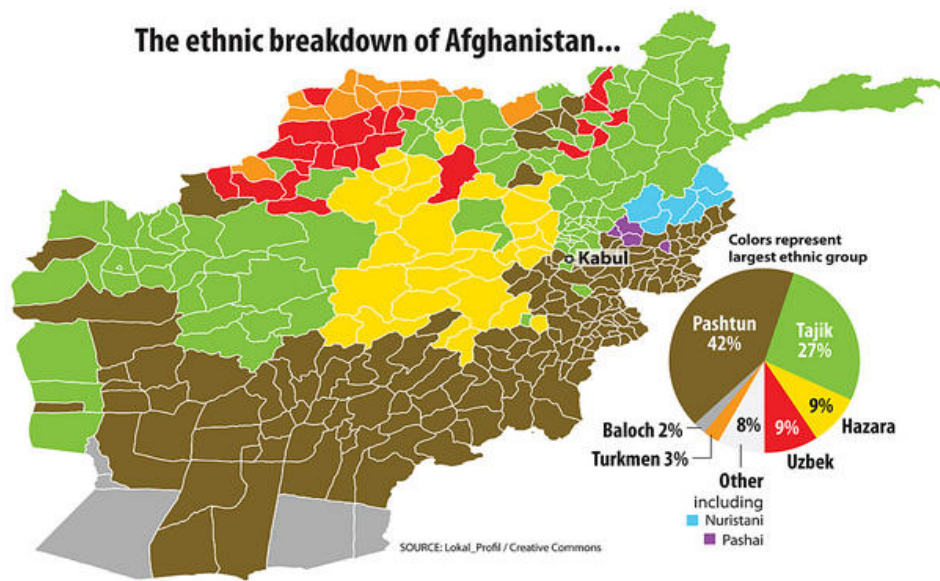
Büyükbaş Murat, “Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Mehmet Aktel, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta), 2006.

Miray Apak Eylem, “Uluslararası Hukukta müdahale Kavramı ve Türkiye'nin Somali ve Afganistan'a Düzenlenen uluslararası müdahalelerdeki yeri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yard. Doç. Dr. Turgay Cin, *Ege üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2009.

Saaie Aleem , “Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Bayram Kodaman, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

EKLER

EK-1

Kaynak: <http://www.blowingtheramshorn.com/wp-content/uploads/2014/04/afghanistan.jpg> (14.02.2015).

EK-2

Afganistan Kralı Emanullah Han Eşı Sürreya Hanımı ile İzmir Vapurundan Halkı Selamlıyor....19 Mayıs 1928.

Kaynak: İsmail, Akbaş, “*Afgan Kralı Emanullah Han’ın Türkiye Gezeisi ve Türk Afgan İlişkileri*” , Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeler ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008.

Ek-3

Mustafa Kemal Atatürk, Afganistat Kralı Emanullah Han'ı Ankara Garında Karşılığı.....20 Mayıs 1928.

Kaynak:http://www.resimler.tv/data/media/438/Cumhurbakan_Gazi_Mustafa_Kemal_Afgan_Kral_Amanullah, 12 Aralık 2014.

Ek-4

Gazi Mustafa Kemal'in Emanullah Han ve eşi onuruna verdiği davette konuklar toplu halde....20 Mayıs 1928.

Kaynak: <http://ataturktoday.com/Resim/Foto1/r70.jpg>, 12 Aralık 2014.

Ek-5

İsmet İnönü, Afgan kralı Emanullah Han ve eşi şerefine verdiği ziyafetten.....20
Mayıs 1928

Kaynak: http://www.atin.org/images/zamanhatti/1927/Amanullah_Han.jpg, 12 Aralık
2014.

Ek-6

Mustafa Kemal Atatürk, Emanullah Han ile Birlikte Çiflikteki Marmara Havuzunda.26 Mayıs 1928.

Kaynak: Akbaş, s. 206.

Ek-7

Afganistan Kral Muhammed Zahir Şah, Ankara’da Resmi Törenle karşılandı.
19 Ağustos 1957.

Kaynak: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1957/08/31>, 12 Aralık 2014.

Ek-9

Davud Han'ın Irak Ziyareti.

Ek-10

Davud Han'ın Bin Afganilik para örneği.

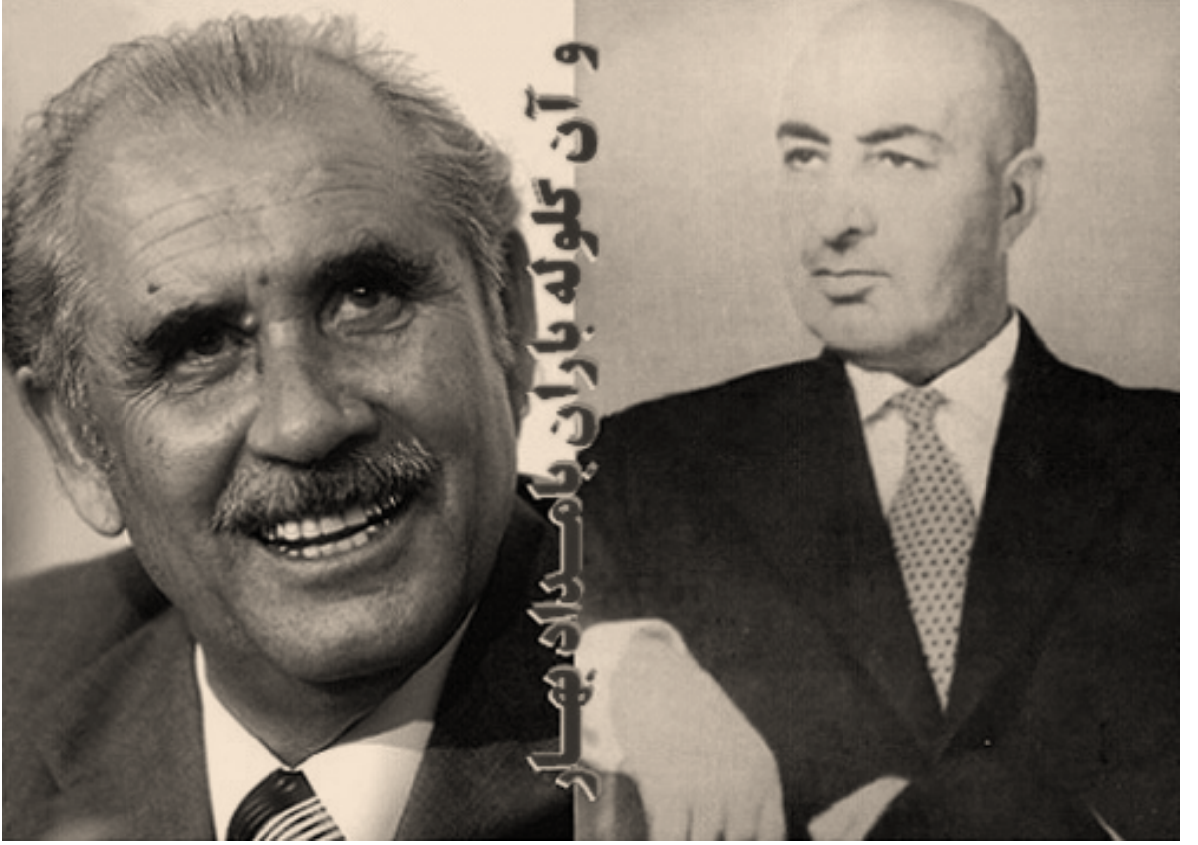
Kaynak: <http://www.afghanpedia.com/projects/libraries/images/112hgtasw.jpg> 12 Şubat 2015.

Ek-11

Kaynak:<http://www.bbc.co.uk/staticarchive/51db32809d90e7e643451e930e06fe9bcd8fee16.jpg> , 01 Şubat 2014.

Ek-12

Kaynak: <http://i.ytimg.com/vi/d0IgmKsarQ4/hqdefault.jpg>, 01 Şubat 2015.

Ek-13

Nur Muhammed Taraki Afganistan’da komünizmin İlk Cumhurbaşkanı, Taraki’nin kendi dediğiyle ‘Vefadar öğrencisi’ ile birlikte.

Kaynak:<http://www.bbc.co.uk/staticarchive/906fe1e41625fae22dc9fea0c6b84c14591b813d.jpg> 10 Şubat 2015.

EK-14

Nur Muhammed Taraki Brejnev ile Moskova'da.

Kaynak: http://www.ariaye.com/dari6/tarikh/wadad2_files/image008.jpg 10 Şubat 2015.

EK-15

Kaynak: <http://www.esalat.org/images/taraki.jpg> (15.01.2015).

Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Abumoslim Talash
Doğum Yeri : Şibirgan – Afganistan
Doğum Tarihi : 19.8.1987

Eğitim Durum:

İlk Orta ve Lise Öğretim : (1993-2004) İbni Emin Lisesi Şibirgan şehri Afganistan.
Lisans : (2006-2010) Belh Üniversitesi Mazer-i Şerif Afganistan.
Yüksek Lisans : (2011-2015)

Yabancı Dil:

İngilizce : Orta düzeyde
Hintçe : Orta düzeyde
Farsça : İyi düzeyde
Urduca : Orta düzeyde

ÖZET

1973-1979 dönemi arasında Afganistan dış politikasında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Bu dönem içerisinde Afganistan’da kraliyet rejimine son verilip; cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Afganistan İslam Cumhuriyeti dış politikasında Sovyet bloğuyla olan ilişkilerini sabit tutularak ona olan bağımlılığını azaltmak için batı bloğuyla olan ilişkilerini geliştirmişti. Afganistan böylece dünyayla olan ilişkilerini artırma çabasındaydı.

Afganistan’da kraliyet rejiminin kaldırılmasında liderlik rolü üstlenen ve sonrasında da Cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla Afganistan Cumhurbaşkanı olan Muhammed Davud Han, ülkenin Sovyetler Birliği’ne olan bağımlılığından, ülkenin dış politikasındaki rotasını değiştirerek Afganistan’ı kurtarmak için çeşitli politikaları uyguladı. Bu yüzden Davud Han dış politikadaki rota değişikliği çerçevesinde Batı ve Afganistan’ın Batı yanlısı komşuları ile olan ilişkilerini geliştirmek için çaba sarfetmiştir. Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin soğuması; Afganistan’da bir darbeye yönetim değişikliğinin gerçekleşmesine sebep olmuştur. Beş yıllık bir süreç içerisinde Afganistan’da dört darbe ve sonraki süreçte Sovyetler Birliği’nin işgali ile sonuçlanacak olan bir buhran geçirmiştir. Ama sovyet işgalinden önce Afganistan’da olan darbelerde Sovyetler Birliği’nin parmağının olmadığını iddia edemeyiz.

ANAHTAR KELİMELEER: 1973-1979 Döneminde Afganistan’ın Dış Politikası, Muhammed Davud Han’ın Dış Politikası.

ABSTRACT

The 1973-1979 period has seen a lot of changes in Afghanistan's foreign policy. During that period the republic regime replaced monarchy. The government of the Islamic Republic of Afghanistan embraced the policy of improving relations with the Western Bloc in order to free itself of the dependence on the USSR. Therefore Afghanistan was in the pursuit of improving ties with the world.

Muhammad Daud Han, who played a leading role in the abolition of Afghanistan's monarchy and who later became the first president of the emerged Republic, was trying to save Afghanistan from dependence on the Soviet Union and redirect foreign policy. That is why Daud Han was making an effort to improve relations with the West and its Western-oriented neighbors. The cooling of Afghanistan-Soviet Union relations led to the coup which in turn led to the change in political regime. During this 5-year period Afghanistan experienced a deep crisis with 4 coups, followed by the Soviet invasion. But we cannot claim that before the Soviet Union's direct invasion these four coups happened without indirect Soviet Union's influence.

Key Words: The Foreign Politics Of Afghanistan 1973-1979, The Foreign Politics Of Muhammet Daud Khan.